

Részegh Botond csíkszeredai születésű fiatal erdélyi grafikus alkotásaival illusztráltuk lapszámunkat. Munkáinak méltatását a 19. oldalon olvashatják

ESZTERÓ ISTVÁN

Duett

A tenger forró öblein kerítsen
a hatalmába, szomjan mást sem áhítsz,
egy ledérségre bujtó görög isten,
hol vetélkedve kék a zölddel ámít

duettbe, visszafogott hangerővel,
s a partokat körülnyalintó nászdal
derűjét szítsa mámoros manőver
istennők nyomán felpirosító árral.

A buja szél, kegyes szerelmi áldás
száz fűszerével serkenti a hálás
sikongó derút, ami nélkül halkan

merülhet benned sorra minden dallam,
és sűrű csönd unalma vetne véget
a hangjegyek játékos szerelmének.

Az Irodalmi Jelen és az E-MIL közös novellapályázatának öt különdíjasa közül ezúttal három szerző – Csender Levente, Botházi Mária, Molnár Vilmos – novelláját közöljük az 5., 6., 7., 8., 9. oldalon. A novellapályázatra beérkezett munkákat a zsűri elnöke, Bodor Pál a 3–4. oldalon véleményezi, Zöldi László zsűritag pályázathoz kapcsolódó írását a 9. oldalon olvashatják.

Fekete vasárnap – Elek Tibor írása a népszavazásról, Eszteró István: Kinek ír az irodalom?, Térey János verse

2. oldal

Menetéri jegy a jelenből a múltba – Kinizsi Zoltán filmkritikája; „A lehetőségek megadtak” – interjú Kézdi Imolával

15. oldal

Sáp vagy sarc? – Láng Zsolt prózája

10. oldal

Kritika Závada Pál, Balázs Imre József, Vári Attila, Lórinz György, valamint a Pallas-Akadémia Kiadó könyveiről

16–18. oldal

Parázna fák fohásza – Márton Adél prózája; László Noémi, illetve Mátyus Attila verse

11. oldal

Brauch Magda Csokonai Vitéz Mihályra emlékezik

19. oldal

Moszkva, édes Moszkva – kritika az Új Színház premierjéről

14. oldal

LOHINSZKY LÓRÁND 80 éves

Nem félünk a farkastól

Nem mindennapi jelenség. A színészeknek abból a régi vágású derékhadából való, amelynek tagjai nem mesterségnek, hanem hivatásnak tekintették, tekintik a színjátszást. Szálfaegyenesen, szinte méltóságos testtartással rója Marosvásárhely utcáit – immár majdnem hat évtizede. Most, nyolcvan évesen is...

– Családjukban volt-e színészember ön előtt?

– Nem volt. Egészen egyszerű emberek voltak a szüleim. Anyám Székelykocsárdon született, ott élt. Apám kolozsvári volt. A vasútnál dolgozott, tisztviselőként. Megismerkedtek. Különben dédapám azzal a lengyel ezreddel jött ide, amit Bem vezetett. Csíkszeredában beleszeretett egy székely leányzóba. Téhát innen a Lohinszky név.

– Esmélkedésétől kezdve színésznek készült?

– Eredetileg vegyész szerettem volna lenni, ehhez azonban Budapestre kellett volna mennem egyetemre. Erről pedig – anyagi okok miatt – szó sem lehetett. Ezért iratkoztam be a jogi egyetemre, aminek Kolozsváron is létezett az úgynevezett „mezei jogász” kara, ami azt jelentette, hogy óralátogatás nélkül is levizsgálhattam. Így lett belőlem „majdnem” jogász. Csak a negyvenes vizsgáimat kellett volna még letennem, de

a sors másképpen akarta... 1945-ben Kolozsváron megalakult a Móríc Zsigmond Kollégium, amelynek az alakuló ülését a Kolozsvári Református Teológia bentlakásában tartottuk. Én a titkári teendőket láttam el. Szentimrei Jenő is felűnt a rendezvényeken, aki Janovics Jenő halála után a Kolozsvári Színház igazgatója lett. 1945 őszén felkerestem Szentimreit, mondtam neki, hogy kollégista vagyok, elmeséltem az életünket, és jeleztem, hogy nagy szükségem lenne valamilyen állásra. Szerencsére éppen egy nézőtéri felügyelőt kerestek, azt a bizonyos személyt, aki minden előadás előtt és alatt megtalálható. Megkaptam az állást. Így kerültem be a színházba 1946. január elsején. Ugyanannak az évnek őszén megnyílt a kolozsvári Színművészeti Főiskola. Többen bíztattak, hogy próbáljam meg... Szóval jelentkeztem a felvételin és negyvenötöd

magammal fel is vettem! Világos, hogy azon a felvételin nem a tehetség volt a legfontosabb szempont. Többen lemorzsolódtak. Végül tizennyolcan maradtunk, annyian végeztünk. Én rögtön Marosvásárhelyre kerültem.

– Egyik korábbi interjújában arról panaszkodott, hogy Kolozsváron nem kapott szerepeket. Azt hittem, hogy előbb a kolozsvári társulathoz szerződötték a főiskola elvégzése után... Arról is nyilatkozott, hogy pályája elején szinte le is mondott arról, hogy színész legyen.

– Főiskolásként is tovább dolgoztam a színházban mint segédszínész. Akkor nem kaptam szerepeket. Ezt ma sem értem, hiszen nagyon jól indultam. De mintha megszakadt volna az alig elkezdődött pályám. Aztán már csak olyan „egy katoná”-féle szerepeket kaptam.

– Gondolt-e arra, hogy el se kezdje a pályát? Hogy valamilyen más szakmát válasszon?

– Arra nem gondoltam, de úgy terveztem, hogy a főiskola elvégzése után még egy színháznál próbálkozzom, s ha ott sem megy, akkor valóban abbahagyom.

Folytatása a 12. és 13. oldalon

MÁTÉ ÉVA

Minden kedves olvasónknak nagyon **boldog új évet** kívánunk!

Ezt is megértük.

Határon innen és határon túl.

En néhány száz méterre a határtól...

Számít, hogy melyik oldalán? Látszólag igen, amennyiben nekem van magyar állampolgárságom, a néhány száz méterre innenélőknek nincs. Lesz valaha? Bizonyára, hiszen ez olyan égbekiáltó igazságtalanság, ami nyilvánvalóan nem maradhat örökké így. S ezt nemcsak a szív mondatja velem, hanem minden józan, racionális előregondolás (már amennyire két-három nappal a történet után lehet józannak maradni). Ez adhat erőt nekem e fekete vasárnap feldolgozására és az a meggyőződés, hogy összezárt és megtévesztett emberek voltak azok többségükben, akik nemet mondtak, illetve, akik restek voltak elmenni; vagy elhitték azt, hogy egy ilyen kérdés pártpolitikai szintre emelhető. De a büntudat is erősít, az a tudat, hogy mi, akik tudtuk, miért kell erre a rosszkor, rosszul feltett, előkészítetlen kérdésre (a Magyarok Világszövetsége tragikusan elhibázott ötletére) igent mondani, nem tettünk meg mindent annak érdekében, hogy erről meggyőzzük azokat a „nemzetpolgár”-társainkat (vagy mik vagyunk?) is, akik nem tudták, mit cselekszenek, mert például úgy nőttek fel, hogy nem is hallottak arról, hol élnek még magyarok az ország határain túl. De ez esetben ne keverjem az egyes és a többes számot, én nem tettem meg mindent, hiszen látható, most látható csak igazán, hogy nem vagyunk egyformák, még magyarságunkban sem. A nem-mel szavazók is magyarok (valószínűleg nemcsak magyar állampolgárok, hanem magyarnak is vallják magukat), csak nem tudják, hogy ez mivel jár, vagy pedig másképp értelmezik ezt a fogalmat.

A történetekben (még a megtévesztettségre vonatkozó meggyőződéssel együtt is) azt a régebbi óta érelődő sejtítésemet látom igazolódni, miszerint „a nemzet” abban az értelemben, ahogy korábban gondoltuk (bár valószínű, hogy koráb-

Fekete vasárnap

„Maradok Erdélyben bozgorolt magyarnak,
Mintsem tebenned jöttmentnek tartsanak.
Nem leszel sohamár hazám áldott Magyarország.”

Ferenczes István: *Bornemisza Péter Erdélyben*

ban sem egyformán gondoltuk), ma már nem létezik (sőt az is lehet, hogy korábban sem úgy létezett), többek között éppen az elmúlt ötven év következtében, és hát, bizony, „a haza” is inkább csak a magasban van, mint itt e földön. Korunknak talán épp ez az egyik nagy kihívása, feladata, hogy erre a helyzetre megfelelő választ találjunk, hogy egyrészt megőrizzük, átmentsük a régi fogalmak értelméből, ami menthető, és újakat, napjainkban is érvényeseket társítsunk hozzájuk.

Egyik kedves barátom, aki eddigi munkás élete során nálamnál jóval többet tett a határokon átívelő nemzettudat erősítéséért, azt írta nekem, hogy egész munkásságát nullázta ez a szerencsétlen nap, s hogy ebből nagyon nehéz lesz felállni, ha lehet egyáltalán. Ezt nem hiszem, bár a szubjektív élményt értem, valahonnan ismerős. Nem hiszem, mert ki, mit tett eddig, azt már megtette, azt semmi nem kérdőjelezheti meg, felállni pedig, mint tudjuk, muszáj, mert földre ütötte élni nem lehet.

Az igaz, hogy nem lesz könnyű, sőt, irtóztosan nehéz lesz. György Attila vizsgázó keserű gesztusának is van igazságtartalma, amikor egyik napilapunkban azt írja, hogy ők (mármint a határon túli magyarok) jól vannak, s hogy „Tudjuk, ez most számotokra nehezebb”. Igen, mert, mint fentebb írtam, meggyőződésem, hogy így vagy úgy, s előbb, mint utóbb, aki magyar állampolgár

akar lenni, bárhol éljen is a világon, az magyar állampolgár lesz. Ennek a kérdésnek a megoldását már nem ússza meg az eddig ebben a kérdésben felelőtlen magyarországi politikai elit, lelkiismerete a nem mellett kiálló baloldali elitnek is van, mint ahogy a jobboldali elit is be fogja látni, ebben a kérdésben nem szabad pártpolitikai hasznot lesni (lásd a naponta fogalmazódó törvényjavaslatokat, a honosítási törvény megalázó procedúráinak eltörlésére irányuló szándékokat!). Nekünk, az országon belülieknek ugyanakkor ki tudja, mikorra sikerül szembenézni teljes mélységében a történetekkel, s megfelelő válaszokat találni a fent említett kihívásra. De ne vetélkedjünk, kinek nehezebb, kinek könnyebb! Ti is magyarok vagytok (közben Ti sem vagytok egyformák, köztetek is van, aki kollektíven büntetne bennünket, s van, aki még azt is megbocsátó szeretettel várja, aki nem tudta, mit cselekszik), ti is a nemzet részei vagytok, így ezzel a helyzettel, kérdéssel nektek is éppúgy szembe kell nézni. Keressük inkább együtt a válaszokat!

Ferenczes Pistának, a magyar nyelvterület túlsó szélére pedig, a határ innenső oldalától pár száz méterről, üzenem: annak a szép régi versnek csak egyetlen sora, a refrénje hibádzik, mert nincs olyan, hogy „sohamár”, Bornemisza számára se volt, szerintem.

ELEK TIBOR

Kinek ír az irodalom?

Hogy kinek ír a „valódi író”? A kérdésre helytálló választ ad a Borgest idéző Mészáros Sándor (Irodalmi Jelen, 36 sz., 2004. október) megállapításában, miszerint először is saját magának, illetve szűkebb baráti körének. De alig hiszem, hogy a véletlenre bízna – már a mű eltervezésekor – a szélesebb virtuális olvasóközösséget, hiszen a művészi szöveg is alárendelődik a kommunikációs követelménynek. S annak megfelelően az üzenetet meghatározó tényező az adó személyiségén kívül a vevő, többek között, amennyiben az olvasótábor személyként el tudjuk képzelni. A célzatosság téma szempontjából is lehet irányított, korosztályos, társadalmi, műveltségi differenciáltságnak megfelelően, de mindez talán mellékkörülmény ahhoz a fő szervező elvhez viszonyítva, hogy az alkotás első befogadója mégis az író. Ezért állítható, hogy az alkotóban egymással szemben (mellett) foglal helyet író és kritikus, s csak szellemi párbajuk eredményeként szülehet jó mű. Ha mindkét fél a helyzet magaslatán áll, s hozzá a küzdelem is kiegyensúlyozott. Ez lenne az első lépés a siker felé. Mert bevallottan vagy nem, erre számít minden alkotó, még az is, aki úgy mond, az asztalfióknak dolgozik. A siker viszont kétféle: szakmai és anyagi. A közönségsiker és a kritika elismerő visszhangja ritkábban esik egybe. De tény, hogy befolyásolhatják egymást, főleg a szakmai oldal növelheti az egyes művek iránti érdeklődési kört.

Kisebbségi irodalom nincsen, de kisebbségi irodalmi élet tagadhatatlanul van, ha figyelembe vesszük a kiadói potenciált, forgalmazási lehetőségeket, az olvasótábor szétszórtságát – a szórványvidéket nem is említve, s hadd ne soroljam tovább. Talán ebből fakad, hogy itt közönségsikerről alig beszélhetünk a szakmai rábólintás nélkül. A sikeres írói státus, a könyv elismerése nagyobb mértékben függ a szerző neve alatt megjelent kötetek számától, a kritikai értékeléstől, az írói díjaktól, mint például az anyaországban. Ennélfogva, hogy sikeres

könyvvé váljék egy alkotás, át kell mennie a szakmai méltatás szűrőjén, ha akad rá „vállalkozó”. Ez úgy tűnik, pozitívumnak is felfogható, csak hogy hosszadalmas folyamat kezdődhet a könyv és olvasó egymásra találását illetően. Ludas lehet többek között ezen a téren az irodalomoktatás is, amennyiben hosszú éveken keresztül a tanszerv mereven előírt anyagmennyisége és minősége akadályozta az igazi értékek tudatosítását, a kreatív olvasási készség kialakítását. Ezen segít talán a hazai viszonyok között egy új szemléletű tanterv a középfokú oktatásban, amely azonban tankönyv és szöveggyűjtemény hiányában ugyancsak felemás megoldást nyújt az érdekeltek számára. De megnehezíti a válogatást az utóbbi időben a könyvpiacot előzőlő értéktelen verstermekégek zagyva szövegalmaza is, amely megrendíti a jócskán megcsappant számú olvasó hitét abban, hogy túl ezen még igazi értékre is bukkanhat.

Tapasztalható, hogy számottevően vonzóbb lett a próza, sok költő vált át novellára vagy regényre talán mindkét (szakmai, anyagi) siker okán.

„Napjaink sikerorientált világában a művészetek, az irodalom sem igen kerülheti meg a siker, illetve a sikertelenség okaival, lehetőségeivel való szembesülést. Mintha – többek között – ez is közrejátszana az elmúlt évtized azon tendenciáiban, amelyek az igényes szépirodalom esetében is, a prózánál például, az olvasmányosság, az élvezetes történetalkatás, az átláthatóbb értekszerkezetek irányába mutatnak, a líránál pedig, a játékoság, a humor, az ironia lehetőségeinek kiaknázására, a nyelv populárisabb regisztereinek megszólaltatására törekednek. Talán az sem véletlen, hogy kitűnő költőink sorra térnek át a prózaírásra, regényírásra, nagy példányszámú versesköteteket eladni ugyanígy napjainkban lehetetlen, a sikerlistákon általában egyetlen egy verseskötet sem szerepel” – írja Elek Tibor *Az irodalmi siker természetrajza?* című esszéjében. Pedig azt gondolná

az ember, hogy a ma olvasója éppen időhiány miatt szívesebben mélyül el egy vers (eltekintve most a megfajthetetlen, öncélú üresjáratoktól, amelyek lerontják vonzerejét), mintsem egy terjedelmesebb novella vagy regény olvasásában, hiszen az eszközzeiben megújult próza megközelítése gyakran legalább akkora erőfeszítést igényel a befogadótól. Az imént idézett sorokból az is következik viszont, hogy éppen a recepció megkönnyítése irányába kell elmozdulnia az irodalomnak, anélkül, hogy minőségében csorbát szenvedne.

Mint hogy az irodalom szakmai és anyagi sikerének kulcsa egyaránt az olvasó (a kritikus is olvasó), ő dönti el, melyik műnevet, művet részesíti előnyben. A szerző, tetszik, nem tetszik, kénytelen odafigyelni a vissza(nem)jelzésekre, s szembesülnie kell az irodalmi piac körülményeivel. Ennek az egyik legfontosabb láncszeme a könyvkiadó, amely ha magán kézen van, közvetlenül érdekelt, hogy a kiadásra kerülő művek közül az átlagolvasó és a szakmai igényei szerint válogasson, s a kritika közvetítő erejét, a szerzőt magát is bevonva forgalmazza a könyvet. Persze, hogy ilyen értelemben gazdasági, sőt igen kockázatos gazdasági vállalkozás is az irodalom (Böszörményi Zoltán: *Az irodalom gazdasági vállalkozás – is, Irodalmi Jelen, 37. sz. 2004. november*), mert kritikai kompetenciával kell felbecsülni a mű esedékes fogadtatását, számolva a ráfizetés rizikójával is. Hogy a szerző részéről nem kisebb kockázat az írás, érvelni sem kell, ha abból akar megélni. Köztudott, hogy ilyen értelemben az egyik legkevésbé kecsesgató pálya az írói. Ha nem létfenntartási eszköz az alkotás, akkor is megmarad a felelősség erkölcsi terhe. Valószínűleg az áll közel az igazsághoz, aki belátja, hogy kevés az eszkimó (olvasó), és kevés a foka, a jó könyv, amely a számos összetevőjű irodalmi piac jóvoltából fogyasztójára talál.

Pedig neki ír az irodalom.

ESZTERÓ ISTVÁN

TÉREY JÁNOS

Most és születésünk óráján

Flóra, fauna: ugyanaz maradt.
A pöszméte íze!...
És a poszméhek róptének íve
Meggyfaínk alatt.

Körben délibábos láthatár.
Forgatja változatlan
Tartalmát a portölcsér a parkban.
Ezüstkori nyár.

Rendes házak, tiszta udvarok;
Bakter int a pusztán.
„Tetszenének akkor is, ha tudnám:
En itt új vagyok?”

Lám, a gyógyvíz most is kénszagú;
Népe körbedongja;
S a kürtőskalács-árus kolompja
Háromszólamú.

Túl a strandon áll a víztorony.
Kupola fölötté,
Régi vízmű hagyta itt örökre,
Dísz a homokon.

A vidéki nap hétágra süt;
Örömteli tábor
A kék-sárga város ballagáskor...
Kontyok mindenütt.

Véget ért a hosszú tanfolyam.
Szeretfut a sok szál,
Bár a tablón még együtt az osztály
Matrózblúzosan.

Nézd, a város napba öltözött,
És a májusünnep
Nótáit az asztalhoz ülték;
Kedv és pöz: örök.

Zsíros hang és kálmista kedv!
Hat híros a bánat:
Hullhat zápor, új szél fújdogálhat,
Az itt egyre megy.

Zöld karókon kúszik fürgé kacs.
Virulnak a vályog
Fal tővén a plebejus virágok:
Piros a pipacs.

Pincéért várunk, mintha hírnököt,
S míg a termen átkel,
Ultizunk a mélyzöld zsalugáter
Szárnyai mögött.

Mindig óta tart a karnevál,
Fáklya lángja lobban;
Zeng a tószit a régi Vigadóban,
Míg az óra jár.

Lassú élet érverése! Oly
Ismerős a tónus:
Bíróval beszél az agronómus,
S mindkettő komoly.

Süppedős előszobákon át
Lépteid vezérlik
Jóska bácsik és Irénke nénik “
Pestig, és tovább.

Tájszavakra nincsen tájszavad,
Sorsuk elfelejtet.
Van-e parancsa a szeretetnek?
„Köztük légy szabad.”

Desszert, kávé... Fullasztó a dél.
Elhagyod a fülldet
Termet, ahol asztalt bont az ünnep,
Hogy magad legyél.

Kőpad, kis tó, békalencse, nád.
A botanikus kert
Ágyásai úgy ontják a fűszert,
Mint a drogériák.

Csikordul a forró gyöngykavics.
Álmos a szabadság,
Meg az üvegház mögött a macskák
Pillantása is.

Képzeld el a Meteor mozit.
„Még a DEMKE megvolt,
És tasakban árulták a tejport...”,
Mondanád, de csitt.

Csöndkúrát rendelt a doktor úr.
Estig tart az álom,
Míg a pavilon a klinikákon
Megvilágosul.

Mint keresztretjény kockái, egy
Megfajtetlen élet
Rovatai betelnek, ha végleg
Elfogy majd a kegy.

Minden hír, mely Pestről érkezik:
Csábító örömhír.
Jár a baba, lépcsőt lépve fölsír,
Anyja inti: „Csitt!”

Távirat jön... Arcunk kipirul
Honvágyunk apadtán.
Nézd, a villamos mellel pádkán
Zabmező virul.

Csodaszerű jelenség

(A zsűri műhelymunkájából)

(Bogár) Magabiztos, kialakult szerző bizonyára nem első írása – pici szerkesztői gondozással (amennyit befutott kollégák írásai is igényelnek olykor), nyomban közölhető. Igen rokonszenves, hogy nem csupán történetet, cselekményt ír le; tárcanovellája fontos, tkp. örök erkölcsi kérdést feszeget, metaforája illik minden hierarchiára és érvényesülési vágyra. Némileg hanyatlik az írás a templomba invitáló „arkangyal” megjelenésével. Közel jár a díjazáshoz.

(Ambra) Esélyes: még ha vannak is túlfűtöttebb pillanatok az írásban, nem kétséges, hogy szerző érzékenyen, plasztikusan, hiteles és mélyen átélte írói erővel fogalmaz. Persze, lehetne ilyen-olyan módosításokat javasolni, fontoskodni, bölcsekedni – de ez tehetséges, szép és eredeti írás. Igaz, ez a fajta érzéki forrás a szerző korának merészebb írónőinél jelentkezett így – de talán sosem évül el. Díjra is esélyes lehet.

(Kisubul) Erős eredetiséget sugárzó, jól bemutatott, bár igen-igen modoros világa nyilván kódolt valóság. Épp úgy rólunk szól, mint Swift univerzuma. Nem populáris szöveg, nem hírlapi tárcsa, némi szellemi és érzelmi erőfeszítés kell, hogy az olvasó ne dobja el magát(ól). Vagyis a kód-világhoz illő, magával ragadó, szándékosan túlzó helyzet-, történet- és portré-sorozatba szerzőnk végül is valóságos erkölcsi konfliktusokat kódol. Helyenként – például Kisubul levelében, Kisubul és Nagyubul leírásában stb. – az elviselhetetlenségig eltúlozva a modorosság: hiteltelenné válik az írás. Kár, mert szerzője kétséget kizáróan író, csak a modorosságba hajló eredetiség olykor valósággal megsemmisíti az írást. A helyzet művi, az Intézet művi, Kisubulék családja művi, mesterkélte.

(Kerekdomb)Érthető, jó szövegű, pallérozott szerző számomra érthetetlen, nehezen követhető, műfajilag titokzatosan cikázó, furcsa írása. Ezek azok a szövegek, amelyek különös ínycsiklós-ként jelennek meg irodalmi hasábkon, ha az aláírás nagy nevet „mutat”. Bevallom, én sem haboznék közölni, ha ezt Lampedusa, Lászlóffy Aladár vagy Parti Nagy Lajos írta volna: mert akkor az övé lenne a felelősség. (Cinikus lennék?)

Írásműként persze semmi köze a novellához – ezzel így könnyen „elintézhetném” – és a másik kiskapu, hogy ti. az Irodalmi Jelenben közölni lehetne, föltehetőleg ugyancsak attól függ, hogy van-e közismert s jó neve már az irodalomban, olyan név, amelynek még ez a fűszeres hosszadalmasság is megbocsátatik. És még mindig latolgatok – talán Határeset?

(Hajnal Virág) Művelt szókincsű, technikás szerző (aki kihagyós gépirónóval dolgozott) jól megírt Lót-variánsa ez, s az cseppet sem baj, hogy jócskán eltér az öszösvetségi szövegtől, bedolgoz egy másik helyen szereplő történetet stb. Sajnálom, hogy a sok ezer éves alapváltozathoz nem sikerült tartalmilag avagy tanulságaiban némi igazán újat „kihozni”. Ebben a formájában csak jó közepes.

(Lili) Kedves írás, a mondanójához-tartalmához képest kicsit hosszú, de így ahogy van (esetleg némi szerkesztői segítséggel) közölhető. Jó elbeszélő. Harmadik díjra csak akkor javasolnám, ha a maradék kb. hetven írás között nem talállok jobbat. (Találtam!)

(Papírhajó) Kicsit erőltetett, egészében tanulságos írás – érdemes lenne megtisztítani az olykor irodalmiaskodó, „túlzengőre” fokozott, megírázó részeketől. Jó képességeket eláruló, racionálisan megkomponált írás – voltaképpen filmszerűség sem rossz. Szerepel a végén egy aláírás. Ha a pályázatra kitalált álnév, akkor üsse kő. Nem nehéz szerkesztői tanácsokkal följavítani.

(Letka) Profi szerző profi írása. Igaz, csak profi (művelt, a stílusban is gyönyörködni képes, az

önirónia és a „világirónia” egybecsendülését élvező) olvasó érti minden rezdülésében, de más jó írók is ugyanígy járnak. Persze, a helyzet, a nyelvezet, az első személyben megszólaló figura halálosan mesterkélte, hosszadalmas, elnyújtott – de valóban tehetséges ember írta. Erős irodalmi emlékeket idéz – de jól. Igaz: ez a XX. század első felének irodalma, igaz, az Irodalmi Jelenben nem javasolnám a közlését – de ha tesznek tekintem, azt mondom, jó író tollából kikerült közepek, kissé nyafogós, affektált írás.

(Vastartály 657557) Tehetséges szerző, noha írásában szinte valamennyi vesszőt is én tettem ki, a főszereplő nevének hosszú ékezetét is én cicomáztam rá – az írás első fele írói képességekre vall, a második fele szertelen, ágáló, cikázó, kamaszláng-publicisztika, melyben (persze) sok az igazság. Ami nem lenne baj. Csak olyan ez a publicisztikai magánmonológ, ez a hadonászó textus, mint bundához fölvert szalmakalap.

(Nannar) Jó írás. Profi írta, jó képzelőerővel, jó nyelvezettel, támadhatatlan stílusban, persze, romantikusan, egzotikusan, de az ötletet jól kiaknázva. Ha nem lenne – közölkével – közel 30 ezer leütés, azt mondanám: fordulatosságában, sejtelmességében, színességében és jelképi mondanójával tipikusan: jó tárcanovella. Egyszeri közlésre túl terjedelmes, szerkezete azonban nemigen teszi folytatásos közlésre alkalmasnak. Ha lenne a pályázatnak efféle (tárca-irodalomra vonatkozó) kategóriája – hát ebben a legjobb érdemjegy járna a szerzőnek.

(Szegény festő) Ráérős, szép, (mikro)realista írás, erős nyelvezet, a nyomorábrázolásban túlzottan pittoreszkre, bizzára törekvően romantikus (és ironikus) hangsúlyokkal. Érett, magabiztos, csak kicsit lassú, helyenként meg is álló, ácsorgó szöveg (l. például a 7. oldalon a budai látkép leírását), mintha márkás, a XX. század első harmadában született novellát húznánk elő az íróasztalfiókból. De persze nem biztos, hogy az iramosabb divatnak mindenben igaza van. Közben sejtethető, hogy a napilap-olvasók az irodalmi melléklet szerepét kinőt havi lapjukban sem igazán ezt a fajta írást keresik. Díj-esélyes mű.

A zsűri tagjaként júliustól október második feléig végigolvastam a pályázatra beküldött írásokat. Akkor nem gondoltam arra, hogy több mint 110 vázlatos följegyzésem egy részét netán közre adja az Irodalmi Jelen. Voltaképp a zsűri tagjainak írtam: abban a tudatban, hogy úgy is mindegyik írást elolvassák – a följegyzéseimnek tehát nem a mű ismertetése a célja, csak nagyon rövid minősítése.

Ezekre a jellemzésekre főleg a pályaművek szerzői lesznek kíváncsiak. Közlésük azonban jelzi talán, hogy a zsűri több tagja minden írást tisztességesen elolvastott és (legalább magának) jellemzett is.

Az itt közölt „házi értékelések” terminológiájának hasonlóságát mentse-magyarazza, hogy három és fél hónap alatt íródtak – mire a tizediket, a huszadikat, a századikat „recenzáltam” (magamnak), már rég elfelejtettem az előzőekről írottakat. Természetesen valamennyi vázlatom eljutott a zsűri minden tagjához. Itt most 34 babszemnyi értékelést adok közre. A jegyzetek elején zárójelbe tett, dőlt betűs szöveg a beküldő jellegéje.

Az eredeti változatukhoz képest ezeket még tömörítettem, kurtítottam. Az itt közreadottak főleg az általam első menetben díjra, avagy közlésre esélyes pályaművekről szólnak. A nyolc díjazott művet kivettem ebből a – közlésre előkészített – kéziratból. Emlékeztetek rá: első díjas Gergely Edit, második díjas Nagy Farkas Dudás Erika, harmadik díjas Simó Márton; az öt különdíjat Csenger Levente, Botházi Mária, Molnár Vilmos, Cseh Katalin és Balogh Robert nyerte el.

Akad írás, amelyet háromszor-négyszer is elolvastam, főleg, ha kollégáim véleménye alapján elírt az enyémtől.

Ami engem igazán meglepett, az a díjra esélyes, avagy közlésre alkalmas, tehát jó írások igen magas száma volt. Csodaszerű jelenség! A beérkezett, s a kiírás feltételeinek megfelelt írások mintegy fele közölhető.

BODOR PÁL (DIURNUS)

(Embryo) Tehetséges ember felemás írása. Két novella magva összenyomva cseppnyi ragasztóval. A balkáni út meg a vízkeresés sehol nem ér össze a kábitóssá kanyarodott nagymenő életével. Egyébként furcsa játék ez: csak az hagyja elringatni magát, aki erre a történetre, élethelyzetre stb. vágyik. Pedig mondom: tehetséges. Az első fele alapján mégis közhely, semmi íróit nem ad hozzá a sémához: a karrierlovag elcsúszott a fecskendőben – a második rész pedig (a hosszú autós és biztosítási bevezető után) afféle klasszikus kis sztori, csöppnyi pásztor-egzotikum, csipetnyi csuda (a víz megtalálása) – és kész, az írás megszakad, az olvasó esetleg visszahorgolja-férceli az eleje elé. Mondanom sem kell, hogy ez a második rész hivatása szerint meg kellene, hogy indokolja a nagymenő végső bukását, le egészen a kábitózó koldusig – nos, ez a balkáni kirándulás erre semmi magyarázatot nem ad.

(Csiga) Ez aztán igazán ígéretes. Ha a szerkesztő ilyen kéziratot kap ismeretlen, fiatal szerzőtől, azonnal kér tőle még néhány írást. Ezt tanácsolnám a kiírónak. Ki tudja, mi van még a tarsolyában!

(Gömbvillám) Jó kis írás, szerző stilisztikailag tapasztalatlan, néhol ügyetlen, de az egész valójában jó. Tisztességes szerkesztői segítséggel simán közölhető, akkor is, ha az utolsó sorokban a csontok emlegetése nincs ügyesen megfogva – ez úgy hangzik, mintha az Öreg ott a téren, „elevenen”, de mindenképpen főzés-sütés nélkül enné meg a galambokat. Rossz a cím. Esetleg: Gyerekkori galambok.

(Könyvek Könyve) Tehetséges szerző, de „klasszikus” hibákat ejt: sok rémes, fölösleges határozatlan névelő, ami Erdélyben talán inkább román, mint német hatásra; mindenkinek Kosztolányi (nyelvről, írásról szóló, Réz Pál válogatta, több kiadást megért) Nyelv és Lélek c. kötetét ajánlom, meg Bárczi Gézá (A magyar nyelv életrajza, reprint, Custos-Zöld könyvesbolt, Bp. Margit körút 7). Szörnyű nála is a „tudni” rossz kopptatása: sosem azt írja, hogy „már ezt sem mérhette fel”, csak azt, csak úgy, hogy „már ezt sem tudta felmérni pontosan” – legalább fél tucatszor e

röpké szövegben... Egyébként szép írás, szerzője a fentiek ellenére nemcsak jól – eredetien is fogalmaz, még ha kissé túl is bonyolította-ködösítette rövid novelláját (vagy inkább drámai karcolatát).

(Nemmozgó) Eddig remek. Valahol Borges és Kafka meg Musil között. Ismerős írás. Túl ismerős, de kitűnő, még ha részletező finomsága – mely persze a kísértetjáró idegborzolás szükséges eleme – türelmetlenné teszi a mai, sietős olvasót. De nem kétséges, hogy kiváló.

(Pygmalion) Igen kedves történet. Ügyes. Voltaképp fikcióval kevert riport, de őszintén örülök az írásnak. Akkor is, ha a Monet-reprót nincs miért összevetni az „élő” művészet műveivel. Egyébként mindenben egyetérték a szerzővel, örömmel ajánlom közlésre.

(Wallaby) Igényes vállalkozás, több részletében jó képességekről tanúskodik, egészében szokványos, kissé elnyújtott, ám tárcában nyugodtan közölhető írás. Nem mernék megesküdni, hogy szerzője szépírói ígéret; írásának mind cselekményvonala, mind megfigyelési a hasonló tárgyú írások sokévi átlagából lefejtett novellát „adnak”. Nem érezhető – legföljebb olykor, talán – az egyéniség, az eredetiség.

(Angyalosy) Írói képességeket ugyan nem bizonyít, szépírói erély, tömörítő készség, erős gondolat nem mutatkozik – sőt: egyszerű írástechnikai vétségeket is elkövet, túl a híg bőbeszédűsége (például, mivel nemigen van tisztában az írásjelekkel, mindenüvre vesszőt tesz ki, ahol elfér) – mégis figyelemre méltó. Javasolom a pályázat kiírójának, hogy a főleg életanyagokban kitűnő írásokat némileg megszerkesztve, tegye közzé: afféle Kortárs tanúvallomások címszó alatt, és magyarázó lábjegyzettel...

(Bányai) Szépirodalmi erényei nemigen vannak, de tragikusan jellemző életkép, sőt: halálkép. Az erdélyi magyar (magyarországi) vendégmunkás sorsábrázolása riporterileg már-már hiteles – persze, lévén novella-kísérlet, épp a hiteles személyi, helyszíni, időbeni stb. adatok hiányoznak. „Kortárs tanúvallomás”. Szerkeszteni.

(Bombasztik – Kisvasúti kirándulás) Nagyon ügyes, noha gyakran a modorosságig erőlteti az ifjonti stílt, szöviccet, kamasztempót – folyékony a tintája, friss a szeme, szellemes – de úgy látszik, fogalma sincs arról, hogy nem novellát írt, hanem kitűnő, erős, kedves-kegyetlen-szókimondó, helyenként igen erotikus útinaplót. Szerzőnek komoly írói készségei vannak, hatalmas szókincse, egyszerű leleménye, jó szeme (és erős hajlama a nyelvi erőltetettségre...) – ez is íróvá kényszerítheti. Nagy energia működik benne, hozzá sok tudás – ha oktatója lennék, csak azt nézném meg, hogy képes-e tömören, röviden is írni. Az egész (talán a rotációs sajtóba nemigen illő szexis mozzanatok kivételével) jó sikerrel közölhető. Igen tehetséges.

(Botos) Elég szokványos történet, középszerű, kissé pózos (irodalmiaskodó) öntetben tálalva. Mintha a magyában (pl. az elkeseredett családffő szemrehányó szövegében, rajzában) hiteles kiindulópontot építette volna fel drámai giccsét. („Kortárs tanúvallomás”).

(Débocus) Semmiképp sem novella, csak (helyenként erős irodalmi határról tanúskodó) publicisztika. Újságírói műfajokban igen esélyes. Arról nem tehet, hogy szép közhelyeket ismétel – ha fiatal, bizonyára nem ragad le ezeknél: az ember úgy érzi, mindezt már olvasta, többször is. Szerkesztői munkával közölhetővé tehető.

(Inspect) Nagyon kedves memoár-részlet. Eszközei inkább riportszerűek. Nem novella. Kis javításokkal közölhető, szerző kulturált, nem szószátyár, urálja a nyelvet. Nem tudom, vannak-e írói készségei, képességei.

Folytatása a 4. oldalon

Csodaszerű jelenség

(A zsűri műhelymunkájából)

Folytatás a 3. oldalról

(Kikopik) Nagyjából előre kigondolt, karikatúrisztikusra fölerősített vonásokból megkomponált romantikus nyomor-történet. Szerző lehetne elfogadható újságíró. Jó tanácsadók leszoktathatnák a túlfeszítésről, s elfogadhatóbb szövegeket adhatna ki a kezéből. Csak ha a lapnál komoly anyagihiány van, érdemes ezt így közölni. Meg lehet tisztítani a túlzásoktól, akkor könnyebb közreadni.

(Leon) Tehetséges írás, sok remek villanással, de még az erjedés állapotában, jóval letisztulás előtt. Ha szerzőnek van ereje, s ha képes józan latolgatásra a narráció (a fölviannyozó rögtönzés-fűzér) forrósága után, vagyis ha megszerkeszti, átválogatja, s nem ragaszkodik itt is makacsul az egymondatos formához, akkor jó regény lesz ebből, habár ordít róla, hogy merő fikció, mesei képzelet műve – csak kis részletekben érzí az ember a rossz XX. század vidék-szagát. Igazán nem novella. Közlésről szó lehet, de jó szerkesztő kezére kellene adni. A legfontosabb mégis az, hogy tehetséges szerző műve. Meghökkenítő, hogy részletnek nevezi – és ezzel kizárja magát a pályázatból.

(Lóberc) Jó tollú ember kissé terjengős, túlrészletezett, mégis megkapó írása. Sokat nyerhetne a szövegűzassal, tömörítéssel. Díjra nem javasolnám, közlésre feltétlenül.

(Madarak) Föltehetően tapasztalatlan, kevéssé képzett szerző jó alaptörténete sok kis bakival, ügyetlenséggel, zavarral megírva. Tehetséges és empátias szöveggondozó közölhetővé teheti. Van mit húzni, tömöríteni, világosabbá tenni, de talán érdemes. (Az írás negyedik negyedében furcsa, hogy végül a távolról érkezett, várva várt levelet a novella hőse elhanyagolja...)

(Paterdictus) Szép, romantikus, ifjúsági regény jellegű; attól függően, hogy hol jelenik meg. Nem ártana helyenként lábjegyzettel ellátni; mert ugyan ki tudja ma már, hogy a „nándorok”: a bolgárok, (hogy kik a várkonyok, magam sem tudom, de sem a Révai Nagy Lexikon, sem a Magyar Nagy Lexikon stb. nem hallott róluk). Regényrészletnek hat, nem novellának, díjra nemigen javasolnám, közlésre mindenképp.

(Sophia) Kedves írás, de körülbelül háromszor terjedelmesebb a tartalmánál. Ha szerző – esetleg szerkesztői segítséggel – kevesebb mint felére rövidíthetné, akkor (noha rövidebb változatban sem novella, tehát aligha díj-esélyes) – sikeres közlésre teljesen alkalmas.

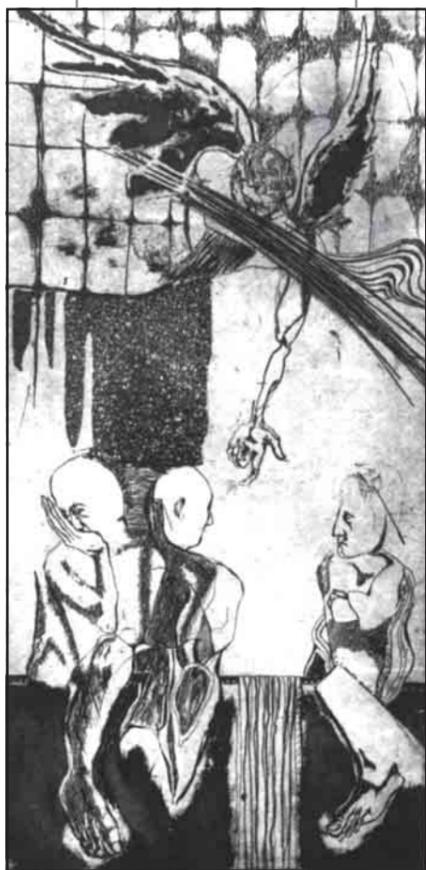
(Sóvárgás) Ha még inkább a szikár tényekre támaszkodna, s az olvasóra hagyná a lírai kommentárok legalább egy részét – jobb, hatásosabb lenne. (Őszintén szólva inkább lelkesedtem volna az írás riport-változatáért – mondjuk, kitűnne, h. Pásztor Tünde, a valamikor esetleg Kommandón gyerekeskedett, ma Párizsban élő filmes készítette a felvételeket és vetítette le az otthon maradottaknak. Szóval, ha tehát dokumentum értékű lenne. Így a sóhajtozás levesz az erejéből. Némi húzással közölhető.)

(Talpai) Értelmes, egyértelmű írás, tárgyával ütközően több apró, jelentéktelen, bár kellemetlen helyesírás, írástechnikai hibával. Enyhén sematikus, a negatív hősré, a német Wéberre épp úgy rálócsöl minden negatívumot, ahogyan tette az ötvenes évekből és tán még a későbbi kurzusirodalom az akkori negatív figurákkal; az írásban nem elég, hogy az ötvenes évek Wéberre alatomos és rosszindulatú besúgó, de még hozzá letagadott önkéntes Wehrmacht-katona titkos fia is. Nemigen javasolom V. díjra sem, de profi szerkesztéssel a pályázatra érkezett, olvasmányos, közölhető, ám nem szépírói képességet mutató írások számára teremtendő rovatban közölhető lenne.

(Tükrök) Szerző okosabb, mint amilyen prózaíró. Nem ez a műfaja. Erősebb benne a morálfilozófiai, nevelői igény. Nem véletlen, hogy a legjobb szöveg az írásban a Prófétáé. Tömöríteni kellene. A II. rész hőst hozzáigazítani kell ahhoz a képhez, amely róla az első részben rajzolódik ki... Ha szerzőnk publikáló ember, akkor nem javasolnám a közlést. Ha eddig nem volt jelen az irodalmi és sajtóéletben, és biztatást jelentene számára a nyilvánosság, nem vagyok ellene, de érdemes még dolgozni a kéziratot; komoly szerkesztői segítséggel közölhetővé tehető.

(Vasárnap) Noha tkp. banális szerelmi háromszög-történet, nagyon sok stilisztikai ügyetlenséggel, éretlenséggel – a középszerű szövegen mégis átsüt valaminő tehetség. Lehet, hogy nem az írásban, avagy nem ebben a műfajban talál magára igazán a szerző – vagy csak nincs még elegendő nyelvi kultúrája, „jó összetételű” műveltsége (azaz nem azokat az írókat olvasta eddig, és nem olyan szemmel, nem olyan mélyen, mint ahogyan az íróra menendőnek kellene). Alacsonyabb rőptű bulvárlapban, magazinban némi szerkesztői javítással meg is jelenhetne, hiszen erről a témáról eddig is megjelent százezer hírlapi tárcsa, és elkészül még száz film. Mégsem vagyok képes könnyen „elintézni”, és azt mondani: a tízig terjedő skálán ez maximum hatost (6) érdemel, közlése ebben a formában számba se jöhet, s kész.

Azért nem elégedhetek meg ennyivel, mert úgy érzem, szerzőben több rejlik, mint amennyit most bizonyított. Lehetne ilyen mondat is a zsűri döntésében: „A zsűri némely tagja, noha a szerzőket most díjakra nem javasolja, ígéreteseknek tartja X. Y. és Z. Z. tehetségét. Az még nem világos, hogy ez a készség leginkább írásban, irodalomban, és azon belül éppen novellában talál magára.”

(06702002504) A lektor igen nehéz helyzetbe került. Szerző nyilván hiteles, valóságos élményekből merítette az autista gyerekek föl-tételezett és valóságos (nyilván: részben belső) monológjait – de még nincs birtokában annak az írói technikának, amely ezt a megrázó állapotot, élményt képes úgy papírra vetni, hogy érzékelhető legyen: mit tesz idézőjelbe a szerző, annak tudatában, hogy a szöveg egyáltalán nem illik egy nyolcéves gyerek szájába, elméjébe – különösen, mert nem minden autista zseniális. Még ha Newtontól Einsteinig – úgy tetszik – sok lángész volt az. Ez a hiányzó különbségtétel (a hiányzó jelzése annak, hogy szerzőnk tisztában van vele: most az Ő átírásában-átiratában jelenik meg az autista gyerekekre jellemző szöveg – avagy: most egy lángelme gyermek szövegét olvassuk) teszi azt, hogy az olvasmány egyszerre megrendítő és tiltakozásra készítő. Az ember számtalanszor megáll, idegesen, mert úgy érzí (talán alaptalanul), hogy ez most nem a gyerek hangja, hanem a gyermeket rosszul utánzó felnőtt modoros stílusa. (Apró példa erre: az idegesítően visszatérő, mindig azonos megfogalmazottságú önmeghatározása a gyerekeknek: „autizmussal élő...”)

Úgy tetszik, nem tapasztalt szépíró a szerző. Nem vetném el az írást: igen avatott szerkesztő segítségével kiváló publikáció lehetne belőle. Tisztázni kellene, hogy mennyiben riport ez és mennyiben fikció. Azt hiszem, veridikus élmények alapján újrafogalmazott, helyenként egyáltalán nem gyerekekre valló szövegek. Talán me-rev álláspont lenne kategorikusan kiebrudalni műfajilag a novella köréből, hitem szerint azonban nem az.

(ax16b23.doc) Jó íráskészséggel megírt lanygos kis abszurd. Mintha valaki csavarta-facsarta volna az agyát, hogy mindenképpen írjon valamit, és ennél eredetibb nem jutott volna eszébe. Persze, a zsűri és a Nyugati Jelen (vagy az Irodalmi Jelen) eldöntheti, hogy vitára is bocsát írásokat. Ennek híve lennék. Szerintem e sorok szerzője, ha nem meddő anyaghoz nyúl, kitűnő író lehet.

(Iskolatáska) Ha gyerek írta, akár középiskolás, valaminő discséretet feltétlenül érdemel, gyerekoldalon, iskola-oldalon közölni is lehet. Ezt akkor is, ha felnőtt írta – bár nem állítom, hogy szépírói készségekről tanúskodik ez a kísérlete.

(Kövek) Jól megírt, mégsem igazán érthető metaforikus történet. Nem hiszem, hogy az olvasó képes „alkalmazni” a mese keretét – de ennél nagyobb baj, hogy a tanulságot is igen nehéz ráilleszteni a világra. Magyarán és egyszerűbben: nincs jogom üres abszurdnak tartani a lényegét, csak azért, mert én nem értem, mire kíván utalni a szerző. Aki nem az íráson kívüli világból való. Nem látok más tisztességes kiutat a magam számára, mint azt, hogy passz, nem értékelem. Lehet, hogy a hangoknak ebben a tartományban én süket vagyok – ez nem hatalmazhat fel arra, hogy kizárjam a versenytől.

(Mente et maleo) Nem érdektelen írás, van szerkezete, belső ritmusa, logikája. Áttétes napló, majdnem riport-elemekkel átszőve, itt-ott erős vastagítással. Vannak igen figyelemre méltó elemek is az írásban (például a záró rész parkban éneklő asszonya) – és mivel egészében értelmes szöveg, azt hiszem, tehetséges, és jó újságíró lenne. Zöldi külön kiemelte, hogy egy magyar asszony pályáját ábrázolja a délromániai, színromán kőolajvidéken. Az írást a szerzővel közös, alapos és érzékeny szerkesztői munkával közölhetővé lehet tenni. Pártolom. Beszéljük meg.

(Gyógyír) Nem rossz, tanulságos, csak befejezetlen metafora. Az Olvasó érti, hogy Cíg az cigareta, Alk az alkohol stb. Csak hogy tévedés, hogy ezt az olvasó képes folytatni magában. Nem

szabadna cserbenhagyni a szerzőt, érdemes befejezésre biztatni és közreadni.

(Szaturnusz) Sajnálom, ezt olyan erőltetett, egyoldalú, követhetetlen, modoros és szellemtelen – bár talán humorosnak szánt, képzelt – csinálmánynak tartom, hogy nem vállalom a zsűrizését. Igaz, ehelyett azt is ideírhatnám: szekunda. Csak hogy ez tisztességtelen lenne, mert eddig az egyetlen pályamű, amelyet nem is voltam képes végigolvasni.

(Homály) Erős írói véna, leleményes nyelv, érzékletes leírás, jó hangulatteremtés – nem kétséges: tehetséges. Esélyes. Feltűnő tehetség, takarékos, érett írásmód – kár, hogy ez az írás nem novella.

(A másik pont) Szépen megírt, a klasszikus realizmus tradícióiban született, ismerős, jó írás. Mintha nem is mostanság írták volna. Föltehetőleg az Élet és Irodalom nemigen közölné, mert olyan, mintha fél évszázaddal ezelőtti kéziratmappából vette volna elő a szerző, mondjuk, az 1946-os szárazság idejéből. Talán innen az ismertség érzete, annak ugyanis elég nagy irodalma volt. De jól nagyon megírva, s az Irodalmi Jelen nyilván nemcsak újdivatú írásokat támogat. Igaz, nem ad ugyan új élményt, sőt, irodalmi deja vu, de tiszta, szép nyelvű szöveg akkor is, ha igazából senkit sem mutat meg egyéniségében, belülről, sem a vörös fejű sógort (kicsit karikatúra), sem az édesanyját (hihető, de sematikus figura), de még Annát sem igazán. Mindazonáltal nem tartom teljesen esélytelen pályamunkának, bármennyire is halálosan ismerős.

(Vaskalap) Pazar nyelvezet, már-már paródiája egy stílnak, oly díszes, a népies irodalom kelteivel olyannyira ékesített. Kár, mert ez a száz évvel ezelőtti szöveg olyan szépen tsinált, mintha operettszerző merített volna Nyíróból s másokból, hozzá elegyített volna a mézes-borsos népszínműből. Ezt a parádét visszafogni kellene, s nemcsak nyelvi leleményében (mely így hat, mintha valaminő szuper halászlében több lenne a pirospaprika meg a só a hal levénél), hanem túlfeszített cselekményében, jelképi elemeiben is. A túlságos felfokozottság hiteltelenné teszi, mert ellöki magát az egyébként együtt érzni, együttlobogni kívánó olvasót is; gondoljunk bele, más előadásmód esetén azt is elhisszük, hogy a szegénylegény a halbicskájával a rettenetes sárkány mind a hét fejét levágta – itt meg azt sem vagyunk képesek elhinni (s van okunk rá), hogy egy lakodalomban ki lehet metszeni a menyasszony nyelvét.

(Tosoki – A béka) Sajnos, annyira eltér az ízléstől, hogy tisztességesebb, ha nem mondom véleményem – legalábbis zsűritagként. A magánember azt motyogja, hogy okos fővel készített csinálmány, de az égvilágon semmi köze az irodalomhoz. Furcsaságként talán még közölhetővé is tehető.

(December 13.) Kedves kis sztori, a novellához ugyan semmi köze, de mivel didaktikus jellege teljesen bevallott, közölném. Nem díj-esélyes, és műfajilag nem illik a pályázatba.

(Végjáték – Agykontroll) Bocsánat, ez az írás meghaladja szellemi képességeimet, nincs véleményem. Mivel tudatlan vagyok, buta mód' szélhámoságnak érzem – olvassa el valaki, aki ért hozzá. Én egy szavát sem értem.

(Devla de mange...) Az első „pillanatkép” nem rossz, a második és harmadik közölhetővé tehető, a negyedik azonban már olyan katasztrófális, hogy nem vagyok hajlandó tovább olvasni a pályaművet. Ha egy szerző ennyire képtelen disztíngválni, amikor pályázatra küld be írást, akkor nagy baj van.

Történet Bolond Lináról és a Vörös Hadseregről, a töltelkes kontyról meg nagyanyámról

Nagyanyám egy belevaló srác volt. Ezt már négy-öt éves koromban is tudtam, és ma sem mondhatok egyebet. A maga során két nagynéném is megtette, ami tőle tellett, de nyomába sem léphettek nagyanyámnak. Nem voltak egy súlycsoport, na!

Kritikus helyzetekben meg különösen tudta hozni a formáját. Kétkedéssel vegyes ellenszenvvel viseltetett mindenféle hiábavaló, a reményt nélkülöző önmarcangolás iránt, nagyanyám egyszerűen nem hitt a kilátástalanságban. Pedig a szomszédság legendáriumból tudom, arrafelé is adódtak válságos helyzetek, amikor harcedzett férfiak is könnyen elvesztették a fejüket. De nem nagyanyám.

Egyebek mellett az ő ötlete volt a töltelkes konty is. Azzal pedig igazán veszélyes irányba hajló állapotokat igazított jó felé, és még hozzájárult a népek barátságához is. Mi több, a környék, ahol lakott, szűk húsz perc idejéig a második világháború győztes nagyhatalmainak oldalán érezhette magát.

Kilencszáznegyvennégy őszére járt, az oroszok átjöttek a Kárpátokon, bevonultak már a városba is. Minden pillanatban várható volt, hogy megjelennek az utcában. Nagyanyámék áthurcolkodtak a szomszédba, egyrészt abból a megfontolásból, hogy ha sok jó ember tömörül, könnyebben átvészeli sok-sok rossz ember zaklatását, másrészt mert a szomszéd Ignác bá első világháborús hadifogságából kifolyólag állítólag beszélt valamennyire oroszul, s majd el fogja tudni magyarázni a hódítóknak, mennyire örül az egész szomszédság a sok-sok áldott jó muszkának. Mások is gondolhattak erre, szép számban gyűltek össze ott akkor.

Ignác bá Jóska fia nem tartózkodott otthon, éppen valamelyik frontot tartotta az egyik nagyhatalom ellenében. Hogy melyikében, arról ott nem volt célszerű beszélni. De jelen volt Ignác bá néneje, egy kicsit habókos vénasszony, a kölykök az utcából csak úgy hívták: Bolond Lina. Ez is nyomott valamennyit a latban, az a homályos érzés, hogy harci helyzetben egy bolond személye védeltséget élvez, amiből esetleg a körülötte lévőkre is átháramlik valamennyi. Különben nem volt baj Linával, csak időnként felvihogott és ütögette a fejét, mintha valamilyen csak általa hallható zene ritmusa ejtette volna rabul. Erős volt benne a *feeling*.

Ignác bá állította, hogy az orosz pálinkával kell fogadni, akkor nem lehet baj; a jó öreg pálinka segít. Az előkészített üveg tartalmának nagy részével viszont ő maga végzett, már jócskán el is ázott.

– Nem baj – nyugtatta meg Ignác bá nagyanyámat –, van még másik üveg is, jut mindenkinek, a jó öreg pálinka mindig segít.

Nagyanyámat az izgatta, vajon beválik-e majd ilyen állapotban tolmácsnak Ignác bá.

– Egy darabig most ígygon kizárólag jó öreg vizet – tanácsolta neki nagyanyám. Alig hallhatóan tette hozzá, hogy különben lesz jó öreg trottyon billentés. A vendég legyen illetmudó, kezdetben legalábbis.

Akkor befutott Reznek néni. Itt vannak már az oroszok az utca végén, újságolta sápítózza, házról-házra járnak, visznek mindent, különösen órákat keresnek. A szomszédság már hallott erről, az új típusú szovjet ember órák iránti vonalmáról. Nagyanyámék harsány hangú, daliás vekkere már előző estétől ott lapult egy kert végében elásott ócska kuffer mélyén, két vékonyka jeggyűrű, egy nyolcszemélyes és csak egyetlen helyen borpecsétes damasztabrosz, továbbá nagyapám hamis ezüstözéstől alig megkopott zsebórája és egy állítólag elefántcsontnyelű, de különben teljesen hasznavehetetlen esernyő társaságában. A használhatatlan esernyőhöz nagyanyám ragaszkodott, egyedül ő állította azt is, igaz, ellentmondást nem tűrően, hogy hamisítatlan, virtigli elefántcsontból van a nyele. Soha senki nem mert ellentmondani neki.

Ignác báknak viszont valahogy kiment a fejükből a csergőórájuk, elfelejtették elrejtteni. Pe-

dig nekik nem is volt egyéb értéktárgyuk, olyan kincsekkel, mint hamisan ezüstözött zsebóra, pláne virtigli elefántcsontnyelű, ők nem dicsekedhettek. De még az a csergőóra is egy félénk, halk szavú, aprócska jószág volt, csak oldalági és távoli rokonságban állhatott az érces hangú, jókora vekkerekkel. Reggeli ébresztésre is csak úgy volt alkalmas, ha felhúzás után oldalára fektették. Ez is egy szempont volt, amiért nagyanyámék Ignác báéknál szándékozták átvészelné a nagy találkozást. Hadd lássa az orosz, hogy egyszerű, szegény, de becsületes népekkel van dolga. Saját kincseiket meg ravaszul letagadják.

Reznek néni bejelentése nagy lótas-futást és kapkodást indított el a házban. Hamar el kell dugni a csergőórát, de hová? Valami dobozban elásni a kertben, arra már nincs idő. Mindenki jött valami ötlettel, de sorra elvetették valamennyit. Túl könnyű helynek bizonyult mindegyik, ahol az ármányos orosz játszva rátalál majd a hön áhított zsákmányra, amelyért akkora utat tett meg. De mi lesz akkor is, ha sikerül valami fondorlatosan nehéz helyet találni, és az orosz mégis ráakad? Azonnal látni fogja, itt egész sokaság gyűlt össze, hogy kijátssza őt. Kár, hogy a muszkával nem lehet hideg-meleg játékot játszani, ha közeledne az óra rejtekhelyéhez, csak azért is kórusban kiáltanak: hideg! Az sem ígérkezett megoldásnak,

hatnak. De senkinek nem jutott eszébe semmi, s csak siránkozott mindenki. Nem úgy nagyanyám. Pedig maga Ignác bá is csak lemondóan legyintett, egyre többször húzta meg az üveget, és ide-oda rohangált a kredenc meg az ablak között, lesve, nincsenek-e már bent az oroszok az udvarában.

– Nem tehetünk semmit, rajtunk van a romlás – sopánkodott Ignác bá.

– Ki kell húzzuk magunkat, ha púposok vagyunk is – mondta nagyanyám.

– Hiába, hiába, minden hiába – öbégatott Ignác bá.

– Nyomja le a seggit valahova, s kussoljon – mondta nagyanyám.

Ignác bá hökkent, de szó nélkül engedelmessékedett, amiből látható volt, hogy házigazda létére átengedi a parancsnokságot nagyanyámnak.

– Esetleg a csergőórát szét lehetne zúzni apró darabokra – kockáztatta meg bátortalanul nagyapám – a törmelékét meg nagy ívben kihajítani a hátsó ablakon.

– Ó, hogyne – mondta nagyanyám –, annyi az esze magának is. Törni-zúzni, azt igen, ahhoz értenek a férfiak. Perc alatt elherdálni egy élet munkájának jutalmát, hogyisne.

Mindenki vetett egy pillantást az oldalára fektetett csergőórára, Ignác bá munkáséletének ju-

Különdíj

MOLNÁR VILMOS

1962. március 31-én született Csíkszeredében. 1997-től, a Székelyföld kulturális folyóirat alapításától a lap szerkesztője. Prózaíró, szerkesztő.

Megjelent könyvek: Levél Szingapúr-ból (Mentor, 1994), Az értelmetlen csoda (Pro-Print, 1999), Az olvasó fizetéséről (Széphalom Könyvműhely, 2000).

hogy hagyják az órát ott, ahol van, a kredenc tetején, hadd vigye a muszka. Mert mi van akkor, ha vérszemet kap, és nem elégszik meg ennyivel? A fenevad, ha egyszer rákapott Ignác báék csergőórájának ízére, többé nem tud leszokni róla, habzó szájjal, hörögve és fogait csattogtatva jár fel-alá, újabb meg újabb példányokat követelve. Egész jól maga elé tudta képzelni mindenki.

Az idő pedig egyre jobban szorított. Többek szerint az oroszok már az utca közepe táján jár-

talmára. Lehetett latolgatni, megfelelő volt-e a pályadíj. Nagyanyám nagyapámra vetett egy le-sújtó pillantást. Nagyanyám azt vallotta, hogy a férfi ugyan a család feje, de az asszony a nyaka. És arra fordítja a fejet, amerre akarja.

– A Jóska gyerek örökségéről van szó – mondta nagyanyám, hogy nyomatékosítsa a helyzetet, és mindenki szeme rányíljon a dolgok helyes látására. Forduljanak végre megfelelő irányba a fejek.

De már tényleg nem maradt vesztegetni való idő. Ekkor nagyanyám odaperdült a kredenchez, felragadta az órát, és Lina mellett termett vele.

– Bontsátok ki a haját, de hamar – szólta oda a jelenlévő szomszédasszonyoknak. Bolond Linának ezüstösen csillogó, dús haja volt, jókora kontyba összefonva viselte a feje búbján. Ignác bá a könnyebb kezelhetőség kedvéért már régen levágatta volna neki, de a szomszédasszonyok nem hagyták. Kár ezért a szép hosszú hajért, mondták, s valamelyiküknek mindig akadt annyi ideje, hogy megfésülje és takaros kontyba fonja. Egy kicsit közügy volt Bolond Lina haja, a szomszédasszonyok közös ügye. Még gyerekek voltak és gyerek volt Bolond Lina is, amikor először vették munkába ezt a hajzatot, akkor félig még játékból. Több generáció is rajta tanult meg varkocsot fonni, copfot kötni. Azóta Bolond Lina már jócskán megöszült, de az úzus maradt. Időről időre megjelent Ignác báéknál valamelyik asszony az utcából, és szó nélkül megfésülte, kontyba fonta Lina haját. Kicsit talán vezeklés jellege is lehetett a dolognak, ki tudja milyen vélt vagy valós bűnök miatt.

Nagyanyám felszólítására azonnal gyakorlott, fürgé kezek vették munkába ezt a hajtömeget. Pillanatok alatt lebontották, s miután nagyanyám nagy körültekintéssel elhelyezte benne az aprócska csergőórát, mint kiköltésre szánt tojást a fészekbe, éppen olyan gyorsan vissza is fonták egy parádés kontyba. Lina átszellemült mosollyal tűrte, még a fejbillegetést is abbahagyta. Mindig szerette, ha foglalkoznak a hajával, de most, hogy egyszerre ennyien teszik, egészen elragadtatásba esett. Úgy érezte, ez az ő nagy pillanata. De az még odébb volt.

Ignác bá, nagyapám és a többi jelenlévő férfi néma meglepődéssel szemlélte a dolgok illetén alakulását. Idő kellett volna, hogy feldolgozzák és megfelelő módon kommentálni tudják az érdekes fordulatot. De már nem maradt idejük, mert odakint a tornácra máris lábdobogás zaja hallatszott, valaki megbotlott a lépcsőben, mire rögtön rá valami rövid, kemény, idegen nyelvű beszéd hangzott el. Ez utóbbit odabent, bár Ignác bán kívül senki nem tudott oroszul, mégis mindenki orosz káromkodásként értelmezte. Holott lehetett velős, kurta orosz ima is. Majd kivágódott az ajtó és három géppisztolyos orosz katoná lépett a helyiségbe. Néhány hosszú pillanat idejéig a két csoport némán szemlélte egymást, aztán nagyanyám oldalba bökte Ignác bát és azt mondta neki:

– No.

Ignác bá, mint akit bekapcsoltak, lépett egyet előre és megköszönte a torkát. Mindenki azt várta, hogy díszes beszédet vág ki, de erről szó sem volt. Vagy az évek során elfelejtette azt a keveset is, amit tudott oroszul, vagy a pálinka volt az oka, de egy darabig egyetlen hang sem jött ki a torkán. A három orosz érdeklődéssel és türelemmel várta, mi lesz a folytatás, akár iskolai ünnepségen a megértő szülők, amikor lámpalázás gyermekük nem tudja elkezdni a szavaltot. Végül Ignác bá megemberelte magát, lát-szott, erősen összpontosít, és sikerült is kivágnia, hogy:

– Haraso.

Ennél aztán meg is maradt, egyébbel nem kísérletezett. Ezt viszont a biztonságot kedvéért még kétszer-háromszor elismételte. Vérszegény előadás volt, az igaz, nem méltó a messihi távolból idáig eljött igényes közönséghez. Az oroszok, úgy nézett ki, nem is hatódtak meg különösebben a produkciótól, kezükben a fegyverrel továbbra is feszült készenlétben álltak, mintha várának még valamire. Nem feltétlenül jóra. A háttérben nagyanyám halkán csikorgatta fogait, mint premieren a rendező, ha az előadás nem az előre eltervezettek szerint alakul.

Ignác bá is érezte, hogy ennyi nem elég, valamit még nyújtania kéne. De nem volt más, büntudatosan csak a pálinkás üveget tudta az oroszok felé nyújtani. Am úgy nézett ki, tényleg fenekestül felfordult a világ, az oroszokat sokkal lanyhábban érdekelte a pálinka, mint ahogy híre járta. Előzetesen nemkívánatos tapasztalataik lehettek ezen a téren, valahol valakik meglepő dolgokat itathattak velük. Gyanakodva mustrálták az üveget meg Ignác bát, és nem mozdultak. A feszültség a szobában szinte tapintható volt.

Folytatása a 6. oldalon

Történet Bolond Lináról és a Vörös Hadseregről, a töltelékes kontyról meg nagyanyámról

Folytatás az 5. oldalról

Ebben a kritikus pillanatban Lina kontyában váratlanul és éles hangon csörögni kezdett az óra. Lehet, hogy máskor és máshol problémái voltak a csörgéssel, de most Lina kontyában füllel hallhatóan jól végezte dolgát, levétközte minden gátlását. Egyébkor lehetett halk és visszafogott, de most úgy tűnt, különösen nagy hangon és fülsértően hozza tudomására mindenkiné, hogy eljött az ideje valaminek. Egyszer az életben ő is felemelte a hangját. És csak szólt, csak szólt, sehogyan sem akarta abbahagyni.

Mindenki kővé dermedt. A levegőben lógott, hogy az óracörgéshez fegyverropogás is fog társulni. Az oroszok lövése emelt géppisztollyal, ujjakkal a ravaszon keresték a zaj forrását. Nem volt nehéz megtalálni. Lina körül hirtelen kis tér keletkezett, önkéntelenül arrébb lépett tőle mindenki. Lina vihogott és ütemesen himbálta a fejét. Közben ide-oda forgolódott, ő is igyekezett megtalálni a zaj eredetét.

Az egyik bátrabb orosz, aki kirgiz volt és tizedes, ekkor odalépett Linához és jobban szemügyre vette őt. Lina kacéran rávihogott és ritmikusan himbálta tovább a fejét a maga belső zenéjére. Közben az óra a kontyában rendületlenül szólt. A tizedes odanyúlt a hajához és kicsit babrált vele, miáltal a hajfonatok közül előbukkant a csergőóra széle. A harcos büszkén rámutatott, mint aki az itt a piros-hol a piros játékban megtalálta a piros. Társai egy darabig tátott szájjal bámulták, majd visszafoghatatlan röhgésben törtek ki. A tizedes némi késéssel, de annál nagyobb hévvel követte őket, úgy nézett ki, már nem is tudják abbahagyni. A pattanásig feszült idegek váratlan elernyedése eget verő jókedvet eredményezett. Egy idő után a jelenlévő szomszédok is bátortalan heherészéssel csatlakozott hozzájuk, talán abból a meggondolásból, hogy ahol együtt vigadnak a népek, ott esetleg mégsem lövi hasba egyik része a másikat. De lehet, ez csak egy olyan korszak volt, amikor folyton nevetni kellett, az ember egyszerűen nem tudott ellenállni a röhgésnek.

Az oroszoknak erősen megtetszett a dolog az órával, kinti társaiknak is mutogatni akarták Linát, mint valami mozisztárt. Nagyanyámnak – aki addigra szoroson odaállt Lina mellé, mint fotózásor a menedzser az általa kreált filmcsillag oldalára – újra fel kellett húznia Ignác báék csergőóráját és visszadugnia a vastag hajfonatok közé. Az oroszok meg karon ragadták Linát és kísérték vele az utcára. Közben végig hahotáztak, abba nem hagyták volna semmiért. Valóban nem mindennapi látványt nyújtott a fejét ritmikusan rázó és fel-felvihogó Lina, akinek félrecsúszott kontyában a csergőóra szüntelenül zengett, mint játékautomatában a csengő, ha éppen megütik rajta a főnyereményt. A körülötte lévőkhöz vihogtak és csillogott a szemük, mint akik szintén részesülnek ebből a főnyereményből. Ez egy ilyen vidám háború volt. Nagyanyám ötlete nyomán, nagyanyám közreműködésével, nagyanyám utcájában.

Ott vonult a menet végig az úton, legelől nagyanyám, Bolond Lina és a kirgiz tizedes, utánuk a többi orosz, aztán Ignác bá, Reznek néni, nagyapám, és a többi szomszéd meg szomszédaszony. Időről időre nagyanyám felhúzta a Lina kontyában rejlő órát úgy, hogy mindjárt csörögjön is. A csergőóra pedig szakadatlanul csörgött Bolond Lina kontyában, mintha jelezni kívánná, hogy valami új, az errefelé lakók által még soha nem tapasztalt korszak következik. A Bolond Lina konty-fészkebe rakott tojás feltört és kikelni készült belőle valami.

A menethez újabb meg újabb oroszok csatlakoztak, térdüket csapkodva ők is a nevetéstől. Úgy nézett ki, Bolond Lina meghódította a hódítókat. A környező házakból lassan előbújta a lakosság, nagyanyámék és a katonaság közötti nagy egyetértés meg vidámság odavonzott mindenkit. A lakosok először riadtan pislogtak ki az ablakon a nagy zajra és haho-

tázásra, de aztán rájöttek, hogy csak nagyanyám és Bolond Lina jöttek felszabadítani őket. Ott vannak velük valami oroszok is. Aztán ezeknek a riadt szomszédoknak egy része szintén csatlakozott a menethez, és olyan vígan volt mindenki, mintha véget ért volna a háború. Nagyanyám ötlete révén a jelenlévők röpké húsz percig felszabadultak a rettegés terhe alól. Az emberek barátságosan egymás hátát lapogatták, a civilek csak úgy finoman a katonákét, a katonák amúgy teljes erőből a civilekét. Ignác bá mindenkit megkínált pálinkával, és újabb meg újabb üvegek kerültek elő kabátja zsebeiből. Addigra az oroszok leküzdötték bizalmatlanságukat, és nagyokat húztak a feljük nyújtott palackokból, amitől csak még jobb kedvük kerekedett. Úgy nézett ki az egész, mint valami ünnepi díszmenet. Az is volt, nagyanyám győzelmi diadalmenete, csak az oroszok nem tudtak róla. Volt mit ünnepelni, végül is nem esett baja senkinek, és a szomszédok úgy érezhette, hogy koalíciós partner lett a Vörös Hadsereggel. A Vörös Hadsereg harcosai később rázendítettek egy katonanótára, s amikor befejezték, előbb bártortalanul, majd erőre kapva, egyre hangosabban, a szomszédok is rákezdték a Rákóczi-indulóra. Végig is énekeltek. Felejthetetlen nap volt, nagyanyám belekóstolt a győzelem ízébe és kezdett rákapni.

Valahonnan odakerült Bodoni, a nyugalmazott énektanár is, aki tölmeleg tudott oroszul, és vállalkozott, hogy tolmácsol a két csapatvezér, vagyis nagyanyám meg a kirgiz tizedes között. A tizedes elmondta nagyanyámnak, miszerint jó pár csergőórát összeszedett már ebben a hadjáratban, de sehogy sem tudta kiokumálni, hová tegye majd őket a jurtában, ha hazakerül. Azt szeretné, hogy fontosságuknak megfelelő helyre kerüljenek. Az utóbbi időben folyton emiatt emésztette magát. De nagyanyám ötlete segítette megtalálni a megoldást. Odahaza neki is van egész sereg idős nénikéje, azok kontyában méltó helyen lesznek a csergőórák. Köszönet és hála nagyanyámnak. Semmiség az egész, legyintett nagyanyám, jöjjön csak bátran bármikor, ha bántja valami, itt majd megoldjuk.

A kirgiz aztán, halálja jeléül, nem is vitte el Ignác báék óráját, pedig, mint mondta, igazán kedves emléktárgy lett volna az itteni szép pillanatok felidézésére. De emberszeretet és nagylelkűség is van a világon, oktatta ki nagyanyámat. Nagyanyám egészen természetesnek vette, hogy megmarad az óra; amire ő vigyázott, az nem szokott elveszni. Meggyőződésem, hogy ha a háború után nagyanyám is ott lett volna a béketárgyalásokon, Észak-Erdély sorsa is másképpen alakul. De hát se nagyanyámat, se Bolond Linát nem hívták meg negyvenhétben Párizsba a békealkudozásokra, pedig ott lett volna a helyük nekik is. A szomszédok körében még ma is tartja magát a nézet, hogy tévedés történt, mert amikor újra kijelölték a határokat, a nagyhatalmak nem vették figyelembe, hogy azt a fertályt, ahol ők laknak – némi orosz segítséggel –, voltaképpen nagyanyám és Bolond Lina szabadították fel.

***

Nemcsak nem szokott elveszni, amire nagyanyám ügyelt, de ötletei nyomán gyakran gyarapodtak is a dolgok. Ignác bá fia, Jóska, a háború után komoly pénzekre tett szert nagyanyám konty-ötlete révén. Pedig nem jól indult az egész. Leszerelése után hazajött és körülnézett, de valamiért nem tetszett neki itthon. A háborút és a hadifogságot szerencsésen megúszta, de az itthoni békével nem tudott megbékélni. A háború utáni nagy európai jövés-menésben könnyen ment, hát nagy hirtelen kitelepedett Pestre, még a neki megörzött csergőórát sem vitte magával. Hogy ő többet nem lesz elszakított magyar belső töréssel. Egy darabig elvult Pesten, már majdnem beleszokott, de valamiért aztán onnan is továbballt. Ott is ötvenhatban valami történt.

Nagy ritkán jöttek a levelei Nyugatról. Először nem ment neki valami jól, pedig mindennel próbálkozott, a halottmosdatástól a mesemondásig, talán a rendes munkát kivéve. De aztán eltalálta a menetet, nagyon bejött neki. Már ideje is volt, hogy valami komolyabb foglalkozás után nézzen. Gyémántot kezdett csempészni Antwerpenből New Yorkba és Tokióba, meg mindenhova, ahova csak kérték. Egy vagyont keresett vele. Derékig érő, nagy vörös szakállt növesztett, a gyémántok apró piros zacskókban abba voltak belefelve. Soha semmilyen vámosnak nem jutott eszébe, hogy belematasson a szakállába, különösen hogy Jóska minden ellenőrzés előtt fejébe nyomott egy sábeszdeklit. Ez a kettő mindig vele volt, történiék bármiről: egyik zsebében a szarvasgancsnyelű bicskája, amivel Nyugaton is szalonnázni szokott, a másikban a sábeszdeklit a vámosoknak. Az ötlet viszont tagadhatatlanul nagyanyámtól származott: igazi értékeknek szörzetbe bújtatva van a helyük. Jóska még a pénzét is a zoknijába dugva hordta, jó szőrös lábszárai voltak.

Meg is becsülte a szakállát a Jóska gyerek, fésülte, kefélt, s rendszeresen vásárolt nyers tojást. Még hazai ebtenyésztőktől tudta, ha azt akarjuk, hogy szép fényes, csillogó szőre legyen a kutyanak, gyakran kell etetni vele nyers tojássárgát. Tévhit az, hogy attól nőne jól a szakáll, ha az arcbőrt kívülről mézzel kenegetik, hogy húzza, belülről szárral, hogy nyomja.

Jóska akkor már gyakrabban írt haza, jól megy dolga meg minden. Biztatta Ignác báékat, települnének át ők is. Még nagyanyámat is hívta, jól jönne itt ismét egy-két ötlete. Csak szólnia kell, bármikor helye van a gyémánt-bizniszben. Errefelé pillanatok alatt vagyont szerezhet, aki olyan. De nagyanyám és Ignác báék visszairtak, hogy nem. Nem és nem. Ők nem olyanok. A csergőóra is vigyázni kell valakinek. Ott van még mindig Ignác báék kredencén, de már csak a számlapjával lefelé fordítva jár. Nem szabad felfordítani, s megnézni rajta az időt, mert rögtön megáll.

Nagyanyámat akkoriban különben is a hagymás-petróleumos háziiorvosság előállítására foglalta le, ami Jurcsák, a pártaktivista ügytével állt kapcsolatban, és nem jutott ideje egyébbel foglalkozni. Kényes művelet volt erősen, maximális összpontosítást igényelt. Ha nagyanyám vállalkozott, hogy babra kezeibe veszi az események fonálát, nem szerette szétforgácsolni az erejét.

Említettem, nagyanyám egy belevaló srác volt.

***

Hogy nagyanyám különleges tudás birtokában találtatott, azt saját egykori élményeim alapján is tanúsítani tudom. Négy-öt éves korára egy fiatalemberben összegyűlt már annyi idegfeszültség, hogy időnként bizonyos indiszponáltság lesz úrrá rajta. A fokozódó stressz meg minden. Nagyanyám azonban tudta, az ilyesmit könnyen orvosolni lehet, amennyiben tetemes mennyiségű fokhagymát etetnek meg az illetővel, majd letolatják vele a gatyáját és meleg tejjel töltött bilire ültetik.

A fokhagyma belülről taszít, a langyos tej kívülről vonz – hirdette nagyanyám és a gilisztákra gondolt. Ez az eljárás állítólag kihúzza a gilisztát az emberből, akibe így újra visszatér az életkedv és bizakodás. Repesve vágyik újra táncra perdülni a réteken és lígtekben. Vagy pukkantani egy jó nagyot valami petárdával, hadd élénküljön mások vérkeringése is, s tette serkedjenek a belefásultak. Később már a gyógymód pusztá említése is megteszi. Az illető körmeszakadtáig tagadni fogja, hogy kedélye nyomott volna, látásmódja nélkülölné a távlatokat. Jó ideig tüntetően optimista lesz és tettere kész.

Nem tehetek róla, nekikeseredett, reményvesztett arcokat látva ma is gyakran jut eszembe nagyanyám módszere. Nagyanyám a legkritikusabb helyzetekben is tudta, mi a teendő, s ha mégsem, szeretett kísérletezni.

De hát nagyanyám egy belevaló srác volt.

KÁNTOR ZSOLT

Murva, vízkő, kapor

*Az élet, mint egy burok, a versre nélt,
rakódnak a héjra korok s porok,
a siker oldalt cipzáros dolog,
most mi következik? Kérdem az időt.*

*Utánunk pillantanak a sarki nők,
kitáruul és forog,
mint egy félbevágott doboz,
a klinikai erőd.*

A kapcsolat: iszap, maradt a modor...

Ropog a fogak alatt a kor.

*Az isteni kegyelem, mint láthatatlan remény,
elnyel, s benövi fejünket a fény.*

*Őszinte métely, „piruettező part”,
a várakozás mélyzöld és halk.*

*De az élet megkövesedik,
a fájdalmakat is elveszik.*

*Ami marad, az „Igék paradicsoma”,
életerő, nem cicoma.*

*Elgondolhatatlan a romlás,
mindenki szeme táskás,*

csak Isten más.

Csak Isten más.

A kávé odakészítetted? – kérdezte esténként apám. Napi rendszerességgel, fél kilenc és kilenc óra között kiabált ki a nagyszobából. – Oda – válaszoltam, bár néha viccel próbáltam elütni a helyzet komolyságát. – Hova? – kérdeztem vissza ilyenkor, de már csavartam is kétféle az olasz kutyogót, mert apám, bár remek humorú ember volt, ebben az esetben nem ismert tréfát. Legjobban a zaccot utáltam kivakarni, ha nem láttak, a kávéfőző szűrőjét jól a szemetes oldalához csapkodtam, amíg belehullt a megkövesedett, feketés massa, és túlsúlyos pernyeként szállta be a kukában heverő barnássárga citromhéjat és narancsló murokhántalékot. (Mert minden konyhai kukában van murokhántalék, ez axióma, hosszú évek tapasztalatával bizonyíthatom.) Mindez persze csak szerencsés esetekben volt így: többnyire tele volt a szemetes veder, ilyenkor valamilyen kézügybe eső eszközt – kiskanalat, villanyelet – kellett találni, majd ügyesen a szeméthalom tetejére kaparni a szűrő tartalmát, amely túlonúl is engedelmességet a gravitáció törvényének. Legtöbbször sepregetéssel, mosogatással és káromkodással végződött a hadművelet. Hangosan persze csak olyanokat mondtam, hogy a teremburáját, meg hogy a fene egye meg, mert apám, aki állítása szerint nem hitt istenben, az úr nevét szájára soha nem vette, és tőlünk sem tűrte el az ilyesmit. Ha fűrt, faragott, vagy szerelt valamit, a hajdermékű szót használta éktelen jelzők kíséretében, vagy istékkolt kegyetlenül, különös tekintettel az említett alanyok öreganyjára, családi körülményeire és nemi életének egyes állomásaira.

Eddig jutottam az írással. A kismővér jött, ma a buta Agika volt, hogyvagyunkmaangyalom, kérdezte, mint mindig: angyal az öreganyád, gondoltam, mint mindig, de szemmel láthatólag a legkevésbé sem érdekelte, mit gondolok. Ott ser-tepertélt egy darabig körülöttem, majd kedélyes mozdulattal becsapta maga mögött az ajtót. Diszkrétén kattant a zár. Az ablak fele fordultam. Sárgászörösek már az udvaron a gesztenyefák. Istenem, hogy telik az idő, gondoltam, aztán egy kicsit elkeseredtem, hogy már csak ilyeneket bírok gondolni, hogy nagyon telik az idő, meg hogy szépen sárgállnak a gesztenyefák.

Mintha egy évszázaddal ezelőtt történt volna. Érdekes, az egész útból csak a nagy kanyar, a kanyar jobb oldalán az ásitóan unalmas homokbánya, és az a füledt, remegő levegőjű hőség jut eszembe. Rajtunk kívül talán senki nem járt az országúton. Másfél hónapos jogosítványommal a zsebemben mereven koncentráltam a vezetésre, apám húszéves Daciája sajátosan működik, és a gödrök miatt folyton bolyázni kellett.

– Legalább gyakorlod a visszakapcsolást! – fejtette ki nagyon szőkén és nagyon könnyelműen Zsóka, majd a viharvert autós rádióval együtt torkaszakadtából üvöltötte: – Válassz Amerikát!

– Tényleg, kazi van odafenn? – üvöltött közbe Nyuszi.

– Villany sincs – válaszoltam.

– Ja. Akkor éljenek a hasított patájúak! – kiáltotta arcán Colgate-vigyorral, majd a zene ütemére vad vállrázó-táncba kezdett a hátsó ülésen.

– És a merkantilista rendszer! – nyomatékosítottam már röhögve.

– A merkantilista rendszer alapelve szerint egy állam gazdaságát a tulajdonában levő nemesfém mennyi...

– Neeeee – torkolltuk le Nyuszi sietve.

Háromunk közül neki sikerült a legjobban az érettségije: miközben bennünket anyánk borogtatott a vizsgák előtti éjszakákon, ő habos fehér ingében és kinőtt rakott szoknyájában vidáman suhanva summa cum laude lett maturandus. – Leszarom – fogalmazott sommásan, ha efelől kérdezték, de minden tárgyról, névről vagy fogalomról évszámok, képletek és meghatározások jutottak eszébe. – Életünk legműveltebb korszakát éljük – hangoztatta ilyenkor, és ezzel a

tagadhatatlan érveléssel eszünkbe sem jutott vitatkozni.

– Én legalább hoztam olvasnivalót, ezeket eddig úgysem volt időm átlapozni – húzott elő Tedi felíratú nejlonszatyrból néhány Cosmopoli-tant Zsóka –, kölcsönadom, ha gondoljátok. Remélem, lebarnulunk.

Nyuszi nem kifejezetten hatotta meg az olvasmányanyag: – Nyugodt, Hargita-alji nyaralását töltte ön is a Cosmóval! Olvasson Cosmót ganajzagú csürben, petróleumlámpa-fénynél, és megtapasztalja, milyen a transzilván globalizáció! Ötpontos kérdésére, hogy szorongya: „intimgyantáztatás után szöröm foltokban nő vissza, de olyan gyorsan, hogy csak pár napig örülhetek sima bőrömnek. Mit csináljak, hogy szórszálaim egyszerre nőjenek vissza?“, egyelőre nem tudjuk a választ. De gondolkodunk.

Felnyerítettem. Aztán gyorsan elhallgattam, valamiért úgy tűnt, Zsóka nem komálja a beszélgetés nyomvonalát.

– Szerintetek gondolkodnak a juhászok? – csevegett tovább Nyuszi.

– Ez most hogy jut eszedbe? Hogyhogya gondolkodnak-e? – kérdeztem.

– Úgy értem, vannak-e gondolataik, vagy csak ösztönlények? Mi a fenét csinálnak egész nap? Nem olvasnak, nem beszélgetnek, nem telefonálnak, nincs nőjük...

– Furulyájukat fújják – hagykozott irodalmi felkészültségére Zsóka.

Különdíj

1977. december 2-án született Székelyudvarhelyen. Újságíró.

– Egy frászt! Láttál te már juhászt furulyázni? Az ott fent is csak bálum – mutatott a szemben lévő domboldalra Nyuszi.

Erről hosszasan vitakoztunk. Zsóka szerint a juhászok előbb-utóbb megelégedik, hogy ők egész nap odakint az oldalban csücsülnek, miközben mi a tévé előtt, és a dizsiben szórakozunk, és fellázadnak. Lázadásukhoz himnuszul a Pásztorok, pásztorok, keljünk fel! kezdetű dalt vá-

Kávé

lasztják majd. Nyuszi elvetette a juhász-revolúció gondolatát, e szakma több ezer éves törtélen múltjára hivatkozva. Én úgy vélekedtem, a juhászok inkább csak éreznek: ilyenkor esznek valamit, alusznak, vagy maszturbálnak. Abban mindhárman egyetértettünk, ha a pásztorok gondolkodnának, egészen más irányban bontakozott volna ki a filozófiatörténet, következésképp a történelem. Ergo, a juhászok nem gondolkodnak, csak vannak. Ugyanakkor arra a következtetésre jutottunk: juhásznak születni kell. Ebben maradtunk.

Az este bekészített kávé anyámmal fogyasztotta el reggel: munkanapokon háromnegyed öt és negyed hat, ünnepnapokon hét óra és fél nyolc között. Házasetük misztikum maradt számunkra a reggeli kávézás, amelyen soha nem vettünk részt, és soha eszünkbe sem jutott volna, hogy részt vegyünk. A kávéfőző alá apám gyújtott be pirkadatkor, majd visszabújt az ágyba; amikor sziszegő, böffenő, sípoló hangon kifőtt a sötét, méregerős nedű, és már csak kimúló, szötymögő hangok hallatszottak a konyhából, anyám pongyolát kanyarított a hálóingére, és kiment, hogy szervírozza a kávé. Nálunk a kávé mindig szervírozták, soha nem tálalták, kitöltötték vagy behozták: e szavak talán nem fejezték volna ki pontosan azt a tiszteletet, amely a családban a feketét övezte. Anyám minden reggel két fél vajjas kenyeret kent a kávéhoz, és mindig

kávé, vagy miért nem anyám cselekszik hasonlóképp, nem jutott eszünkbe megkérdezni: a lét természetes és szükségszerű dolgai voltak ezek, mint az, hogy balról jobbra kell keverni a puliszkát, vagy hogy az inget gallérjánál kell kezdeni vasaláskor.

Alkonyatkor érkezünk. Deréig érő fűben gázoltunk át az udvaron az öreg, szüette faházig. Gyorsan kipakoltunk, majd a küszöbre ülve szótlanul bambultunk bele a metszően éles, zsongó havasi tájba.

– Atyavilág! Az ott mi? – kiáltott fel hirtelen Zsóka, éles szopránját hosszasan visszahangozta a hegyoldal. Felugrott, a ház sarkához rohant. Követtük. A kerítésen túli karámban mozdulatlan gomolyfelhőként fehérlett egy juhnyáj.

– Juhnyáj. Nem nagy ügy – jegyeztük meg Nyuszival.

– De figyeljétek meg alaposabban! – erősködött Zsóka.

Figyeltünk.

– Egyik állat furcsán bicegve araszolgat el a többitől – szólalt meg egy kis idő múlva, erőlködően hunyorogva Nyuszi, majd belefogott, hogy kifejtse, mennyire nem jellemző mindez egy önmagára valamit is adó juh viselkedésmódjára. Nem jutott mondanója végére: belénk fagyott a szó. A megtermett jószág ugyanis két lábra emelkedett, majd lassan megfordult. Kővé meredtünk az ijedségtől.

– De hiszen... ez a juhász! – állapítottam meg, amikor már meg bírtam szólalni.

– A Nyájas Juhász – kontrázott rá Nyuszi.

– Aki hátán hordja a subáját – szögezte le Zsóka.

A felismeréstől széles jókedvünk kerekedett: fülíg érő mosollyal integetni kezdtünk a juhásznak. Nem reagált. Mereven nézett, lassan csak körvonalakban kivehető alakja belekomorlott a sötétedésbe. Így álltunk egy darabig – a mozdulatlan juhász, és három bugris leányzó: szemtől-szembe.

A második kávé már együtt itta a család. Ebed után szintén a nagyszobában szervíroztuk a feketét, anyám és apám főhelyen ültek a kanapén, mi a velük szembe fordított kisszékeken helyezkedtünk el, középen pedig a tálalóként használt, fehér damasztkendővel leterített fésülködő szék állt, rajta az inox tálca a gőzölgő csészékkel. Alig vártam, hogy kávézóképesévé érjek: nyolcadikos lehettem, amikor pálinkáspohárban nekem is szervírozták az első feketét. Anyám persze addig is ügyelt arra, hogy egész emberként vehessünk részt a szertartásban. Üdítőt nemigen lehetett kapni, citromot sem, hogy limonádét készíthessen nekünk. Így hát, mikor mi volt, málnahab, krumplicukor, almástésztába szánt reszelt alma kicsavart leve révén élveztük a nagyok társaságát. Az örökkévalóság megmásíthatatlan biztonságába merevedik a kép, ahogy ott ülünk masnis, röpdőső copfú gyerekként könyökre támasztott kobakkal, majd később, a kamaszok nagyvonalú esetlenségével, és hallgatjuk a meséket, melyek egyesegyedül a mieink. Apánk meséjét, aki sok-sok évvel ezelőtt egy hideg, zimankós téli délutánon a főtéri cukrászdába invitálta világszép anyánkat, és azt hitte, romlott tejet öntöttek a kávéba, mert soha nem evett tejszínhabot. Nagyanyánk meséjét, aki eldugta húsvétkor a kalácsot, ha odamentünk, és egy szelet házi kenyérral ajándékozta meg a családot, ha hazafele készültünk tőle, és amikor meghalt, talicskaszám kerültek elő a pálinkásüvegek a pincéjéből. Nagyatyánk meséjét, aki nagy és sárga daruján építette a Duna-csatornát, barakkban lakott, és a barakk mögötti vasúti sínen elhagyottan heverő vagon alá bemászva a fejadagjából lecsipett kenyérgalacsinnal etette a patkányokat, és a patkányok várták őt, és mohón faltak, és a nagyatyám elhitte ott, hogy a patkány az ember legjobb barátja.

A házban meleg félhomály volt, lenolaj- és petróleumszag keveredett a nyáreste illatával. A lámpafénynél izgatottan magyaráztuk egymásnak benyomásainkat a juhá vált juhász történetéről, hevesen gesztikuláló árnyaink kiterjesztett szárnyú óriásmadarakká lettek a falon. Koptak. Elhallgattunk. Elképzelni sem tudtuk, ki látogathat meg bennünket ott és olyankor. Nyuszi óvatosan kilesett az ablakon.

Folytatása a 9. oldalon

Nincs már család, ezt már nem lehet összerakni, ez a régen családnak nevezett valami már nem létezik, mintha egy zsák lisztet szórtak volna szét Európa fölött, atomjaira hullt szét, mindenki külön, egész Európa, sőt Amerika is velünk van tele, de a szálak elszakadtak, s mindig az erősebb kutya...k, egyik elhull, másik elzúlik, harmadik megalkuszik, abba gebed bele, fölösleges is számolni a pusztulás fajtáit, csak az a baj, hogy az egészről hiányzik az emberi méltóság, és ez az egész olyan reménytelenül, visszafordíthatatlanul megy a pusztulás felé, és reménytelenül követik egymást a napszakok, most például reggel van, s a már bepálinkázott nagyapámat kivezeti öreganyám az ajtón, hogy üljön a szekérré, és ő azt mondja, hogy szólj Andornak, jöjjön, és akkor az udvaron egyszerre hatalmas csend lesz, és öreganyám nem szól egy szót sem, mit mondjon, három napja temették el, s öregapám még mindig nem eszmél, pedig ott állt a temetésen, nézte, hogy az újtemetőben, a krumpliföld mellé, amit csak az öngyilkosok sarkának hívnak, ráengedik az idősebbik fia holttestét a fiatalabb koporsójára, de valahogy még nem hatolt tudatába, hogy a második fiúgyermek is önkézzel vetett véget életének, és a cselédek is megzavarodnak egy rövid időre, Mari beszalad a házba, Kinga a földet nézi, Imre nagy szemet mereszt, a ló áll feszesen és a fülét hegyezi, mert az állat is érzi a változásokat, persze nem tudja, hogy mi változik éppen, de nem tudja az öregek se, csak mintha hirtelen légüres térbe kerültek volna, úgy érzik, de mennek a mezőre, mert ha jó az idő, menni kell; pontosan úgy, ahogy már hatvan éve, pontosan úgy, ahogyan öt nappal azelőtt is mentek, ugyanúgy fogták be a Rigót, Andor akkor már ment velük, de ő ki szokott fordulni sokszor a hámból, nem is lepődtek meg, mentek attól még ők, mert a jó idő nem vár, akkor kell dolgozni, amikor lehet, ha esik, lehet üldögegni bent, inni a pálinkát, és aztán eltelt egy nap, nem keresték, és a második nap délutánján mentek keresni, hogy hol van, s a felső szint ajtaja be volt zárva, de nem olyan mereven, ahogy a vasnyelv tartja, hanem puhábban, mintha más anyag tartaná; akkorra már megijedtek és átfutott, hogy mi történhetett, vitték a létrát, belökték az ablakot, és ott lógott az ajtókilincsen, feje a nadrágszíjában, és valahogy Andor halálával egyszerre megváltozott minden, s a zúllott gyermek, akiről életében csak sajnálkozással beszéltek, csak szidták, csak szégyelltd magad, csak a szégyen utánad, csak a baj van veled, csak menj haza és aludd ki magad, csak többet itt meg ne lássalak, és a nemlétezése egyszerre rengette meg a mindennapokat, egyszerre állította meg az időt, és ébresztette rá a két öreget, hogy magukra maradtak, végképp, és nincs többé senki, akit okolni lehet a bajért, nincs senki, akire az egész nyomorult helyzet rávárható, akivel verekedni kell, aki helyett meg kell csinálni a kerítést, csak az a biztos, hogy a mezőre kell menni, mert az idő nem vár, ha nincs Andor, nélküle, hisz ő amúgy is évek óta halott volt már, személyije rég lejárt, a faluból jó évtizede ki se tette a lábát, de működött, mint munkagép, mint egy részeg ekevas, és ott lődörgött, ült, tett-vett valahol az udvaron, az atyai háznál, a többi cseléddel egy sorban lábatlankodott, de velük ellentétben fizetést nem kapott, csak enni, meg inni, ha jól dolgozott a kaszagéppel, amit csak akkor adtak a kezébe, ha senki nem értett hozzá, nem szóltak semmit, ha valamit jó csinált, ellenben ha valamit nem csinált jól, ordítottak vele, ha nem találtak valamit az udvaron, azt ő lógatta el, aminek persze volt is olykor alapja, hogy amit be lehetett cserélni pálinkára, azt mindig becserélte, az lefolyt a torkán, és olyankor nevetett, de csak ha már részeg volt, akkor nevetett, ám akkor megállíthatatlanul, mint a bolond, és ha apjával pálinkázott együtt, a vége az lett, hogy előhozódott a Tolnai Világtörténelem tizenkét kötetét, amit az apja szerint eladott, az udvarhelyi antikváriusnál látták, ő persze az elején tagadta, hogy eladta volna, aztán csak legyintett, mert a tagadásnak se látta értelmét, mert neki már tagadni sem lehetett, neki már nem volt szava, de a valóságban mégis ott volt, mert gyak-

ran csaptak össze az apjával, az udvaron, ahol felkapott valamelyikük egy karót, ütött, aztán birkóztak, a földön feküdtek, míg valaki szét nem szedte a két részeg, és a verekedéseket kísérő ordítást is megszokták a szomszédok, olyan hosszú ideje ment már, hogy szinte várták, ha túl sokáig csend volt, és megnyugodtak, ha felhangzott az Isten cifrázott hangos káromlása, ahogyan indult náluk, és befejeződött sokszor a nap, csak napközben ment minden rendben, mert a mezőn dolgozni kell, s ott nem egymással foglalkoztak, hanem a munkával, s ha reggel kifordult a fekete egyes a kapun, a szekéren három befogadott gyermek, a cseléd, az asszonya, akinek két ura és legalább öt gyermeke, abból három szanaszét, kettő a szekéren, akkor ők mindig a mezőre indultak, mentek vasárnap is, mert a vasárnap is hétköznap volt, ezt temetésen szóvátette a pap, hogy náluk az ünnep is hétköznap, és csak az időjárás számít: ha jó idő volt, mentek, ahogyan most is mennek, csak Andor nincs a szekéren, és nem téma már a Világtörténelem tizenkét kötetét, és már nincs értelme annak, hogy bemenjenek azon a dombon, ahol Andor lakott, az udvar, s a ház ugyan nem fog sokat változni, mert amúgy is vadon tenyészett ott minden, de talán a zöld nem lesz annyira zöld, s a nemlétezés kucorodik be a völgybe, talán a földnél, ahol még a ló is pálinkát iszik, az esti italozások alatt még emlegetik egy ideig, aztán onnan is kikopik, mert mostanra megfogyatkoztak ott is szeszbi-

Különdíj

CSENDER LEVENTE

1977. november 15-én született Székelyudvarhelyen. Budapesten tanul. Megjelent könyve: Zsirnák való (Magyar Napló, 2003, novellák).

gád régi tagjai, Andorral az egyik utolsó élharcos távozott, aki már nem tartozott igazán senkihez, csak a pálinkához, de ahhoz mélyen, sok évtizedes ístrággal, amiből saját bevállása szerint hat-ezer liter fölött volt a fogyasztása, ez persze csak a tömény, de sok fájdalmat csillapított neki, jó volt, amikor vált, de jó volt fájdalomcsillapítónak is, mikor a saját fogát húzta patentfogóval, jó volt, mikor megsértették, jó volt, ha szidták, és jó volt csak úgy is, ha ki akart hagyni néhány napot, csak azt az egyet nem lehetett rá mondani,

hogy szeszfogyasztásban gyenge volt, azt igen, hogy a hétköznapi dolgokhoz, mint család, munka, előrejutás talán soha nem is konyított, de erős volt, mert erősnek kell lenni, hogy valaki hatezer liter fölül igya magát, legalábbis bírni, és abban az egyben jó volt, és már az elején a lét peremére sodródott, s az emberek szemében nem volt ember, sem paraszt, sem munkás, legfeljebb napszámos néha, egy kiszámíthatatlan napszámos, akivel, ha nem ivott, nem volt baj, de senki nem merte megjósolni, hogy másnap számíthatnak-e rá, mert valahonnan mindig szerzett pálinkát, s a szüleinek megint csak szégyelltd magad, csak a szégyen utánad, csak a baj veled, csak menj haza és aludd ki magad, csak többet itt meg ne lássalak, pedig a szidás mit sem ért, a szavakat nem hallotta, vissza se szólt, csak kacagott, kacagása a nyomorult kacagása volt, akinek semmije sincsen, s akiben már semmi tartalék nem maradt, még Ilonka sem maradt meg neki, az az anyjával egyidős nő, aki hazaköltözött Galacról, mert elvált, verte a férje, aztán inkább hazament a szülőfaluba ápolni az öreganyját, minthogy veresse magát, és amikor meghalt az anyja, üldögélt törött lábbal a sparhert mellett, és az ablakon benézett egy medve, és ijedtében alig tudta felvonszolni magát az emeletre, úgy gondolta, hogy kell neki valaki, ő nem akar félni, akkor akadtak össze, s aztán, évekig elpálinkáztak odabent Hajnornjában, mert a spiritust mindketten szerették, de Ilonka kiváló varrónő volt, az elején

már ülni se tudott, csak feküdni, aztán már az is kín lett, gyógyteás cseberben kucorgott, nehéz morfiom-tablettákat szedett, és szóltan lett a fájdalomtól, fogyott, fehéredett, végül már feküdni sem tudott, csak nézni ijedten nagy sötét szemével, várva, hogy vége legyen, és a félelem, hogy vége lesz, aztán Andor megint egyedül maradt, nem volt kit ápolni, kinek a nyögéseit hallgatni, kit tisztába rakni, csak az üres ház, a falánk kopogóbogaraktól sercegő gerendák, egy szürke macska, napról napra növekvő rendtelenség és kosz, mert Andor még többet ivott aztán, többé nem is lehetett látni józanon, mert oka volt, hát ivott, persze ha nem lett volna, akkor is iszik, de oka volt, és napokig nem látták, mikor pálinkához jutott, s kedvessége is annyira futotta, hogy ha valaki bement hozzá, púpozott pohár pálinkával kínálta, de nem sok ember ment be abba a házba, ahol az élősködők kezdtek átvenni az uralmat, s ha Andor hátravetette magát az ágyon, tetűporfelhő emelkedett fel a duszából, a pálinka pedig, amivel magát kínálta, végigfolyt az ágy melletti széken, mert az ágy mellé pakolta a cigarettát, az üveget, a poharat, hogy könnyen elérje, ha ürül vérenek alkoholtartalma, talán az egyetlen emberi szokás, amit megtartott, az, hogy mindig pohárból ivott, csak fel kellett ülnie az ágyról, amiben Ilonka kiszendvedt, s amelyben azóta is együtt lakott a tetűporral és a bolhákkal, amivel a macska töltötte meg a házat, azt a házat, amit öreganyám magára íratott, mielőtt fia elpancsolná, mert egy házért még nálunk is sok pálinkát mérnek ám, annyit, hogy bele is lehet fulladni, de Andornak nem adhattak értéket a kezébe, nem volt életében sem semmije, nem hagyott örökül semmit, csak egy csomó ócska hűtőt, amit összegyűjtött az udvaron, nosztalgiaiból, mert hűtőszerelő volt a tanult mestersége, de a hűtőket csak arra használta, hogy hátradöntve a hullomás szilvát tárolja bennük, de soha nem tudta megvárni, míg megérik, félreért állapotban vitte a földésznek, hogy adjon neki cserébe pálinkát, néhány rossz tévé is volt a birtokában, meg villanyradiátorok, és a házban olyan bonyolult drótrendszer, össze-vissza fűzőgetve-toldozgatva, persze áram alatt, hogy a villanyszámolás örült, ha élve kijöhetett a házból, amelyikből Ilonka kihalt, és ahogy kiszállt belőle a pára, már megjelentek a hiénák és vitték a varrógépeket, a meleg dunyhákat ki az utcán, edénykészleteket, ismerték Andort az emberek, s a cserekereskedelmes módszerrel: adom a pálinkát, adj ide mindent, vásároltak a végkiarúsításon, és megint a pálinka, megint részegség, behugyozás és összesesés következett, és a szomszédasszony futása, hogy Andor kinn fekszik az úton vérbe fagyva, és rohant az egész udvar be az utcán, ahol a patkparton Andor fejével befelé elterült, ahogy a gravitáció húzta a meredek utcán, méterhosszon az alvadtt vér, és ahogy emelték meg, feléledt, kifolyt a segítő kezek közül, összeszedte minden erejét, hasra fordult, megfogta a követ, amin behasadt a feje, és lassan, de biztosan mondta: ez nem puhult meg, és kacagni kezdett magán, a körülállók nem tudták, hogy sírjanak vagy nevensenek, aztán végre felemelték, betámolyogtak a kapun, Andor magához tért, fejét belemártotta az egyik kádba, amiben a szilva szokott érni főzésre, az esővizet pirosa színezte a vér, megrázta magát és már semmi baj, az udvaron két piszli kutya vinnyogott, két oldalt a gazzal benőtt rossz hűtők, mert értett valamennyire a műszaki dolgokhoz, el is hitette sok emberrel a faluban, hogy ő tud a fekete-fehér tévéből színeset csinálni, aki aztán elvitte hozzá, többé nem látta viszont ké-szülékét, csak kibelevze; hát így kezdte, ilyen kis stikliket vitt véghez, amikkel elveszítette hitelét a falu előtt, mert a falu előtt csak egyszer lehet elveszni, és vége, és ezekkel kezdődött, és azzal lett vége..., de az öregek mennek a mezőre, öregapám kéri a pálinkát, mert nem akar tudatánál lenni, már be is állt arra a pályára, mint két fia, visszafordíthatatlanul, odaengedte magát a pusztulásnak, mert érzi, hogy ahová a pusztulás begyökerezik, megállíthatatlanul leteperi azt, aki elfogadta létjogosultságát, és úgy, és addig dolgozik, míg a kiszemelt önmaga ellen fordul, és saját kezével vet véget életének, aztán felhívva gyűrűzik tovább, és fészkelődik a létezők elméjébe, és lassú önkénnel akkor nyugszik meg, ha meghallja a csigolyák recsenését, a legutolsó nyögést, és beszippanthatja a kiszálló lelket, és minél több áldozata van, annál erősebb a pusztulás örvényének a húzása, amitől aztán nem kell többé a mezőre menni, mert megszűnik tőle a szilvapálinkával átitatott világ abban a lelki no-

Folytatása a 9. oldalon

Folytatás a 8. oldalról

morban, amit a kisebbségi lét, a kommunista rendszer és a saját belső lelki egység megtörése okozott; most pihen Rigó, mert nehéz annyi embert húzni, ő megpihen, ha elfárad, ha megpihent, húz, s a két öreg meg egymásra néz, mintha ugyanazt gondolnák, mert ötvenhárom év alatt össze lehet ám csiszolódni, de öregapám nem gondolkozik, az biztos, ő csak néz, neki megálltak a gondolatai még 1952-ben, amikor meg akarták dönteni a kommunizmust, és belépett a Hungarista Hunmagyar Mozgalomba, fegyvereket gyűjtöttek, de aztán besúgták őket, leültették két évre, kilenc évig nem hagyhatta el a falut, de ő elhagyta, elszőkött Brassóba a cukorgyárba dolgozni, nagyanyám utána, s a megkeresett pénzzel földet vettek, de azt elvették, a Szabó Károlyban elmulatta, és nem lépett be a pártba, inkább felment az erdőre, teheneket tartott, becsukta a fülét, szemét, többet nem akart látni, sem hallani, számára ott vége lett, csak néha kiáltott fel, hogy „Honvéd a Hargitán!”, s ha berúgott, levante koráról mesélt, a Horthy-korszakról, a tollas csendőrökről, a rendről, amit a „magyar világ” hozott, ott állt meg az idő, a román idő már nem érdekelte, ott megállt az idő 1952-ben, és az ötven éve történt eseményeket napra pontosan mesélte el, de ami tegnap történt, arról nem lehetett vele beszélni, egy egész korszakot hagyott ki, s következetesen haladt a pusztulás felé, kiölt magából minden emberi érzelmét, hiába épített fel két házat melléképületekkel, már nincs kinek tovább adni, akiknek lehetett volna, elmentek, és a két öreg nem mer belegondolni, de érzik a szorongást amiatt, hogy ketten maradtak, mert az „elmentek” szétszóródtak Európában és nem mennek vissza, inkább holtukban is Európa humuszát gyarapítják, de nem mennek vissza a szilvápálinkával átitatott kilátástalan nyomorba, ahol villát, botot, olykor torkot kell ragadni, szembe állni, ha kell, a medvével, ha kell, a szomszédokkal, ha kell egymással, nem ezt nem akarja sem az egyetlen lányuk, sem az unokák, ők csak a kilátástalan kisebbségi világot látják, azt nem, hogy a két öreg most megállítja a lovat, visszafordulnak, az idő is elborult, s szoronganak, hogy bekövetkezik az a pillanat, amikor szétszóródik minden, amit évtizedek kemény munkájával összehordtak, amiért már nem fog senki harcba szállni, és nem akar senki

A pusztulás örvénye

öregapám mellett állni örökké, hogy ma mégse akasza fel magát, inkább igyon egy kis pálinkát, attól megnyugszanak az idegei, aztán elmondhatja börtönbeli történeteit, amit már kívülről tud minden rokon, de úgy tesz, mintha most hallaná először, elámuldoznak rajta, töltögetik neki a pálinkát, ha elfogy, hoznak még, csak hogy szórakozzék a jó öreg, csak ezt lehet, mondjuk, évente kétszer-háromszor, nagyobb ünnepeken, de nem minden nap, azzal senki nem jut sehová, s azt is hiába mondják, hogy nem viszik magukkal a sírba a vagyont, ha meghalnak, senki nem akarja, hogy meghaljanak, pláne, hogy megkaparintsák a birtokot; túl nagy jelentőséget tulajdonítanak az anyagi világnak, persze, abban élnek, az az Isten, az a világ, az a gyenge tápértékű nosztalgiaival teli hargitai talaj, amiért még felkelnek reggel, hogy kicsapják rá a teheneket, lekaszálják, szántsák, letermeljék, eltartsák magukat, az állatokat, felélik, aztán megint kezdjék előlről, míg kikopnak a forgók, elhasználnak az izmaik, és éjszaka nem hagyják aludni az izületi fájdalmak, a szív, az erek, hiába értenek úgy a természet patikájához, legfeljebb megtoldják még egy kicsit a kínolást, de minek is, hisz nincs már család, ezt már nem lehet összerakni, ez a család már nem létezik, mintha egy liszteszákot szétszórta volna Európa fölött, atomjaira hullt szét, mindenki külön, egész Európa, sőt Amerika is velünk van tele, de a szálak elszakadtak, egyik elhull, másik elzüllik, harmadik megalkuszik, abba gebed bele, fölösleges is számolni a pusztulás fajtáit, csak az emberi méltóság hiányzik az egészből, és most hazaérnek az öregek, kifogják Rigót, és előkerül a pálinka és öregapám inni kezd újra, és kiadja az egyedül is, először a részeket könnyű vigyora ül ki az arcára, aztán komor lesz, közben maga elé dörmög, hogy nehéz volt, öreganyám nem ad több pálinkát, erre ő kiakad, a pusztulás kezd örvényleni a fejében, és megy zokniban a csűr felé, hogy akassza fel magát, öreganyám utána, hogy kárt ne tegyen magában, csak a kötelet hagyja békén, így van ő, nagyon sokat kínlódott vele, és úgy van már, hogy nem bánja, akármi lesz is, csak fel ne, csak azt ne, csak éppen úgy ne, csak a kötelet hagyja békén, aztán elmúlik ez a roham is, csend lesz, nincs kívül veszekedni, nincs kívül verekedni, és nem téma többé, és nem is lesz a Tolnai Világtörténelem tizenkét köteté sem.

Kávé

Folytatás a 7. oldalról

– A Nyájas Juhász lesz az – állította, bár a fény nélküli, mélyfekete sötétségben nem sokat láthatott a bejárat előtt álló alakból.

– Nahát! Biztosan megbánta, hogy olyan morcos volt az előbb – mondta Zsóka, és szélesre tárta az ajtót.

A juhász a küszöbön állt, valami köszönésfélét mormogott. Betessékeltük. Mereven megállt az ajtó mellett, és kissé artikulatlanul, alig érthető tájékozódás magyarázni kezdett valamit. Göndör, szénfekete hajú, világoskék szemű ember volt, és nehezen, szuszogva, torokhangon beszélt. Ahány-szor megmozdult, valamiféle csipős savószag árasztotta el a szobát.

A többire már csak részleteiben emlékszem. Nem mondhatnám, hogy fáj, ha rá gondolok. Valahogy kívülről látom az egészet: a felborogott asztalokat, a juhász hatalmas tenyerét, eszelős tekintetét, a lányokat, akik sikoltozva menekülnek, de valójában csak körbe-körbe futnak a szobában, a ruhadarabokat, amelyek egy örökkévalóságig hasadnak, Nyuszi mozdulatlan, meztelen testét az udvaron, ahogy rásüt a holdvilág, mellette egy otffelejtt Cosmopolitán, a címlapon Gryllus Dorka fürdőruhában, arcán kaján félmosoly, az öles betűs feliratot: Ezen a nyáron biztosan bepaszizol! Rohanok, át a magas fűben, botladozva, hirtelen vasmarokkal elkap valaki, recsenés, a meleg, sós vér íze. Savószag van és hatalmas csend. A kocsi kulcsa a jobb zsebemben, ez biztonságot ad, másra nem gondolok. Páncélként tapadó szűk farmeremből kirángatom a kulcsot, nagyon lassúnak tűnnek a mozdulataim: kontakt-kuplung-egyes-gáz, megy ez nekem. Indul.

Surrogó, sercenő, fehérítőszerű, fénylő-ragyogó, személytelen nikkelvalóság van idebenn, elegánsan behúzott keményített függönyök takarják jótékonyan az ablak rácszatát. Ha költő lennék, megleghangú verseket írhatnék, hisz nyugalom van és bőven akad időm, a verseket finom kötetbe szed-

hetném. De nem vagyok. Így hát csak a magam szórakoztatására szójátszom itt, cserbenhagyásos távozás, most ezt találtam ki hirtelen, és jókat nevetgélek egyedül. Szóval megfelelőek a körülményeim, nem panaszkodhatom, a kilátás is csodálatos, nagy öregek kerre nyílik az ablakom, de ezt most nem részletezem, mert mindig untam a tájleírásokat, mert a tájleírások arra valók, hogy átgorja őket az ember. Milyen érdekes is lenne, kiollózni az összes tájleírást az összes regényből, és egyetlen nagy kötetbe gyűrné őket, és kiadni egy ilyen cím alatt: Tájleírások könyve. Vicces dolgok jutnak eszembe mostanában.

Néha behunyom a szemem, és ábrándozom: ilyenkor kivétel nélkül a kávéra gondolok. A frissen kifővő kávé semmihez sem hasonlítható illatára, arra a puha, meleg, bódítóan fűszeres, keserű és szagra, amelyet csak csukott szemmel érdemes belelelegezni, amikor omló otthonossággal behatol az orrlukakon, dagadóvá tölti a tüdőt, elernyeszti a végtagokat, és egy megismételhetetlen pillanatra magával ragad, és elröpít a külvilágtól. Ábrándjaimban lassan a számhoz emelem kedvenc kéknefeles-mintázatú porcelán kávécsészémet, kortyolok a sötétbarna, gőzölgő folyadékából, az első kortyot hosszasan ízlelem, óvatosan, szinte félve forgatom a számban: hirtelen melegség tölt el, valamiféle időtlen nyugalom-érzés, szájüregem minden része, eldugott kis zuga elégedetten szívja magába a keserű ízt, amely az egész testemben szétárad, ujjbegybizsergető, lábujjzsongató boldogság-íz ez, az érzékelhető és megfogható boldogság íze.

Kávéval, sajnos, nem szolgálhatok idebenn, mint megtudtam, a kávé izgatószernek számít, és káros az egészségre. – Egyelőre nem kaphat, angyalom, talán majd máskor – hangzik az összezárt ajkú és fáradhatatlan nemeket mondó kishővér válasza, ha mégis e kérésre vetemednék. Ilyenkor rendszerint a takaró alá bújok, embrió-pózba húzódkodva próbálom mélyen belelelegezni önnön bőröm, saját kipárolgásom illatát. Várok.

ZÖLDI LÁSZLÓ

Közben volt az újságírás

Végre megérkezett az Irodalmi Jelen decemberi száma, benne a novellapályázat nyertesesei. Újravoltam a három díjazott írást. Találtam bennük néhány szót, amelyet szerkesztőként kijavítottam volna, mindazonáltal változatlanul hatott rám a légkörük. Sőt még inkább, mert zsúritagként csak a jelíges elbeszéléseket olvashattam, nyomtatásban viszont kiderült, hogy mindhárom győztes újságíró.

Az első helyezett Gergely Edit, a Kolozsváron megjelenő országos napilap, a Krónika gyergyószentmiklósi tudósítója. A második helyezett Nagy Farkas Dudás Erika valószínűleg szintén újságíró a Vajdaságban, mert novellahőse riporterszemmel látja és látta a délszláv polgárháború borzalmait. A harmadik helyezett Simó Márton pedig az Erdélyi Műhely szerkesztője. A véletlen – no meg az esztétikai értékítélet – sodorta őket egymás mellé. Utólag rájuk csodálkozom. Ha mindhárom szakmabeliek, érdemes eltűnődni az újságírói munka természetéről.

1.

Az ember, ugye, azért megy újságíróra, mert a nyilvánosság előtt akarja kifejezni önmagát. Szerencsés esetben szerkesztőségbe kerül, és mások véleményét is igyekszik megfogalmazni (interjú), majd értelmezni (vélemény-műfajok). Pályakezdeként egy-két évig híreket gyűjt, tudósításokat ír, majd megpróbál szakosodni egy-egy témakörre. S húszas évei végén a szakmában készített interjúk-riportok mellett kiharcolja magának azt a lehetőséget, hogy jegyzetben vagy publicisztikában tudatosítsa ország-világ összefüggéseit. Ha tehetségesnek bizonyul, az értelmezéstől eljuthat az önkifejezés magasabb fokára is. Ezt nevezik irodalomnak.

Újságírást tanítok Magyarországon. A nyolcezer kommunikáció szakos diákból a most befejeződött szemeszterben pontosan ötszázötvenötlet találkoztam. Vagyis minden száz kommunikátornak készülő hallgató közül hetet formálhatok valamelyest. Az egyik szemináriumon csaknem százötven jegyet adtam az újságíró-jelöltek dolgozataira, és olvasás-javítás közben érdekes jelenséget vettem észre. Ha témát adok nekik, becsületesen megírják. De ha nem adok nekik témát, akkor magukról írnak.

Amint éppen ezeket a sorokat pötyögtem a számítógépen, halk hangon jelzett a villámposta, hogy üzenet érkezett. A kapcsolattal, nos, egy harmadéves kommunikáció-magyar szakos főiskolás a kutyájáról küldött érzésekkel átitatott élménybeszámolót. Szemináriumi dolgozatnak elfogadható, de nem biztos, hogy rajonganának érte a fő-szerkesztők. Aki tehát újságíróra készül, inkább az önkifejezésre hajlik. De ha muszáj, persze, másokat is kifejez. Ez nem túl kedvező a lapok szempontjából, ám az arányon lehet változtatni.

Nagyobb gond, hogy a tanítványaim még nem érzékelik a kétféle közelítésmód közti különbséget. Van egy gyakorlatunk, amellyel sikerült rávezetni őket a distinkción.

Azt a feladatot kapták, hogy írják meg valamelyik élményüket, amelyet a barátjukkal vagy a barátnőjükkel éltek meg. Az egyik lány mérgesen, glosszásan, hatásosan részletezte, hogy egy buszkalauz terrorját miként élte át a barátnőjével. Ekkor magyaráztam el a főiskolásoknak, hogy a tárca a legirodalmibb sajtóműfaj. Arról nevezetes, hogy az újságíró akár egyes szám első személyben is fogalmazhat. A többi műfajban az efféle szubjektivitás kevésbé kívánatos.

A sajtobefektetők ugyanis - különösen a németek, akik most már nemcsak Magyarországon vásároltak újságokat, hanem Erdélyben, sőt Bukarestben is - a mi tájainkon valahogy nem akarják érteni az újságírói munka természetét. A zsurnalisztákat életük végéig az objektív műfajokra, vagyis a szükséges rosszra szeretnék kárhóztatni. Kispórolják hát lapjaikból a szükséges jót: a szubjektív műfajokat, amelyekért érdemes újságíróra lenni.

Ha rajtam múlna, két mozzanatra figyelnék. Arra, hogy az újságíró olykor nyilvánosan is foglalkozhasson önmagával. És arra, hogy csak hébe-hóba foglalkozhasson önmagával a nyilvánosság előtt.

Majd arra kértem a dolgozat szerzőjét, hogy a következő hétre írja meg ugyanezt a közlekedési kalandot, de most már hagyja ki belőle a barátnőjét. Másodjára egész takaros kis tárcát rittyentett. Némileg meg kellett változtatnia a valóságot, hogy pontosabban fejezhesse ki önmagát. Innen már „csak” egy lépés az irodalom. Ezt a lépést tették meg az aradi novellapályázat újságíró-győztesei.

2.

A Para című elbeszélés bepillantás egy furcsa család életébe. Az akaratlan kukucskáló egy újságíró, aki kivette a szabadságát, hogy végre befejezhesse a hön áhitott regényt. Aztán mégis a látéletből lesz rövidebb lélegzetű, ám a jelek szerint díjnyertes írásmű. Az már a sors fintora, hogy amikor az eredményhirdetés után megkérdeztem Gergely Editet, mire költi az első helyezését járó díjat, azt válaszolta, hogy autót akar venni rajta. Tudja, hogy csak egy használt Dáciára telik belőle, de Erdély leghidegebb völgyében újságíróskodik, ahol ősztől tavaszig nem használhatja a biciklijét. Márpedig fölkapik az állá, ha tudósítóként nem járhatja az utat. Úgy foglalom össze a tehetséges novellista mondanóját: a pénzdíjat arra költi, hogy újságírással kereshesse meg a kenyerét, és kevesebb ideje maradjon a szépírássra.

Az Egerúton a folyóhoz című novella egy önmagával elégedetlen újságíró kitérése a sajtó kereteiből. Szerkesztősége azt várja tőle, hogy a menekülttáborból megírható élményekkel térjen vissza. Igen ám, de a polgárháború áldozatai szinte képtelenek megfogalmazni az átélt gyötrelmeket. De az is lehet, persze, hogy az újságíró műfajok alkalmatlanok a személyes tragédiák megérzékítésére. Mindenesetre az újságíró kiírja magából azt, amit nem volt képes belegyömöszölni az újságraportba. Ebből lesz egy szagotott széljegyzet-sorozat, a polgárháborút túléltek lelkeiben dúló háborgás megörökítése.

A magyar lobogó színhelye nem tanyabokor, és nem menekülttábor, hanem egy magyarok lakta falu Erdélyben. Szerzője nem a szabadságidő alatt írta ki magából azt, amire újságíróként sem ideje, sem lehetősége. Még csak nem is újságíróként ismeri be a tehetetlenségét. A felnött szerkesztő „mindössze” a gyerekkorára emlékezik vissza. A képzeletében emlékoszlopot állít a falu csordásának, akinek a csontjai már régen elporladtak a temetőben, és ideiglenes fejfája helyett sem állított véglegeset a rokonság. Holott nagy titok tudója volt a legvadabb ceausescu években: ő az egyedüli a faluban, aki képes elmondani a nyiladozó értelmű gyerekeknek, hogy a piros-fehér-zöld trikolorban miként következnek egymásra a színek.

3.

A három díjnyertes novellával kecsegtető folyóirat-számot ronggyá olvasták a kommunikáció szakos hallgatók. Moglepte őket, hogy több évi szerkesztőségi gyakorlat után újságírók értek az irodalmi révbé. Olyan szakmabeliek, akik huszonéves önmaguktól eljutottak fegyelmezettebb, szorgalmasabb, képzetesebb, alkotóbb, tehetségesebb önmagukhoz.

Közben volt az újságírás.

Z wischenbe akkor érkeztem, amikor Linzből visszafelé tartva eltévedtem, ráadásul a fogam is begyulladt. Dr. Liebhart Clara nem tudott magyarul, így aztán minden mozdulatunk egyértelműbb lett: a testek beszélgettek egymással. Mondtam valamit, és ő válaszolt. Én tágultam, ő szűkült, én remegtem, ő megdermedt, én reszkettem, ő visszareszketett, én verejtékeztem, ő könnyekre fakadt.

A városról nem tudtam meg, hányan lakják, hol végződik, hol kezdődik. Kicsit Esztergomra emlékeztetett, több emeletből állt. De nem lehetett a magasból rálátni, mert a hegytető, ahol komor vár állt, magánbirtok volt. Mi a legalsó szinten laktunk, tízpercnire a főtétől. A templomhoz hasonlóan Szent Jeromosról kapta nevét a tér is. A macskakővel kirakott négyzet valójában egyetlen, hatalmas udvar volt, amely a kapualjába beszaladva, kisebb terekben folytatódott. Ha alkalmam lett volna nagyobb sétákat tenni, valószínűleg felfedezem, hogyan kapcsolódnak egymásba, kanyargó Gozsdu-közként, ezek a belső udvarterek, ahol a cipőtalp cikánásait néma homlokzatok visszhangozzák.

Clara szomszédságában kertés házak bújnak meg a virágzó almafák mögött, de négy villanypóznányira már nagyvárosi kirakatok csillogtak; akárcsak egy bécsi üzletsor: szőnyeges járda, fényezett kilincsek, zselézett hajú próbababák.

Csupán első este sétáltunk ki, akkor is alig negyedóránira. *Mintha fogoly volnék, szabad-ságotam hamis percekben mérik.*

Clarához hasonló nőkről hallottam már, de nem ismertem közelről egyet sem. Magához láncolt, azzal, hogy magamhoz láncolt. Mennyi mítosz mesél erről a láncról! Ellenkezni nem ellenkeztem, hiszen nagyon kellemes volt minden, kellemes, rafináltan sokszínű és érzéki. Nem, nem láncal béklyózott meg. A figyelmesség túlcsergő méze ragasztott hozzá. Nem is vettem észre, hogy sápot szed tőlem. Összemosódtak a napok. A fogorvosi rendelő jellegzetes illata átlengett az udvaron, besurrant a kitért ablakon fel-felpúposodó függöny alatt, hozva magával a virágzó almafák illatát, és együtt keveredtek Clara sárgadinnye illatába, amely a szoba minden zegzugát betöltötte. Hol őt képzeltem magam elé, felemelt fúróval, lobogó szőke sörénnyel, mint valami amazon, hol egy túlrett sárgadinnye ki-vájt belsejét...

Elrontotta az időt. Ha meglestem volna, bizonyára tetten érem, amint épp kirángatja az óra belsejéből a rugót, kitépi az ingát, leszakítja a súlyokat, lekaparja a számokat a számlapról.

Mivel a nyílt lázadásra képtelen voltam, többször is megpróbálkoztam a szökéssel. Ha azt mondtam, hogy haza akarok menni, felvonta sze-

LÁNG ZSOLT

Sáp vagy sarc?

möldökét. „Utazni?” – kérdezte széttárt karja. Ő nem akar innen elutazni sehová! Amikor észrevette, hogy titokban összecsomagoltam, bezárta az ajtót, sőt, a riasztót is beélesítette. Egyszerűen, nem akarta tudomásul venni, hogy nincs tovább.

Reggel, azzal az ürüggyel, hogy kimegyek a kapuig az újságjáért, és ha már ott vagyok, hozok a szomszédos pékségből frissen sült zsemblét, vettem a kosarat, és indultam is. Pízsamában voltam, elengedtem. Kinyitottam a kaput, futásnak eredtem. Papucsomat berúgtam a kosárba, mezítláb csattogtam a hideg aszfalton, egyre eltökéltebben, ágyékomban égő fájdalommal. Meg akartam találni az autót. Azt mondta, a város túlsó felén adta be egy garázsba.

Magam mögött hagytam a Berringstrassét, és kiértem a főtérre. Ám itt, mintha gumikötélen függnék, lelassultam, nehezzé vált a futás, egyre nehezebbé. Nem tudom megnevezni, mi húzott vissza. Csak bolyongtam a házak között. Örültem volna, ha találkozom valakivel, aki útbaigazít, de valószínűleg szombat vagy vasárnap korreggel lehetett, amikor még a templombajárók sincsenek az utcákon.

Vissza kellett volna mennem az időben, egészen balszerencsés utam kezdetéig (a linzi letérőig). Sőt, ha már, akkor vissza a görögökig, akik mítoszokba szőtték ezt a felemás rabságot. Sza-

badságra vágytam, de nem érttem a szabaduláshoz. Eddig nőtől soha nem akartam megszabadulni, mert örültem, hogy végre szeret valaki. De ez a nő nem szeret. Ez úgy tart engem, mint valami háziállatot. Egészen pontosan: mint egy kísérleti nyulat.

Addig nem ereszt haza, amíg rendbe nem rakja a fogamat, jelezte orvosi szigorral, és elrejtette a ruháimat. Amikor először beültem fogorvosi székébe, éreznem kellett volna, hogy bajban vagyok. Fogorvosi ágy, nem is szék. Szinte rám feküdt, úgy fúrta ki a gyökeret. Szegfűszeg illatú antibiotikumot tömött bele, és amikor azt hittem, kész, máris tovább kapirgált. Talált egy apró elszíneződést a szemfogamon. Ezt kezdte fúrni. Letolta szájáról a maszkját. Szép, húsos ajkai voltak, egészséges gyöngyházfogai, amelyek bizonyára soha nem találkoztak fogorvosi fúróval. Teste a kielégületlenség, a magány, a jólét, az önzés terhével nehezedett rám.

A kéj tetőfokán is résen volt. Nem, ezt nem mondhatom; eszébe sem jutott, hogy elvágyodom. Önhittent hevert mellettem, gyöngyházfogainak ragyogó mosolyával, elégedetten bólogtatva, büszkén a testére, amely munkabírásával túlszárnyalhatatlannak tűnt.

Rájöttem, hogy még mindig tanulni akar. Tökéletesíteni szeretne egy tökéletlen nyelvet. A lehető legtöbbet megtudni, igen, azt szeretné, ha

LÉTAY LAJOS nyolcvanöt éves

„Hozzád szóló szavak”

Sok hazai írónak saját pályáját kell újra bejárnia, hogy találkozzon LÉTAY LAJOSSAL. Az emlékek tömkelegéből, talán így felmelegednek azok a képek, amikor az egykori UTUNK főszerkesztői székéből dirigálta, meglehetősen nagylelkűen, a közlésre vágyó fiatalok írásainak sorsát. Aki meghallgatásra, támogatásra talált, annak bizonyára örökre ott maradt emlékezetében az a derűs kék tekintet, amely biztatni, lelkesíteni tudott. Még nem volt negyven éves, amikor 1959-ben a Kolozsváron megjelenő irodalmi hetilap irányításával bízták meg, melyet évtizedeken át hűségesen szolgált. Több verses kötettel a tarsolyában bizonyos tekintéllyel és népszerűséggel bírt már akkor is, mely feljogosította arra, hogy a fiatalok mesterként nézzenek fel rá. Már akkor is „Lajos bácsinak” szólítottuk, pedig mily messze volt még ettől a 85. évfordulótól!

Most, amikor január 23-án jubileumi ünnepségre visszük elébe hozzá fűződő érzéseinket, a barátságot, a tiszteletet és szeretetet, egy emlékeit őrző, álmokat, vágyakat ringató Lajos bácsihoz kopogunk be. A nyugdíjas évek magányában, vitatható közéleti szereplésének nyűgétől megszabadulva, nem véletlenül, szerelmi költészetet kapott ismét lángra. A *Búcsú a lányoktól* című kötete (2002) ugyanazt a halk szavú költőt hozza elénk, mint akit évtizedekkel ezelőtt megismertünk, akit a szépség, gyöngédég készlet vallomásra. Nostalgia és őszinte vallomás, lírai, zengő képsorok idézik a „virágszál-kedvesek” tovasuhanó emlékeit. Ezt a sorozatot folytatja *Edít ébresztése* című kötetében (2004), melyet elvesztett felesége emlékére írt. Már nyomdában van e ciklus újabb kötete, a *Hozzád szóló szavak*, amelyet a Kriterion Könyvkiadó, feltételezhetően az

évforduló alkalmából jelent meg, művészi illusztrációkkal ellátva. Jó tudni, hogy az öregkor csendjét felveri a soha nem szűnő alkotói nyugtalanság... És azt is, hogy Lajos bácsi kék tekintetével, szeretettel, barátságára szomjasan néz felénk, mint akit az édes bölcsület fogva tart, hogy úgy hajtsa fejét a papírra, mint aki lelkét lebentti meg az öregség kegyetlen kapujában.

Isten éltesse a költőt!
PONGRÁCZ P. MÁRIA

LÉTAY LAJOS

Kristály patak

Kicsit későn jött a szerelmünk, későn jött és el-elakadt, de ami gátjaiban felgyűlt, ma is üde, kristály patak.

Igyunk belőle: tiszta mélye ifjú arcunkat őrzi még, s ha most egy-egy könny hull beléje, ne félj, tükrét nem töri szét.

Lapozzuk fel az életet

Könyvtárnyi csend a fák alatt s mintha százéves főlíansból emelném fel a fejemet hogy jöttél be hol jöttél be

*hogy én nem láttalak
hogy én csak most vettelek észre
s közben elmúltak tavaszok
tovatűntek nyarak
őszök s talán már hó alatt a mag –
Lehetne-e hogy itt maradj?
lenne még hely
üres itt mellettem a pad
félrelőkjűk a könyveket
lapozzuk fel egy percre még
a könyvbe nem fogható életet –
Hadd nézzem csillogó hajad
arcod szemed
s akard vagy ne akard
örökre fogva tartalak –
itt van igazi otthonod
a homlokod alatt
Elvihet-e valaki innen
akármivel is csalogat
hát lehetne tovább is hinni
ha elmész hogy felkél a nap?!
Maradj maradj
Nincs senkim senkim kívüled
csak a föld
mi belém harap.*

(Megjelent a *Búcsú a lányoktól* című kötetben, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2002)

LÁSZLÓ NOÉMI

Akasszátok fel

A nap végét a kezdet kezdetére.
Azt, aki folyton megkérde: mivégre.
Az elharapott szót a vádló ujra.
Azt, aki végez, és nem kezd újra.

A tudat alattit az öntudatra.
Azt, aki álmában is magát adja.
A tiltott gyümölcsöt a tú fokára.
Azt, aki esküszik a boldogságra.

A kötöttségeket a tisztá szívre.
Azt, aki elvek hajthatatlan híve.
Az örök életet az üdvösségre.
Azt, aki mindig más életét élte.

Perspektíva

A világ szélén nyugodt szívvel állok.
Összemosódik tó, folyó és tenger,
egymásba olvadnak leírt és képzelt
másvilágok.

A világ szélén önszántamból élek.
Homorú láthatáron sorakoznak
eltévedt őrzőangyalok, leküzdött
szenvedélyek.

A világ szélén álmos tekintettel
igyekszem elgondolni: mi lett volna,
ha anyám nem ír levelet apámnak
másnap reggel.

A világ szélén higgadt fejvel értem:
törőhetetlenül kirajzolódó
hozzám is kapcsolódó változások
szűk terében,

akkora helyen, mint a hajszálcsoében
amennyi képződik nedű és fal közt,
vagyok az idő ellen szemlélődő
felelőtlen.

MÁTYS ATTILA

Rozsdaváros

Kardjába dőlt, halott a város.
Kivérzett szűrén, hangtalan.
Szinva-parti reménygyomokban
eladom nap mint nap, magam.

Rozsdás romokon rág a tőke.
Mégvénuilt fái meztelen,
sivár kohókról sírnak halkán.
Vakolat hull le csendesen.

Kopott síneken jár az élet.
Vizslatják kutatva jonhomat.
Új lány állt ki a kocsmasorra.
Megfojt e vöröslő akonyat.

Áldott lélekkel

Áldott lélekkel indulok,
nevetve világra, halálra.
Kezembe' – fegyver helyett –
szívem hordom, e gyilkos tájra...
Pusztuljon ott, ha élni gyenge!
Legyen férgek lakomája!
Legyen benne nyüvek násza,
bölcsoje jövő nemzedéknek!
Lesújt reám úgy is a végzet...
Minek hát lenni gyáva rögnek?!
Halódnál vélük, ha hörögnek
ócska gépek sikolyában!
Heggyé kell lennem,
nem kavicsá, mit holmi
kis folyócska görget.
Sziklává, mi az égbe nyúlik
s fészke lehet szent örömmek,
mit Temenosz kertje őriz...
Ligetében tavasz illat...
De jó volna, meghalni már,
s csókot adni, halottainknak.

MÁRTON ADÉL

Parázna fák fohásza

Engedd uram, hogy benyúlhassak ezen az ab-
lakon, sőt engedd, hogy benyúlhassak annak a
lánynak a haja alá, aki ebben a szobában lakik.
Meg akarom harapni a tarkóját.

Engedd uram, hogy lenyúlhassak magam alá,
és elvegyem ennek a gyereknek a fagyaltját egy
kicsit, megkívántam uram, hiszen fa vagyok, én
is érzek.

Engedd uram, hogy néhány percre a gyökereim
gumiból legyenek, el szeretnék ugrani a sarki tra-
fikba Túró Rudiért és illatos szivarokért.

Engedd uram, hogy részegen dülöngéljek, ke-
zem legyen, és a kezemben feherrumos üveg, a
másik kezemben egy másik kéz. Kezesen akarok
dülöngélni, uram.

Engedd uram, hogy megfürödjek végre. Mert
a fákat csak az eső áztatja, senki sem vakargatja
őket, pedig mi is viszketünk.

Engedd uram, hogy holnapig az a fiú lehessen,
aki azt a szépmellű vöröset szokta csókolni alat-
tam, megígérem, hogy továbbra is fölöttem leszek
és oltalmazom, mint most is így faként.

Engedd uram, hogy hosszú fekete bársonykö-
penyt viselhessek, alatta semmit és néha mutog-
gassam a lábam a járókelőknek.

Uram, azt szeretném, hogy a cipőmből igyanak
a férfiak. Engedd uram, hogy bár cipőm legyen,
ha már lábam nincs.

Uram, úgy érzem, nő vagyok, mégsem néz rám
senki úgy, mint egy nőre. Azt mondják, nincs se
combom, se mellem, se ölem. Adjál uram
combot, mellet, ölet. De ne fából.

Engedd uram, hogy az alattam hazudóknak a
fejére köphessek, vagy legalábbis ledobjak né-
hány verébfészket rájuk.

Engedd uram, hogy a darazsakkal is csókolóz-
hassak, izgat a szárnyaik rezgése ugyanis. Vagy
a levegőt kéne magamévá tegyem?

Engedd uram, hogy hálóköntös legyek egy for-
róvérű szicíliai lányon. Csak egy-két éjszakára.
Vérnarancsgerezd a fogai között.

Engedd uram, hogy kisgyerek legyek, sírni sze-
retnék az anyám ölében. Mi fák ugyanis árvák
vagyunk, amint tudod. Se apánk, se anyánk.

Engedd uram, hogy félkarú, vak és varas koldus
legyek, verset szeretnék írni, jobbat, mint Ho-
mérosz.

Engedd uram, hogy pajesz legyek egy ortodox
zsidó füle mellett, tetszik nekem, hogyan lobog
a szélben. És a fülét is kedvelem.

Engedd uram, hogy cobolyprémes kalap
legyek. Két cobolyprémes kalap.

Engedd uram, hogy mese legyek, szeretném,
ha szeretnének. A gyerekek is. Mert mi árvák va-
gyunk, mint már mondtam, s tudod. Szeretetre
éhező fák vagyunk. Mert fává tettél minket.

Engedd uram, hogy színész legyek, és bele-
bújhassak bármely hős bőrébe. Engedd meg
uram, bár ezt az egyet, megelégszem azzal is, ha
csak énekelnem szabad.

Engedd uram, hogy maszk legyek egy könnyes
arcon. Vízhatlan, mosolygós maszk.

Engedd uram, hogy tar legyek. Károly. Unom
a saját leveleimet. Igaz szívesebben lennék bo-
dor. Ádám. Felhő.

Uram, miért nem tangóharmonika vagyok egy
füstös kocsmában, egy szép cigánylány vállán?
Vagy csúnyáén, csak lány legyem.

Engedd uram, hogy meztelen talpak alatt moha
lehessek. Engedd uram, hogy meztelen talp le-
gyek, a saját törzsemre akarok lépni.

Engedd uram, hogy fészkek legyek. Téli fészkek.
Mert nekünk fáknek nincsenek igazi gyerekeink.
Csak olyanok, akik olyanok, mint mi, olyanok.
Nem változtatsz minket, uram.

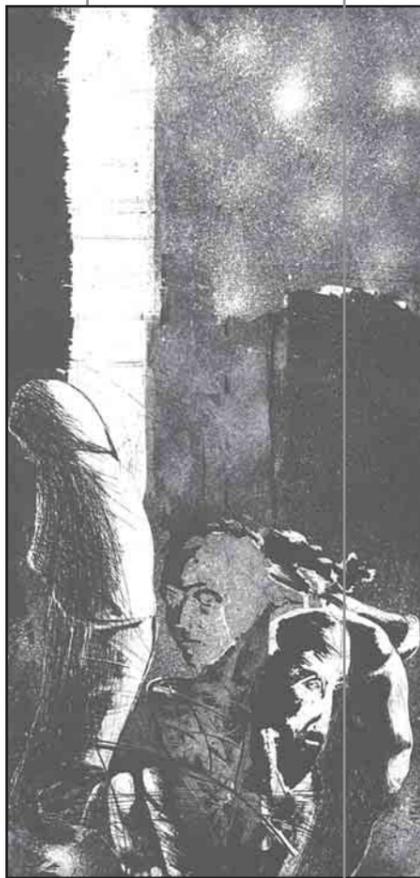
Engedd uram, hogy elhagyott szerető legyek.
Szenvedni akarok, mint az emberek.

Engedd uram, hogy tiltott gyümölcs legyek
és kívánatos. A saját termésem szeretnék lenni.
És enni akarok magamból.

Engedd uram, hogy sas legyek, magasabbra
akarok kerülni, mint ahol most vagyok. Vagy ha
nem uram, engedd, hogy vakond legyek, nem
akarom látni ezt a világot.

Engedd uram, hogy te legyek bár egy félórára,
hogy meghallgassam, hogyan könyörögsz nekem,
hogy valami mássá tegyelek, mint ami vagy.

Engedd uram, hogy kígyó legyek, hogy a tör-
zsedre tekeredhessek, amikor te fa vagy. Amivé
én tettelek, amikor te voltam. Vagyok.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

rovata

DEBÜT

MOROCZ

E. TÜNDE

Lori visszatér

Az unott

és begyepesedett olvasóról

I.
Alfredo unatkozva ült a nappaliban. Újságot
olvasott volna, de nem volt kedve. Kedvenc
könyvét is elővette volna. Elő is vette. De aztán
le is tette. Pontatlanul fejeztem ki magam, pedig
objektívnak kellene lennem. Nos: hajította, még-
hozzá a szoba legtávolabbi sarkába. Szivarra is
rágyújtott volna, de nem volt neki. (Az az olvasó,
aki bármiféle hasonlóságot érzékel önmaga és
Alfredo között, jobban teszi, ha nem olvas to-
vább, mert esetleg a szereplőre vonatkozó meg-
jegyzéseket önmagára találja vonatkoztatni.) De,
visszatérve Alfredohoz:

Hősünk közben monologizálni kezdett:
„Minek kellett összevesznem Lorival? És éppen
ma, amikor annyira unatkozom. Hiába, az una-
lom megfullaszt.”

Látszott rajta, hogy az eddigiekhez mérten a
legpocsékabban érzi magát, s bármelyik percben
visszahívná Lorit, s lábai elé vetné magát. Vagy
mégse?

II.
Ekkor belépett Lori.

III.
Alfredo arca, akaratlanul is, felderült. Szóval
nem neki kellett megtennie a döntő lépést.

Szorogott, hogy most mi lesz. Hogyan fog-
nak bele a magyarázkodásba?

IV.
Eközben Lori gondolkodás nélkül Alfredo felé
lépett, nála termett, s az ölébe ült.

– Édesem – pihegte, s ezzel el volt intézve
minden magyarázkodás. Alfredo egy csapásra
megszűnt frusztráltnak lenni.

Közben tegyük megfigyelést a szép Lorira
vonatkozóan. „Gyönyörű, szóke haja derékig ér-
ne, ha nem lenne ülő állapotban. Így azonban
fenekét is eltakarja.” Még szerencse, mert kü-
lönben muszáj lenne azon testrészt is belefoglalni
a leírásba, ami a szolid morálú olvasóra eléggé
demoralizáló hatással lenne. Vonjuk inkább
össze az eddigi tényeket:

A gyönyörű, szóke Lori ott ült kibékülten
kedvese ölében.

V.
S itt most a további részleteket illetően elné-
zést kellene kérnem a szolid morálú olvasóktól,
de erre nem kerül sor, mert ekkor – óriási sajná-
latomra – a szerelmespár lehúzta ablakán a re-
dőnyt, s én a szemközti tőmbház ablakából már
nem követhetem az események további lefolyá-
sát.

FERENCZ ZSUZSANNA

Kik és Mik

27.

– Olyan könyvet írnál, amely csak
rólam szól – kérte Mik Kiket.

– Összesen kétféle könyv létezik –
válaszolta Kik. – Az egyik fajta
mindenről szól, a másik meg semmiről.

28.

– Írnál valami jó saftos történetet
rólam. Vagyis a ledér Mikről.

– Előveszi, beleteszi, ki-kiveszi, fe-
lülteszi, alul teszi, elől teszi, alát teszi,
eléteszi, hátul teszi, összeteszi, össze-
vissza teszi-veszi, veszi-teszi, teszi-
veszi.

– Akkor parlémoádamur.

– A szerelem totális, ezért összefér-
hetetlen. Gezemice, csalamádé, minden

van benne.
F é n y l ő
hangszá-
lak, selyem-
por, bíbor, szélvihar.

29.

– Mit kell tennie az írónak, ha nincsen
ihlete? – érdeklődött Mik.

– Tudod, az ihlet amúgy is mindig
rosszkor jön. Amikor nincs írópapírod,
nincs golyóstollad, egy zsúfolt autó-
buszban szorongasz, vagy épp vesze-
kedsz a férjeddal, a gyermekeddal, a fő-
nököddel, amikor esetleg hasmenésed
van, loholsz, mert különben lekésed a
vonatot. Úgyhogy felejtjük el az ihletet.
Viszont ihlet nélkül nemigen lehetséges
az írás. Tehát felejtjük el az írást is.

Nem félünk a farkastól

Folytatás az 1. oldalról

A főiskola elvégzése után, az „elosztásnál” kijelentették, hogy: „Lohinszky elvtárs Sepsiszentgyörgyre kell kerülnön, mert ott Bokor elvtárs az igazgató, aki munkakáder, tehát ott jó helyen lesz”... Ekkor került be a képbe Kovács György, aki Tompa ajánlatát hozta, hogy jöhetnek a Székely Színházhoz! Boldogan jöttem, hiszen akkor már a vásárhelyi színháznak olyan nimbusza volt, hogy óriási megtiszteltetésnek éreztem, hogy ide jöhetek. Azóta is itt vagyok, pedig az első időkben nem nagyon szerettem a várost. Olyan kisstílusú tűnt Kolozsvár után...

– Az ön pályakezdése szinte egybeesik a Székely Színház első éveivel, a hőskorszakkal. Ön szerinti legenda volt, vagy valódi minőséget képviselt?

– Valódi minőség volt. A fiatal színház már pár hónapos működése után olyan kiváló előadásokkal büszkélkedhetett, mint az *Ejjeli menedékhely*, a *Bánk bán*, az *Egerek és emberek*, a *Mandragóra*, a *Boszorkánytánc*. A színház élén olyan színházteremtő és értő művészek, vezetők álltak mint Tompa Miklós igazgató, Kemény János, Pittner Olivér, vagy az operett-tagozat karmestere, Tóth Sándor, és olyan színészek, mint Delly Ferenc, Kovács György, Szabó Ernő, Kőszegi Margit, András Márton, Hamvay Lucy, Borovszki Oszkár, Váradai Rudolf, Kiss László, Szabó Duci. A felsoroltak és a többiek még a vitatható művészi értékű darabokból is emlékeztetnek előadásokat teremtettek. Pár év alatt a Székely Színház az ország egyik legkiválóbb együttesévé fejlődött. Sajátos stílust, már-már iskolát teremtett...

– A pályakezdésével kapcsolatos egyik interjúban nyilatkozta, hogy amikor Kolozsváron elvégezte a főiskolát, abban az időben, tehát az '50-es években ott még a deklamáló pátoz, az emelkedett hangnem volt divatban. Marosvásárhelyen ennek nyoma sem volt.

– Ma már másképpen fogalmaznék ezzel kapcsolatban. Azt gondolom, hogy a kolozsvári színház akkoriban még a budapesti Nemzeti stílusában játszott, a marosvásárhelyi társulat pedig inkább a pesti Vígszínház stílusát követte.

– Örökre emlékeztet maradt az első marosvásárhelyi epizód-szerepe...

– Akkoriban újították fel az *Úri murit*, aminek a bemutatója még az én megérkezésem előtt, 1948-ban volt. A színész, aki eredetileg a pincért játszotta, átszerződött Sepsiszentgyörgyre, és be kellett ugranom a szerepbe. Láttam benne lehetőséget, és elkezdtem „fantáziálni”. Érdekesképpen jegyzem meg, hogy egy évvel később Kolozsváron turnéztunk, a *Sirályllyal* – amiben a főszereplő voltam –, és az *Úri murival*, ahol ezt a pincér szerepet játszottam. Nem a *Sirály* belső alakításomra figyeltek fel, hanem az *Úri muriban* való rövid szereplésemre kapták fel a fejüket. Pedig mindössze vagy három mondatot mondtam el.

– Aztán bizonyára sorra következtek a jelentősebb feladatok...

– Már az első évben kaptam egy főszerepet, a *Legény a talpán* című Szimonov műben, aki akkoriban híres szerzőnek számított a többi szovjet drámaíróhoz képest. Azután következett a *Sirály* főszerepe, Trepljov, amiről bizonyára sokat hallott már.

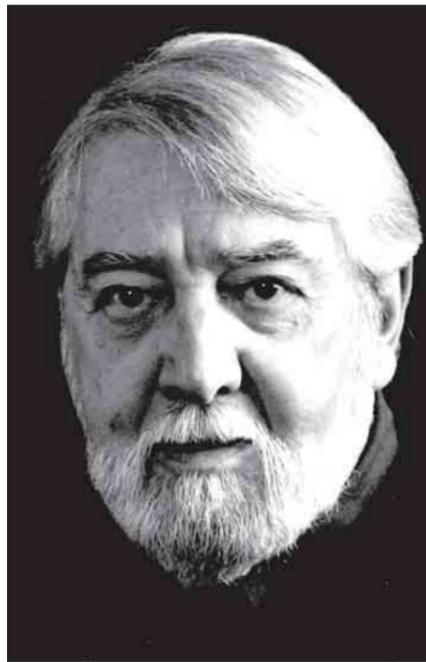
– A *Sirály* főszerepét egyenesen önre osztották, vagy ott is be kellett ugrani?

– A *Sirály* a marosvásárhelyi színház fennállásának ötvenes jubileumára készült. Trepljovot három színészre is kiosztották. Anatol Constantin volt az első számú jelölt, a második Szabó Ottó, a rendező Szabó Ernő fia, a harmadik pedig én. Az egész próbaidőszak valami hat hétig tartott. Szabó Ottó eleve kilépett a buliból. Anatol próbált, én meg a nézőtérrel figyeltem, megtanultam a szöveget, a járásokat, meg minden egyebet. Arról szó sem volt, hogy a szerepet esetleg én is fogom játszani. Nem volt ez valamiféle dupla vagy tripla szereposztás, egyszerűen arról volt szó, hogy hármunk közül az játssza majd, aki mellett a rendező dönt. Egyszer az történt, hogy Anatol elkezdte a próbát, mivel a szülei végleg elhagyni készültek az országot, és el akart búcsúzni tőlük. Elengedték, és ezért úgy déli tizenkettőkor abbamaradt volna az asznapi próba. Én a nézőtérre ültem, Tompa a széksorok közül dirigálta a dolgokat. Egyszer csak megkérdezte tőlem: „Maga tudja a szöveget?” Hát persze, hogy tudtam. „Na, menjen fel a színpadra!” Kérdezte, mit akarok elmondani. „Az első felvonásbeli nagy monológot” – feleltem. Majd arra kért, mondjak még valamit... aztán haza men-

tem, a Köteles Sámuel utca 23. szám alá, ahol Kovács Györggyel laktam egy házban. Mint-hogy én akkor is, azóta is, minden délután – ha csak tehetem – alszom egyet, lefeküdtem. Körülbelül másfél óra múlva jött haza Kovács, és közölte a döntést: „Te játszod Trepljovot”... Egy héttel meghosszabbították a próbák idejét.

– Valahol azt nyilatkozta erről a *Sirály*ról, hogy egy nagyon hosszú és unalmas előadás volt, de ön nagyon élvezte a benne való szereplést.

– Képzelve el, hogy az első előadás hajnali fél kettőig tartott. Igaz, a jubileumi ünnepséggel együtt. Ünnepi beszédek, meggyás... A második előadáson már csak huszonnyolc néző volt. Nem tudom, hányszor játszottuk, de a Székely Színház egyik legjelentősebb előadásaként tartja számon a színháztörténet. Én tényleg nagyon élveztem a szerepet. A nagy robbanás, ami hitelesítette a kolozsváriaknál is, akiknek korábban nem kel-

lettem, az 1954-ben volt egy bukaresti fesztiválon, ahol első díjat nyertem.

– A *Sirály* belső alakításáért?

– A *Sirály*ból, az *Apák ifjúságából* és a *Vihar a havason* című darabokból adtam elő egy-egy jelenetet.

– Ha már ennél a korszaknál tartunk, azt szeretném, ha egy kicsit időznénk a „nagyoknál”. Ok annak idején egyenrangú vezérégyenlőségek voltak, vagy valaki kiemelkedett közülük?

– Kovács György, Delly Ferenc és Szabó Ernő volt a legkimagaslóbb közülük. Tompa Miklós pedig egyszerű színházi szakember volt. Itt, ebben a poros kisvárosban színházat teremtett, ez pedig komoly fegyvertény.

– Másoktól hallottam, hogy a Székely Színház idején, éveken át, bárki bármit rendezett, a bemutató előtt Tompa megnézte a próbákat, kissé átrendezte az előadásokat, és ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy legendás hírű színpadi produkciók születtek.

– Ez így igaz. Az ő utasításaitól „dobódtak fel” az előadások, mert azok rendkívül pontosak, világosak és követhetőek voltak. A plakátokon ott szerepelt rendezőként az ő neve is.

– És Szabó Ernő?

– Kiváló színész és rendező volt. Aki látta, bizonyára nem felejtí el az *Ejjeli menedékhely* Lukáját, az *Úri muri* groteszken félelmetes Csörgőheő Csuli-ját, vagy Gorkij *Kispolgárok* című darabjában a madárkereskedőt, Percsintint, amiben szinte ő maga is madárrá változott.

– Kovács György, ahogy én emlékszem, mindig egy kicsit önmagát alakította.

– Kovács minden szerepében valóban Kovács György maradt. Az egyéniségével, a személyes varázsával szerelte le az embereket. Hatni tudott. Nagy egyéniség volt. Akárcsak Radu Beligan a Bukaresti Nemzeti Színházban, vagy Jean Gabin a filmen. Az egyéniséget nem lehet „megszerezni”, nem lehet „megtanulni”, „alakítani”, vagy „megjátszani.” Ez vagy megadatott valakinek, vagy nem.

– Térjünk át a rendezőkre. Kikkel dolgozott szívesen?

– Mindenekelőtt Szabó Ernő nevét említem, akiről már sokat beszéltem. Haraggal, mint rendezővel, elég későn találkoztam. Évfolyamtársak voltunk a főiskolán, de belőle soha nem lett szí-

nész, öt már a főiskolai évek alatt is a rendezés érdekelt. 1961-ben Vásárhelyen Mirodan *Újságírók* című darabját rendezte. Számomra ez több szempontból is emlékeztető marad: ez volt az első találkozásom Haraggal, mint rendezővel. A darab főszerepét játszottam, az első „pozitív hőst” életemben, és Bukarestben, egy országos fesztiválon, elnyertem a legjobb férfialakítás díját. Harag György rendezte később Nagy István *Özönvíz előtt*-jét, és Barta Lajos *Szerelm* című darabját. Ezek igen emlékeztető előadások voltak, bár nem mondhatom azt, hogy visszhangos közönségsikernek örvendtek. Viszont az *Özönvíz előtt* hatalmas szakmai sikert hozott Haragnak és a társulatnak, személy szerint nekem is. Még ma is sokan emlékeznek a furcsa, hosszúságos, üres vállfáit magával cipelő, egy egész családra rátelepedő Darkó-alakításomra. Hat hét alatt készült el az előadás, mert fesztiválra készítettük, és az idő sürgetett. Nagy sikerünk volt Bukarestben, sok díjjal tértünk haza.

– Az emlékeztető *Lear királyt*, amelyben szintén főszerepet alakított, ki állította színpadra?

– Kincses Elemér. A múlt század hetvenes éveitől a legtöbbit vele dolgoztam. Kincses okos fiú. A színművészetin a diákom volt.

– Rendezni soha nem akart? Nem voltak ilyen kísérletei?

– De igen, megpróbáltam. Egy időben állandóan kapacitáltak, de nem volt túlságosan nagy kedvem hozzá. Szerettem a színészi munkát, az engem kielégített. Aztán egyszer csak ráadtam a fejemet. Fejdeau-nak, a kiváló mesterembernek az *Osztrigás Micé*-jét állítottam színpadra. Egyesek azt mondták, hogy azért rendeztem, hogy a feleségem, Ibi, címszerepet játszasson. De ez nem volt igaz. Ha történetesen nem a feleségem, akkor is rá osztottam volna Micéit, hiszen minden adottsága megvolt ahhoz, hogy ezt a szerepet jól eljátsza.

– Ön is játszott a darabban?

– Nem. Tény, hogy támadásozrat indult ellenem, amiért a feleségemet „futtatom”. Viszont ennek az előadásnak óriási közönségsikere volt. Tanárként igen sok előadást rendeztem a főiskolán. Ezek közül kiemelném a *Play-Strindberg*-et, amivel Kisvárdán elnyertük a legjobb előadásért járó fődíjat, és a két főszereplő diák: Hatházi András és Póka Csilla még külön pályakezdő díjban is részesült. Nem is olyan régen pedig Székelyudvarhelyen rendeztem egy francia vígjátékot, a *Vidám kísértet*et, és 2002-ben itt, Vásárhelyen, Molnár Ferenc *A Testőr* című darabját... Nohát ennyiben merült ki a „nagy rendezői pályafutásom”.

– Egyébként mit tart élete legnagyobb kudarcának?

– Talán a Platonov-ot. Szerintem tévedés volt a Platonov főszerepét rám osztani. Rosszul is játszottam.

– Melyik volt az első filmszerepe?

– 1972-ben, a *Nincs idő* című film főszerepe. Rendező: Kósa Ferenc, operatőr: Sára Sándor, a forgatókönyvet Csórgy Sándor írta.

– Hogy történt, hogy egy-egy szerepre önt választották? Régi ismeretségek alapján, esetleg színpadon látta egy filmrendező, és ezért megkeresték önt?

– Ebben az esetben úgy történt, hogy Kósa a *Dózsa* című filmjéhez forgatási helyszíneket keresett. Így került Székelyudvarhelyre is, ahol a vásárhelyi színház a *Tótek* című előadással vendégszerepelt, amiben én az őrnagyot alakítottam. Utána együtt vacsoráztunk, sok mindenről beszélgettünk. Jóval később, 1971-ben felkért egy próba felvételre. Tetszett, amit csináltam, és meghívott a szerepre.

– Miről szólt az alkotás? Milyen típusú karaktert kellett életre keltenie?

– Börtönigazgatót alakítottam. A filmben kétféle központi figura szerepel: egy humánus beállítottságú intézményvezető, akit én alakítottam, és egy kemény lelkű, kommunista felügyelő, aki kegyetlenül bánik a foglyokkal. Ezt a szereplőt Szilágyi Tibor személyesítette meg. Emlékeztető volt még a *Nincs idő*, majd Rózsa János alkotása, a Balázs Béla gyerekkoráról szóló film, az *Álmodó ifjúság*, abban is főszerepet kaptam. Majd a *Holnap lesz fácán*, amit nagyon sokszor vetítettek a magyar televíziós csatornáknak. Azt követte Simó Sándor filmje: *Apám néhány boldog éve*, ott a címszerepet, az apát játszottam, majd az *Ételet után* című tévéfilm. Annak egy részét Moszkvában forgattuk. 1969-ben, egy ösztöndíj-jóvoltából már jártam Moszkvában, egy évvel azután, hogy az oroszok megszállták Csehszlovákiát, és abban az akcióban – mint tudjuk – Ro-

mánia nem vett részt, ezért kellő gyanakvással és nem a legnagyobb szeretettel fogadtak nemcsak engem, de más, román állampolgárt sem. Ezt csak azért említem, mert annak ellenére, hogy az ösztöndíjam lehetővé tette volna, hogy akár a Rosszija nevű szuper szállóban lakhassak, kiraktak a város szélére, és nem volt apelláta. Naponta négy órát metróztam a szálláshelyem és a város központja között.

– És milyen volt a második moszkvai élménysorozat, amikor már filmezni utazott ki az orosz fővárosba?

– Először is mások voltak a körülményeim. Nem toloncoltak ki a külvárosba, kényelmes hotelben laktunk... De milyen a sors?... Képzelve el, az egyik filmezési helyszín pontosan annak a külvárosi szállodának a környékén volt, ahol annak idején 1969-ben, ösztöndíjként laknom kellett.

– És Párizs?

– 1980-ban Mészáros Márta rendezésében készült az *Anna* című magyar-francia koprodukciós film, amelynek a női főszerepét Marie-Jose Nat, nevezetesen francia filmszínésznő játszotta. A film egy részét Párizsban forgattuk, így kerültem ki másodszor is oda, ahol pár hónappal azelőtt Ibivel együtt, turistaként jártam. Szerencsém volt ez alkalommal, mert bár összesen egy forgatási napom volt Párizsban, mégis egy egész hetet ott tölthettem, mivel a magyar gyártásvezető kollektív repülőjegyet váltott. Volt időm sok mindent megnézni.

– Filmszerepei közül melyiket tartja a legsikerültebbnek, vagy melyiket részesítette előnyben a kritika?

– Véleményem szerint a legsikerültebb az *Apám néhány boldog éve* című film, amelyet Simó Sándor rendezett. Sikeresnek tartom még a *Vörös vurstli* című, Molnár György rendezte filmet is.

– Ennek a filmnek mi a témája, hol, mikor zajlik?

– Az 1919-es proletárdiktatúra idején játszódik, és arról szól, hogy egy vurstliban, a ligetben, miként alakul át az élet a „forradalom” hatására, hogy a kommunista rendszer hogyan verte szét már akkor, a polgári világot. Én Blau urat, egy pesti mulató tulajdonosát alakítottam. Szerintem, ez a film egy kissé megkésett, '91-ben már nem volt olyan érdekes a mondandója, mint korábban lett volna.

– Kik voltak a partnerei ebben a filmben?

– Haumann Péter, Kaszás Gergő, Kubik Anna, Eperjes Károly és mások. Ezzel a filmmel részt vettünk a Saint-Sebastian-i Filmfesztiválon, ahol ugyan nem volt különösebb sikerünk, de belevágtam a „sztárkodásba”... És hat ezzel a filmmel kezdődött az „újrafilmelési korszakom” Magyarországon, amit az itteni „hatalom” 1982–1990 között letiltott. Következtek: *Ábel a rengetegben*, a *Köd*, a *Csendélet*, a *Nagy fejedelem*, a *Retúr*.

– Az *Ábel a rengetegben* című filmet ki rendezte?

– Mihályfi Sándor. Én voltam páter Gvárdián.

– Említette még a *Köd* című filmet. Erről mit kell tudni?

– Azt Deák Kriszta rendezte, jó volt a forgatókönyv – ami ugyancsak az ő munkája. Egy arisztokrata család szétesését tárja elénk a két főszereplő lány sorsán keresztül. A film főleg a gyerekkorukra való visszaemlékezésből áll. Szekszárd mellett volt a birtokuk, azon kastély állt, amit az oroszok kórházzá alakítottak. Én a falusi orvost alakítottam a filmben, aki a folytonosságot jelképezi, hiszen már akkor is orvos volt a faluban, amikor a lányok gyerekek voltak, és akkor is, amikor Bécsből visszatérnek. Kovács Adél és Tóth Ildikó alakítja a két lányt.

– Valamilyen kézzel fogható, díjakban realizálódó elismerést hoztak-e önnek a filmszerepek?

– Az *Apám néhány boldog éve* című film főszerepéért nívódíjat kaptam, ez pedig lehetővé tette az első nyugati-európai „kiruccanásunkat”. A legtöbbet ezt a filmet vetítették a külföldi mozikban. A másik sikeres film pedig a *Retúr* volt.

– Meséljen róla...

– A filmet Palásthy György rendezte, az operatőr a „nagy öreg”, Illés György volt. Magyarországon a hetvenesévnél idősebb emberek ingyen utazhatnak a vonatokon is. A film arról szól, hogy összeverődik öt hajléktalan, az élet peremére szorult ember, a legkülönbözőbb társadalmi kategóriákból. Minden este felülnek a vonatra, elmennek valameddig, majd leszállnak, és „retúr” Pestre. Különböző történeteket mesélnek egymásnak, azzal csapják agyon az időt. Egy alkalommal egy idegen, jólöltözött, idős férfi kerül közéjük, akit szintén rávesznek arra, hogy meséljen valamit az életéből... Ez az utas – akit én alakítottam – az egyetlen, aki nem „retúrként” utazik, kiugrik a vonatból, öngyilkos lesz... Ennek a filmnek a címlistáján olyan nevek

Folytatása a 13. oldalon

Nem félünk a farkastól

Folytatás a 12. oldalról

szerepelnek, mint Sinkovits Imre, Agárdy Gábor, Bárdy György, Gera Zoltán, Kibédi Ervin.

– *Térjünk át a Sütő-korszakra. A Csillag a máglyán című darabral való találkozás komoly állomás volt életében, színészi pályáján. Így van?*

– Valóban nagyon szerettem. Harag és Biztrai Mária meghívására, aki akkor a kolozsvári színház igazgatója volt, vendégként játszottam el Kálvint. Gondolhatja, hogy ez mivel járt: Kolozsvár..., Csillag a máglyán..., Harag György rendezte... és akkor vendéget hoznak Marosvásárhelyről. Szóval ez sok(k) volt a kolozsvári társulatnak, ahol még legalább öt önjelölt volt a szerepre...

– *Először Kolozsváron játszott a Sütő drámában, vagy Marosvásárhelyen?*

– A kolozsvári játék volt a korábbi, 1976-ban. Nagyon jó előadás volt, szerettem játszani... 1982-ben Seprődi Kiss Attila, akit meghívtak Vársárhelyre az előadás rendezésére, felajánlotta, hogy játsszam el Szervét szerepét. Egy hónapnyi gondolkodási időt kértem.

– *Egy hónap hosszú idő... Szóval akkor nem ment nagyon simán az átállítás az egyik főszerepről a másikra.*

– Így volt. Olyan emberekkel tárgyaltam erről, akiknek adok a szavára. És aztán elvállaltam a feladatot.

– *Marosvásárhelyen ki alakította az ön korábbi szerepét, Kálvint?*

– Ferenczy István.

– *Melyik főszerepen érezte magát otthonosabban? Vagy hadd kérdezzem inkább így: melyiket volt nehezebb megalkotni?*

– Inkább a díszlettel voltak gondjaim, ami itt Marosvásárhelyen nem volt éppen a legszerencsésebb. Romulus Fenes tervezte, és valami ropant bonyolult gépezetet kellett mozgásba hozni, ami sehogy sem akart összejönni, ezért húzódtott az idő, már vésszen közeledett a nyár, és mi még mindig próbáltunk. Valamikor, a szezon vége felé mutatott be a darabot, zsúfolt házak előtt játszottuk, de mindössze öt előadást... Összel, amikor felújítottuk, húszan ültek a nézőtérre. Ezzel a rossz időzítéssel, mindig „meggyilkolják” az előadásokat. Budapesten a kolozsváriakkal turnéztam. Igen visszhangos „kiszállás” volt. Három Sütő-dramával és egy román vígjátékkal szerepelt a társulat. A szakma nagyon nagy szeretettel és elismeréssel fogadott bennünket.

– *Tudomásom szerint Székely János darabjával is találkozott a színpadon.*

– 1989. december 16-án, amikor Temesváron már megkezdődtek a harcok, akkor volt itt, Vársárhelyen az Irgalmas hazugság bemutatója. Izgalmas bemutató volt. Ebben a darabban van az a bizonyos „Schpitteler monológ”, amiben Székely János, remek írói trouvaille-jal, a kommunista ellenes véleményét a kereszténység kialakulásának kezdeti idejére helyezte.

– *Ez volt az egyetlen Székely János-dráma, amiben játszott?*

– Sajnos, igen.

– *Egyszer azt nyilatkozta, hogy szeretné eljátszani a Hamlet-et. Végül sikerült találkoznia a szereppel?*

– Nem.

– *Miért?*

– A mi színházunk kevés Shakespeare-t játszott. Szerintem Tómpa nem szerette Shakespeart. Egy ízben, amikor én burkoltan szóba hoztam az óhajomat, ő nyíltan a szemembe vágta: „hogy játszhatnánk Hamlet-et? Nincs Hamlet!”

– *Színészházasság az önöké. Sok színdarabban játszottak együtt feleségével, Farkas Ibolyával? Vagy inkább tartózkodtak attól, hogy együtt szerepeljenek?*

– Ez nem tőlünk függött. A szereposztás a rendező feladata, a színésznek nemigen van abba beleszólása. Az utóbbi húsz évben elég sokat játsztunk együtt. Egy Wilde Oscar-darabban, a Lady Windermere legyezőjével kezdődött, ahol a főszereplő házaspárt alakítottuk. Az előadást Anatol Constantin rendezte. Majd következett – ha jól emlékszem – az Ibsen-darab: A tenger asszonya, itt is házasként voltunk, aztán Caragiale darabokban is együtt dolgoztunk, például a Zűr-zavaros éjszakában, a fiatal Tómpa rendezésében, majd az Albee-dramában, a Nem félünk a farkastól címűben, egy kétszemélyes Arbuov vígjátékban, a Régimódi komédiában is partnerek voltunk, később Az öreg hölgy látogatásában, vagy az 1996-os Sirály című előadásban, Cornisteanu rendezésében. Az utolsó pedig ugyan csak egy kétszemélyes darab volt: a Szerelmes levelek.

– *Az Albee-darabról és benne az ön teljesítményéről érdekes vélemények jelentek meg annak idején.*

– Nem tudom, mit ért az „érdekes” jelző alatt, éppen ezért erről az előadásról szeretném, ha egy kissé részletesebben beszélne, mivel megítésem szerint színpadi pályám egyik legkiemelkedőbb állomásáról van szó. A darab '89 előtt „feketelistán” szerepelt, egyrészt a darab „ideológiai mondanivalója”, másrészt a pénz miatt. A nyugati darabokért a szerzői jogdíjat valójában kellett fizetni. Mivel minden esetben léteznek kiskapuk, ebben az esetben is megkerestük azt, a Színművészeti Intézet lehetőségét használtuk fel, vagyis „tanulmányi célokból készült előadasként” játszottuk, ez pedig lehetővé tette, hogy ne kelljen szerzői jogdíjat fizetni. A szereposztásban a fiatal házaspár szerepére két végzős diákot is kiosztott a rendező, és így, „vizsgaelőadasként” került bemutatásra. A bemutató, 1985-ben, váratlanul frenetikus sikeresorozatot hozott. Erdélyi turnéinkon a siker csak fokozódott. Kolozsváron például, a közönség kérésére, délután két órai kezdettel is játszottunk egy plusz előadást. Vagy Székelyudvarhelyen, emlékszem, egy tűt nem lehetett volna leejteni a nézőtérre, annyian voltak, a fiatalok egy része belopódzott a színpadra, és a zsinórpadláról nézte végig az előadást. 1994-ben, a 70-dik születésnapomon rendezett díszünnepségen újra eljátszottuk a darabot. Az előadás nagy sikeréről beszélnek azok a díjak, amelyeket különböző színházi fesztiválok kaptunk. 1995: a Brassói Kortárs Dráma Fesztivál nagydíja, Lohinszky Loránd férfi alakítás különdíja, Farkas Ibolya a női alakítás különdíja. Kisvárdán a Határon túli Magyar Színházak Fesztiváljának nagydíja, Mircea Cornisteanu a legjobb rendezés, Farkas Ibolya a legjobb női alakítás, Lohinszky Loránd a legjobb férfi alakítás, Fodor Procska pedig a legjobb mellékszereplő díját kapta. Pesten is játszottuk az előadást.

– *Valahol olvastam, hogy a kedvenc versidét József Attilától kölcsönözte: „Ha küzd, hát abba, ha pedig kibékül, ebbe fog belehalni”. Ezt a gondolatot akkor vallotta magának, amikor a zárt, abszurd, diktatórikus rendszerben adatott élnünk? Annak a rákfenéjét fogalmazta meg ilyen tömören és találóan?*

– Pontosan. Azért is érzem hozzám közelállóknak József Attila egész költészetét.

– *Az is mondotta egyszer, és valaki feljegyezte, hogy arról a sívár, lélekölő korszakról egy Goyarajz jutott eszébe, amelyiken egy emberi fej vaspánttal van körülvéve, és azon zárt lakat lóg.*

– Igen. Arról volt szó ugyanis, hogy a kommunizmus idején nem kellett, sőt nem volt szabad gondolkoznunk. Majd gondolkozunk helyettünk más! Ez volt az egyik jelszavuk.

– *Márpedig a színház egyik alapvető funkciója a gondolatébresztés, nem?*

– Igen! De szerencsére ezt a gondolatnélküliséget sehol nem lehetett száz százalékosan megvalósítani. A „lakatok” sem voltak tökéletesek. Eljuttattak hozzánk a levelek, a szamizdat kiadványok, különösen az utolsó korszakban, amikor azt a bizonyos „vaspántot” a fejünk körül egyre szorosabbra akarták húzni. A kommunista rendszer „bölcsőjében”, a Szovjetunióban is ez volt az úzus, az elvárás: az emberek tapsoljanak, dolgozzanak, fogják be a pofájukat.

– *Milyen volt a viszonya a Caragiale darabokkal? Jól érezte magát az ő szereplőinek a bőrében?*

– Caragiale zseniális drámaíró. Hogy mennyire örökérvényűek az ő politikai szatírái, mennyire aktuálisak mind a mai napig, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy szinte minden társadalmi rendszerben felszisszennek a politikások egy-egy Caragiale-értelmezés láttán. Amikor a nagy román rendezők a '60–70-es években Bukarestben sorra megrendezték a saját értelmezésű Caragiale-jukat, érthetővé vált, hogy miért kellett Caragialenak idegen földön meghalni. A Lucian Pintilie-féle Farsang valóságos reveláció volt. Koszos, sívár miliőben játszódott a darab. A második felvonás álarcosbáljának a színhelye például egy mocskos, szürke pincehelyiség volt. Csövek, vízvezetékek között mulattak, és élték meg kisebb-nagyobb „tragédiájukat” a szereplők. A nézőkkel szemben volt a budi, oda jártak be rendszeresen a szereplők, és amikor kijöttek tovább táncoltak és vedelték a sört... A borbélyműhely segédje a színpadon mosta a lábát. Gina Patrichi Mița Bastonként remekelt... Kócos, mocskos volt ő is... Mi mindenről árulkodnak ezek a „külsőségek”...

– *Itt, Marosvásárhelyen, ehhez hasonló stílusban adtak-e elő Caragiale-darabot?*

– Igen. 1984-ben Tómpa Gábor, aki Bukarestben végezte a rendezőszakot és a legnagyobb román rendezőktől tanulta a „mesterséget”, megrendezte a Zűr-zavaros éjszakát. Lett is belőle botrány! Többszörös „vizionálás”, betiltással való fenyegetőzés, Caragiale szellemének a „meggyalázása” címen... Váló igaz, meglehetősen „sokkoló” lehetett az a kép, ami a bizottság elé táruult. A díszlet úgy nézett ki, mint egy disznóól. Ezen kötelező módon változtatni kellett. Nem csodálkozom... Rontotta volna Románia imázsát. Arról az előadásról Pintilie híres filmje, a Kiért szől a harang, Miica című alkotás jut az ember eszébe.

– *Mit jelent önnek a tanárkodás, a főiskolai, újabb az egyetemi oktatás? Mióta tanítja a színi növendékeket?*

– Ötven éve, megszakítás nélkül.

– *Talán ez a második karrierje, ami a fiatal színészek neveléséhez kötődik.*

– Valóban, ez egy sajátos, nem könnyű munka, állandó „készenlétet” követel a tanártól, hiszen a diák azonnal megérzi, kitől lehet és érdemes megtanulni a mesterséget. Készséges, ha olyan valaki vezet, akiben bízik, kelletlen, ha egyszer elvesztette a bizalmát. Számon tartja a leghalványabb bizonytalanságot, a legcsekélyebb önellenmondást, a legmegbocsáthatóbb tévedést is. Ösztönösen megszimatolja, ki az, akitől kaphat valamit, és ezért hálás is, legalábbis a munka idején. Később aztán a hála olykor feledésbe merül, és azt halljuk, hogy ezen az egyetemen semmit sem tanultak, hogy feleslegesen töltöttek itt el négy évet... Szeretek tanítani, örömmel adom át a tapasztalataimat, a mesterséggel kapcsolatos tudásomat, jó érzéssel megyek a fiatalok közé, közöttük én is megfiatalodom... Azokban az években is tanítottam, amikor ezért egyetlen lej fizetést sem adtak. Sok tanártársam ott is hagyta akkor a főiskolát...

– *Szerintem nem kerülhetjük meg azt a legközhelyesebb kérdését a színésziparjúnknak, hogy mi volt a kedvenc szerepe?*

– Egyetlen egyet nem tudnék kiemelni, de három-négyet talán. Kedveltem Filibertót Goldoni

Különös történet című darabjából, a Ványa bácsit, és általában Csehovot, sok darabjában játszottam, és „kedvenc szerepem” George, az Albee-darabából, a Nem félünk a farkastól című előadásból. Közel álltak a szívemhez a Sütő-darabok, a Csillag a máglyán mindkét hőse, vagy a Prédikás a Vidám siratóból.

– *Mit jelentettek önnek a díjak, kitüntetések? Nemrég UNITER életműdíjban részesítették. Szép volt az az est, amelynek a keretében átadták... Megtisztelő volt. Mint ahogy a többi díj is.*

– Igen, már felelt is a kérdésre. Örömet jelentenek az elismerések, azt hiszem, mindenkinek. Szükség van rá, hiszen egy bizonyos fajta visszajelzést jelentenek.

– *Bár kitűnő szellemi és fizikai erőnlétben van, azt nyilatkozta, hogy többé nem lép színpadra. Ez az elhatározása végérvényes?*

– Igen, és megmondom, miért. Ez nem érzelmi probléma nálam, hanem intellektuális. Nem akarom ezt az utat visszafelé is megtenni. Elértem, amit elérhettem a képességeimmel, az adottságaimmal, a lehetőségeimmel – itt és most. Akár tetszik, akár nem, most már lefelé visz az út, és ezt nem akarom a világ elé tárni.

– *Tehát most már inkább a családnak, a családban él. Ha jól tudom, van egy lányuk, Júlia. És unokákkal is büszkélkedhetnek...*

– Van egy nővérem is, 84 éves. Kolozsváron él szegényke, teljesen egyedül. Rajtunk kívül senkije sincs. Egész életünkben jól megvoltunk. Nagyon szeretjük egymást. Valóban van egy lányunk, Júlia, aki Budapesten a Szent-Margit kórházban adjunktus. Ő itt, Marosvásárhelyen végezte az orvost, majd a három éves kötelező gyakornokság letelte után kihelyezték volna Moldvába, egy román faluba. Marosvásárhely akkoriban „zárt város” volt. Hogy ezt elkerülje, kiment Magyarországra. Szerencséje volt, nagyon hamar álláshoz jutott, a Margit-kórház egyik szülési szabadságon lévő orvosnőjét helyettesítette, megkedvelték, és továbbra is ott tartották. Azóta is ugyanabban a kórházban dolgozik, belgyógyász és onkológus. Két unokánk van, Péter 14, Réka 11 éves. Kedvesek, rendesek, szépek. Az egyetlen baj, hogy ritkán találkozunk, egy évben háromszor-négyyszer. Mi nem költözünk ki Magyarországra, ők pedig már ott születettek, ott az otthonuk...

Új * Új * Új

Irodalmi Jelen Könyvek

IJK

Lászlóffy Csaba

A félelem halmazállapota

IJK

Irodalmi Jelen Könyvek

Árpási Zoltán

Gyula, az elkésett város

Mitől elkésett egy város? Nevezetesen a határ mellett fekvő, egykori vármegyeshely? Például attól, hogy sorozatosan elszalasztja a felemelkedés lehetőségét, vagy rosszul gazdálkodik értékeivel. A Gyulán élő publicista, Árpási Zoltán szerint városa bizony elkésett, az 1990 és 2002 közötti években nehezen behozható hátrányba került. A szerző Gyula, az elkésett város címmel megjelenő kötetében a jelzett időszakban írt, többségében kritikus cikkeket gyűjtötte egybe. Polgármesterekkel, városatyákkal, polgárokkal perelt igazáért, valójában a városért. Tiltakozott a helyi értékek tönkretétele ellen, s hadakozott a lakhatóbb, szebb városért, a történelmi örökség megbecsüléséért. Közben Árpási önkritikusan számot ad veregségeiről is, sajtóvitáiról és -pereiről, s nem hagy kétséget afelől, hogy miközben sokan egyetértettek vele, a hivatalosságok szerették volna a város hátráin kívül látni. A könyv izgalmas olvasmány mindazoknak, akiket valamelyest is érdekelnek egy kisváros hatalmi viszonyai.

Új * Új * Új

„A három nővér egyre csak Moszkvába vágyik... Miközben eliramlik az élet, s akiket szerettek, azok mind elmennek, elutaznak, meghalnak mellőlük. Végül csak a vágyakozás meg az emlékek maradnak. Eltűnik, vagy inkább megáll az idő, s a három nővér nem látja, nem akarja látni, mivé lett körülöttük a világ.” – olvasható az Alföldi Róbert által rendezett előadás műsorfüzetében, és ez a keserű felhangú, de tárgyilagos megfogalmazás már elárul valamit az előadás hangulatáról. Azaz többről is árulkodik, mint hangulatról: az alkotóknak a drámához való viszonyát jelzi, és ennek kulcsfogalma a távolságtartás. A távolságtartás, az ironia, az idézőjelbe tevés, az elidegenítés persze nem meglepő gesztusai a kortárs rendezéseknek, és ezek között kiváltképpen azoknak nem, amelyek a drámairodalom kintüntetett alkotásaihoz fordulnak – hiszen kikerülhetetlen úgy a nyílt vagy burkolt reflexió az illető dráma előadástörténetére, a hagyományra, akár csak a dráma történeti ideje és a néző jelen valósága közti megannyi különbségre nézve. Tudható, hogy Csehov írói szándéka, amelyet egyebek közt a műfajmegjelölések által is jelzett, korántsem a nézői részvét felkeltése volt alakjainak félresikerült, el-sivárodott sorsa iránt, hanem a nézők felrázása „rossz és unalmas” életükből, így hát módfelett bosz-

Moszkva, édes Moszkva

szankodott azon, hogy Sztanyiszlavszkij rendezései, amelyek jó ideig meghatározták a Csehov-recepciót mind Európában, mind az egykori Szovjetunióban, inkább arra adtak alkalmat, hogy a nézők könnyes önsajnálta süppedjenek. Mennyiben felelős az egyén saját sorsának alakulásában-alakításában és ebből a felelősségből mennyi írható a körülmények rovására? – ez az alapkérdése a *Három nővér* nek, a fentebb emlegetett távolságtartás pedig olyan arány-problémaként jelenik meg az előadásban, amely nem teszi és nem is akarja könnyen eldönthetővé tenni ezt a kérdést. Nem lehetetleníti el a nézői részvétet és együttérzést, de folyamatosan eltartja a nézőtől a történetet.

Ezt elérni több, elég erős eszköze is van a rendezésnek. Az egyik a drámaszöveggel való merész bánásmód: a jellegzetes csehovi dialógusokból, amelyek a folytonos emlékezések és vágyódások révén a lassan múló idő tágasságát sugallják, szinte mind kihúzták az érzelmesebb, lamentáló részeket

és ezzel nemcsak szikárabbá, nyersebbé, de pörgősebbé is tették a cselekményt – jöllehet az előadás majdnem három órát tart így is. A másik markáns eszköz szintén az idő fogalmát alakítja át: a filmmontázs technikáinak (filmes narratív szerkezetek, világítás, flashback, perspektíva-váltások) a használata maguktól a főszereplőktől is távol tartja a történetet. Így például a nővérek szinte mindvégig jelen vannak a színpadon, és ha nem is kerülnek fénybe, az előadás minden egyes, akár ellenük irányuló történéseinek tanúivá válnak: Irina (Nagy Mari) és Olga (Takács Katalin) látják a Mása (Bánsági Ildikó) és Versinyin (Dengyel Iván) közt szövőddő szerelmet, látják, hogyan kéri meg Andrej bátyjuk (Hirtling István) Natasa (Kecskés Karina) kezét, amely aztán végzetes csapásnak bizonyul rájuk nézve. Néznek, jelen vannak, de nem avatkoznak vagy avatkozhatnak közbe: egyszerre szereplői és szemlélői saját történetüknek. Az Irina névnapjára rendezett ebéd közben egyszer csak kimerednek a kép és egy feketebe öltözött nőt, Natását látjuk áthaladni a színpadon, kezében ágytállal: kép az Andrej számára sem nagyon biztató jövőből. De éppen így említhetnénk azt a hirtelen vágást is, amely Andrej és Natasa lánykérés jelenete és ket-tejük házasságából való jelenet között van: nem határozza meg a szerzői instrukció szerinti függőny.

Alföldi rendezése kontrasztos játékot teremt a megtörtént és megtörténhet között. Az első jelenetben, amelyet mintegy a reggeli sötétségből bont ki a koszos gáztűzhely fölött lebegő villanykörte fénye, egymás után kerülnek elő a nővérek, fáradtan, gyűrötten, hálórúha fölé vetett pongyolában: hiába is hangoztatják később a drámaszövegnek megfelelő korukat, hogy tíz és huszonnyolc év között mozognának, jócskán lestrapált középkorú nők, mind túl a negyvenen és annak a valós esélye, hogy elkerülnek a hön szerett Moszkvába, legalább olyan csekélynek látszik, mint hogy Olga férjet találjon magának, vagy hogy Mása kiszabaduljon boldogtalan házasságából. Moszkva, ahonnan gyermekként kerültek el ezredes apjukkal, a talán soha nem érzett boldogság, a szerelem és az értelmes élet színönímája, egyfajta varázsszó, amelyet hiába mondogatnak el egymásnak számtalanszor, hol keserűen, hol ironikusan, hol kicsit reménykedve, netán hisztérikusan sikoltozva – alapvetően nem hisznek benne. És ez a cinkosság, hit és hitetlenség dialektikája tartja össze őket és teszi elérhetővé közössé alakított sorsukat. Van valami mágius hármuk állandó együttlétében, játszmájában, amelynek megvan a saját önálló nyelve és mitológiája: mintha egymást sem engednék ki ebből a körből, és ha valamelyikük éppen ezen igyekezne, rögtön visszakozásra késztetik – Mása tüntetően füttyöl, ha Olga és Irina Moszkváról ábrándozik, Olga pedig lebutazza Mását, amikor az Versinyin iránt érzett szerelméről beszél. Az előadás végén, amikor valóban egyedül maradnak, és a színpad szélén ülve merengenek könnyes szemmel – mert ha volt eddig bármiféle kilátás a Moszkvába való költözésre, akkor ez végérvényesen megszűnt –, Olga jelenti ki, hogy tovább kell élni.

Az a dramaturgiai választást, hogy a nővérek egyszerre visszaidézói, szemlélői és szereplői saját történetüknek, a díszlet (Kentaur) és a jelmez (Bartha Andrea) is megerősíti. A pongyola, a slampos házi ruha nem kerül le róluk az előadás során, és ez nem jelez valami nagy készültséget az elutazásra; ugyanakkor a fentről leengedett díszletek, a magasból alászálló ünnepi asztal vagy a három hinaszerűen lebegő ágy is a tárgyak és használóik bizonytalanságát, az irányíthatóság gravitációjából való kikerülést jelzik, a színpad mélyén visszakunorodó parketta mintha maga is a kijutást akadályozná. Pedig történeket változások, ha nem is kellemesek. Andrej nővérei beleegyezése nélkül kölcsönt vett fel a házra, a közös örökségre, hogy kártyaadósságait kiegyenlítsse. Natasa, aki fokról fokra veszi át a hatalmat a ház fölött, lépésenként szorítja ki a nővéreket saját házukból: Mását férje otthonába, Olgát és Anasztáziát (Tordai Teri), az öreg szolgálatot a gimnázium szolgálati lakásába, Andrejt pedig, merészen átírva a dráma végét, egyenesen a sírba. Natasa az egyedüli szereplő, akinek gondot jelent, hogy az élet elrontható, minden élesben megy és nincs piszkoslehetőség, amelyen Versinyin olyan nagyon kesereg. Ironikus módon ő az, aki a maga módján a legproduktívabb minden szereplő közül – szövetségeket keres, szeretőt tart, vagyont gyűjt, gyerekeket szül –, még ha ez a produktivitás messze nem vonzó.

Az egyszerű díszlet és jelmez napjainkra is, de a múlt század eleji Oroszországra is utal, bár egyikre sem túl hangsúlyos módon: a nővérek öltözete sokban nem különbözik az átlag háziasszonyétól, Natasa vagy Andrej jelmeze az utcáról ismerős, csu-

pán Versinyin és Csebutikin idézik a régivágású jólöltözöttséget; az egyedüli orosz tárgy a régi szamovár. Ha valamiért fullasztónak tűnik ez az alapvetően nyomorúságról árulkodó tér, annak nem az a pár tárgy (székek, két bőrönd, babakocsi, néhány jelenetben asztal vagy ágy) az oka, hanem a szereplők közti viszonyok szűkössége. Mindenki túl közel van egymáshoz, egymás titkaihoz, életéhez és sorsához, és régi dramaturgiai csel, hogy a fájó pontok, sérülések és elhallgatások illetve a ki nem mondott, de érezhető viszonyok a legjobban a közös családi ebédnél, asztalnál ülve mutatkoznak meg.

A rendezőre jellemző, hogy képekben gondolkodik, amelyeket kimerevít, megfoghat, kitarog egymásbavág. Az ebéd jelenetében például a szereplők a nézőtérrel szemközt ülnek egy ideig, majd Natasa érkezésével perspektíva-váltás történik, a színészek helyet cserélnek és háttal kerülnek a közönségnek. Ebből a montázstechnikából kifolyólag a zene és a fény aktív dramaturgiai tényezőkké válnak: időváltást jeleznek és elkülönítenek, fölragyintanak, kiemelnek jeleneteket vagy szereplőket. A jó, emlékeztetés képek erős pillanatai az előadásnak: ilyen a kezdőkép a reggeli kávéra váró nővérekkel; a nővérek szamovár körüli táncra, amely a gyerekkorukba röpíti vissza őket; a tűzvész jelenete, amelyben Olga önt saját házuk földjére gyűlékony anyagot és ő is gyűjtja meg azt, mozdulatlanul várva és nézve a tüzet, míg a hirtelen betoppant Natasa el nem oltja azt egy paplannal; a három nővér beszélgetése vagy inkább egymással való gyónása a hintaként lengő ágyakon; a részeg, gatyára vetkőző Csebutikin kiábrándult monológja.

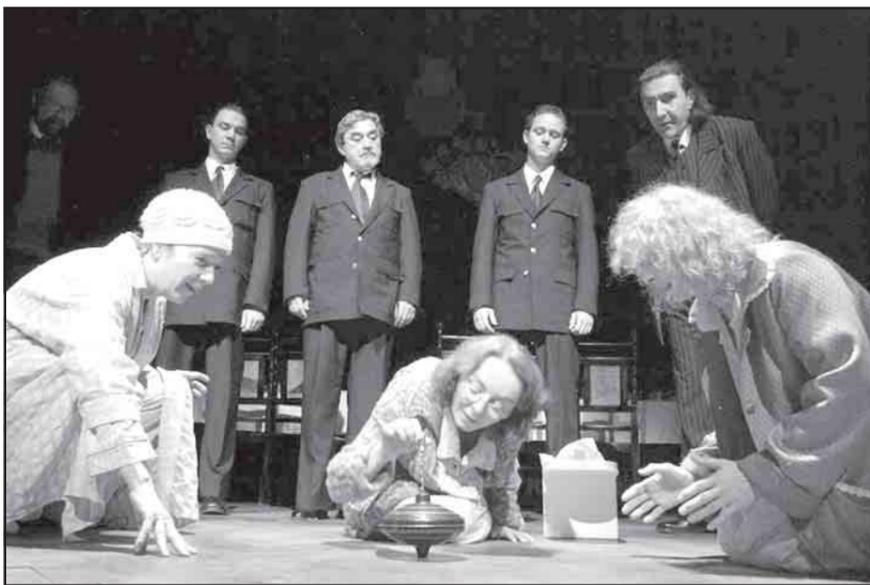
Az Új Színház előadása, amivel Alföldi Róbert volt tanárának, Horvai István rendezőnek állít emléket, letisztult, arányos rendezés és ebben nagy mértékben közrejátszik a kiemelkedő színészi játék. Irina, Olga és Mása szerepei árnyaltak, érzelmesek, de ironikusak és önreflexívek is egyszerre. A nővérek (túl)érzékenyséjük, kamatozatlan műveltségük és közös vágyaik illetve boldogtalanságuk révén elhatárolódnak a többi szereplőtől, és erős közösséget alkotnak – mindezek mellett külön egyéniségek. Takács Katalin Olgaja visszafogott, zárkózott nő, Bánsági Ildikó Másája egy rossz házasságától megkeseredett asszony, aki azonban, ha rövid időre bár, de kivirágzik a Versinyin iránt érzett szerelemtől, Nagy Mari Irinája vágyakozásban a legmerészebb, de ő is fokozatosan fásul bele a kilátástalan anyagi és érzelmi helyzetbe – a dráma végén még Tüzenbach báróval is kész lenne frigyre lépni, csak már indulnának Moszkvába, ám a bányát megölik párban. Amíg a női szerepek kimunkáltabbnak tűnnek, addig a férfi-szerepek tipizáltak és nem nélkülözik a karikatúra-jelleget. Hirtling István Andreje tipikus papucsferj, akinek önbizalomhiányához és infantilizmusához az emberismeret hiánya is párosul; Moszkva neki is álmai talaját jelenti, de húgainál sokkal realitásosabb élményekhez kötődve, hiszen a város egyetemét éveinek helyszínre és menedéke az atyai terror elől. Nagy képzőművészt igényel viszont egy olyan tudományos karriert elgondolni a számára, mint amilyent apja szánt neki és nővérei képzelnék számára. A kivénhedt alkoholista katonaoorvos Csebutikin (Nagy Zoltán), tudományát már rég elfeledte, és belefáradt az életbe, egyedüli örömét a nővérek fölötti atyai gondoskodásban keresi. Mása férje, a latintanárt Kuligin (Eperjes Károly) harsány, faragatlan fickó, folyton házasságuk illetve saját boldogságával kérkedik, jöllehet ha van hazugság az előadásban, ami mindenki, még saját maga számára is komikusan szembebeszélő, akkor ez az. Dengyel Iván Versinyinje kifogástalan, bár kissé idealisztikus úriember, azonban ez nem tartja vissza attól, hogy a Mása iránt érzett szerelmében is pontosan tudja, mi a család-pai kötelessége. Karikatúraszerű, de jól megformált alakítás Kecskés Karina Natásája is: primitív, izléstelen, buta és aljas, akinek minél nagyobb hatalom kerül a kezébe, annál veszélyesebbé válik.

Ha valamit föl lehet róni a rendezés számlájára, akkor az Versinyin három kislányának a szerepeltetése, nemkülönbön Andrej kisfiának a színrehozatala, amely zavaróan didaktikus tükrözése volna a három nővér és az egyedüli báty szomorú sorsának: ime, ilyen szörnyűmód kegyetlen az élet, hogy a bájos gyermekekre is nagyjából ez várhat valahol.

(ÚJ SZÍNHÁZ, Budapest. A. P. CSEHOV: HÁROM NŐVÉR. Premier: 2004. november 27. Rendező: Alföldi Róbert. Díszlet: Kentaur. Jelmez: Bartha Andrea. Dramaturg: Lőkös Ildikó, Vörös Róbert. Mozgástervező: Király Attila. Rendező munkatársa: Gyulay Eszter. Szereplők: Almási Sándor, Bánsági Ildikó, Dengyel Iván, Eperjes Károly, Géczi Zoltán, Gosztonyi János, Hirtling István, Kecskés Karina, Nagy Mari, Nagy Zoltán, Takács Katalin, Tordai Teri.)

VARGA ANIKÓ

A fotókat készítette: Kassay Róbert

Takács Katalin, Nagy Mari, Bánsági Ildikó, Almási Sándor, Dengyel Iván, Géczi Zoltán, Eperjes Károly

Nagy Mari, Hirtling István

Dengyel Iván, Bánsági Ildikó

Menettérti jegy a jelenből a múltba

Orient Express (2004)

Rendezte: Sergiu Nicolaescu
Szereplők: Sergiu Nicolaescu, Gheorghe Dinica, Kézdi Imola, Maia Morgenstern, Dan Bittman

Sokévi hallgatás után Sergiu Nicolaescu egy új nagyjáték-filmmel tért vissza. Az *Orient Express* című produkciót nagy várakozás előzte meg, már csak azért is, mert sokan kíváncsiak voltak, hogy mi újat tud nyújtani az, akit hosszú ideig, félig ironikusan egyszerűen csak a nemzet rendezőjeként emlegettek. Ez talán nem is csoda, hisz ki ne emlékezne azokra az időkre, amikor jóformán csak a Sergiu Nicolaescu filmjeit lehetett látni a mozikban és a televízióban, amelyekben a rendező többnyire maga játszotta a főszerepeket is és munkássága felőlelte a román történelem fontosabb állomásait a középkortól egészen a kommunizmus dicső korszakáig. Ezek után akár természetes is lehet, hogy kissé mindenki várta az *Orient Express*, már csak egyfajta nosztalgiaiból is. Ez a film azonban már nem igazán illik bele abba a sablonba, amelyet Sergiu Nicolaescutól megszokhattunk, bár a rendező még mindig nem szokott le egy jól bevett szokásról, nevezetesen arról, hogy a főszerepet saját magára ossza. Ez pedig, sajnos, néhol igencsak rányomja bélyegét az alkotásra, de az is igaz, hogy bizonyos részeken kifejezetten előnyére válik, mert a rendező eléggé meggyőzően alakítja az öreg, kiégett és megfáradt Andrei Morutzi herceget. De erre a párhuzamra még később visszatérünk.

Az *Orient Express* forgatókönyve Tudor Teodorescu Braniste *A herceg* című regénye alapján készült. A történet tulajdonképpen egy élete alkonyán álló ember elégikus és rezignált visszaemlékezései köré szerveződik. Andrei Morutzi herceg, a hajdani világfi, a párizsi kaszinók és báltermek hírhedt hősszerelmese visszavonultán él Moruzeni birtokán. A régebben szebb napokat látott kastély most mondhatni kong az ürességtől. A magányos herceg csak nagy ritkán lát vendégül egy szűk társaságot, melynek tagjai távolról sem hasonlítanak ama előkelő réteg képviselőire, akik régebben bejáratosak voltak a még kopottságában is méltóságot sugárzó kastélyba.

Andrei Morutzi herceg napjai jobbára lovaglással és keserű múltidézőssel telnek, ennek ellenére mégis folyton jelen van szűk környezete életében. Az ártatlan és fiatal Anát épp e titokzatosság és szenvedő magány lobbantja szerelemre az idős herceg iránt. Sajnos, a néző már tudja azt, amit Ana nem, hogy ez a szerelem eleve reménytelen. Ugyanis a történet támpontokat szolgáltat a herceg boldogtalanságát illetően, amiből kiderül, hogy egész nyomorúságának tulajdonképpen oka éppen az, hogy képtelen szeretni. Erre bizonyíték a Maia Morgenstern által megformált Madame Frunzetti is, aki idősen idők óta szerelmes Andrei hercegbe és képtelen elfogadni, hogy odaadása viszonzatlan marad.

Az egész történetben mintegy tengelyként tűnik fel az *Orient Express*, ez a legendás szerelvény, amely összekötötte Párizst balkáni kistestvérel, Bukaresttel. A vonat egy allegória is a herceg nyughatatlan személyiségére, ezt különben saját szavaival is bevallja, miszerint hosszú utazásai során sosem a végcélnál, hanem mindig az úton érezte a legjobban magát.

Amint látjuk, Sergiu Nicolaescu a hősies pózolás helyett ezúttal egy nagyon is emberi történetet próbált filmre vinni. Ez, sajnos, nem teljesen sikerült neki, bár nem is mondott teljesen csődöt. Az *Orient Express* legfeltűnőbb hibája talán az, hogy túl sok benne az üresség, ami főleg a film közepe tájától válik feltűnővé, amikor a cselekmény túlságosan is egy helyben topog. Ez többek között annak is tulajdonítható, hogy a rendező túlzottan is előtérbe tolja saját magát. Pedig érdemes lett volna nagyobb teret engedni a többi színésznek is, mert igazán tehetséges szereplőgárdát vonultat fel a film. Így azonban túl sokat látjuk Andrei herceget monologizálni, ami nyilván szükséges egy hasonló filmben, de nem kell túlzásba vinni. Ehhez kapcsolódik különben egy másik nagy hiányosság, de ez már nem a rendező, hanem a technika számlájára írható. Konkrétan arról van szó, hogy bizonyos, a történet szempontjából kulcsfontosságú szövegeknél a háttérzaj vagy a zene annyira hangos, hogy a szöveg érthetetlen.

Sajnos, ezek a dolgok jelentősen rontanak a film színvonalán. Továbbá a majdnem kétórás múltidézésből jóformán semmi olyan dolog nem derül ki, amelyet ne tudtunk volna meg az első félórán. Andrei herceg tartalmasnak és romantikusnak vélt életéről kiderül, hogy valójában nagyon is egyszerű. Lehet, hogy a rendező kissé a saját történetét is belevitte az *Orient Express*-be. Ez talán nemcsak Andrei herceg, de Sergiu Nicolaescu menettérti jegye is.

Említettük, hogy néhol nagyon meggyőzően alakítja a herceget. A sértés szándéka nélkül csak annyit jegyezzünk meg, hogy a rendező munkássága feltűnően hasonlít Andrei herceg életére: hosszú, de csak nyomokban lelhető fel benne valódi tartalom.

K. Z.

„A lehetőségek megadattak”

Interjú Kézdi Imolával, az *Orient Express* Anájával

– *Hogyan kezdődött filmes karriered?*

– Harmadéves főiskolás koromban jött egy frissen végzett bukaresti filmrendező, aki magyar lányt keresett. Többünket meghallgatott, megnézett, jeleneteket improvizáltunk, azután visszautazott Bukarestbe és egy hét múlva felhívott a producer, hogy megkaptam a főszerepet a *Háború a konyhában* című filmben. Ez volt tulajdonképpen a mélyvíz, igaz, román filmben magyar lányt játszottam, ezért könnyebb volt a nyelvi része. Ez a film eredetileg televízióknak készült, de aztán a mozikban is bemutatták.

– *Ezek szerint ennek a filmnek köszönhető, hogy felfigyelt rád a szakma. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy Sergiu Nicolaescu téged választott az *Orient Express* egyik főszerepére.*

– Azt mondhatom, hogy ez egy szerencsés folyamat volt, egyik dolog hozta a másikat. Ugyanis Ioan Carmazan rendező látott meg a televízióban és elhívott egy próbafilmezésre. Akkor kaptam meg a főszerepet a *Lotus* című filmben, amelyet tavaly forgattunk. Ezeket a próbaanyagokat látta meg Sergiu Nicolaescu, aki éppen női főszereplőt keresett. Nagyon váratlanul ért, amikor felhívott és kért, hogy másnap utazzak Bukarestbe, mert megkaptam Ana szerepét. Ott kiderült, hogy a jelmeztervező Doina Levintza már a méreteim alapján rajzolta vázlatait. Egyszerűen hirtelen történt minden, ez volt novemberben és decemberben el is kezdtük a forgatást.

– *Hol készült a film?*

– Egy moldvai kisvárosban, a Roman melletti Miclăușeniben van egy zárda, ahol a díszlettervező által felfedezett kastély található. Az első három héten ott forgattunk nagy hóban és hidegben, majd Bukarest mellett egy erdőben, és Buftean.

– *Az *Orient Express* a 20. század '20-as és '30-as éveiben játszódik. Mennyire könnyen tudtál ráhangolódni e kor hangulatára?*

– Ez a része könnyen ment, ugyanis ez a kedvenc korszakom. Mindig is az ilyen témájú filmeket szerettem nézni a tévében, mozikban. Ezen kívül nagyon szép jelmezeket tervezett Doina Le-

Részletek a filmből

vintza. A cipőmtől a gyöngysoromig minden nagyon jól el volt találva és ez nagyon sokat segített a kor hangulatába való beilleszkedésnél. A nehezebb része a színészi munka volt, de ebben a kollegák és a rendező is nagyon sokat segítettek. Sergiu Nicolaescu és az operatőr is olyan instrukciókat adott, amelyek jelentősen megkönnyítették a dolgomat. Ezen kívül Maia Morgenstern és Gheorghe Dinica is a forgatás alatt mellettem állt és ez egyfajta biztosságerzetet nyújtott. Nagyon fontos az is, hogy minden körülmény adott volt, hogy a színészek maximálisan koncentrálnak és pontosan megformálhassák karaktereiket. Ugyanakkor egy filmforgatásnál a színházzal ellentétben sokat segíthet a technika is. Például bizonyos esetekben a partner füle nézve kell mondani a szöveget, de ez a kész változatban úgy fog kinézni, mintha szerelmesen a szemébe néznék. Nagyon sok ilyen új dolgot tanultam, ezért úgy érzem, hogy ez a két hónapos forgatás felér egy évi filmfőiskolával.

– *Mennyire különbözik a színpadi munka egy filmforgatástól?*

– Nagyon különbözik a kettő, és nem tudnám megmondani, hogy melyik könnyebb vagy nehezebb, mert mindkettő ugyanazt az energiát igényli és megem. A színházi előadás elkezdődik egy ponton, és lineárisan elérkezik valahova. Ezzel szemben a filmben össze-vissza veszik fel a jeleneteket. Ezért tűnt nekem nehezebbnek, mert a szerepformálásban nincs egy vonal, amelyet a színész kialakít és vigyáz arra, hogy a megfelelő irányban haladjon. Viszont egyik műfajt sem adnám a másikért, mivel mindkettő nagyon izgalmasnak tűnik számomra. Ugyanakkor, ha kissé elfoglalt akarok lenni, akkor a színházat mégis valahol igazabbnak érzem. Egy filmforgatás tulajdonképpen nem más, mint egy, a technika jóvoltából adódó, jó értelemben vett csalás, amivel a színésznek folyamatosan számolnia kell. Ezzel szemben a színpadon nem használhatóak az effajta technikai megoldások, ott minden élesben történik, és ezért fokozottabb koncentrációt igényel.

– *Amikor először láttad az *Orient Express* végleges változatát, meg voltál-e elégedve a végeredménnyel?*

– Azt kell mondanom, hogy mindent összevetve igen, ugyanakkor voltak némi fenntartásaim. A bemutató előtt nem láttam a kész változatot, csupán olyan jeleneteket, amelyekben nem volt sem utószinkron, sem zene. Amikor Bukarestben beültünk a bemutatóra, akkor ugyanúgy izgultam, mint egy színházi bemutató. Pedig az embernek ilyenkor semmi más teendője nincs, mint végignézni a filmet, ugyanis már az alakításból semmit el nem vehet, de hozzá sem tehet ahhoz. Persze, a filmet nézve látom a hibáimat és megpróbálok tanulni belőlük. Azt hiszem, ez eléggé biztató, ha még látom a saját hibáimat. Még egyszer hangsúlyozom, hogy minden szempontból jó iskola volt ez a forgatás és a kész változatot nézve úgy éreztem, hogy sok esetben hozzátennék valamit az alakításhoz, máskor elvennék. Ha röviden kéne összefoglalni benyomásaimat, akkor azt mondanám, hogy nem látom tökéletes műnek sem a film egészét, sem az én alakításomat. Ezt azonban csak szakmai szempontból érzem így. Más szempontból eddigi pályám legfontosabb kihívásának tekintem ezt a filmet, és azt hiszem, hogy a hibák ellenére is sikerült megfelelni a feladatnak. Ezen kívül mondtam már, hogy közel áll hozzám ez a korszak és említettem a kosztümöket, az operatőri munka szépségét, a zenét és a hangulatát az egész filmnek – ezek a dolgok mind-mind nagyon megragadtak és örömmel tölt el, hogy játszhattam az *Orient Express*-ben a szakma olyan nagyjai oldalán, mint Maia Morgenstern vagy Gheorghe Dinica, akiktől nagyon sokat lehet tanulni és remélem, hogy lesz még lehetőségem velük együtt dolgozni.

– *Akkor, amikor megkaptad Ana szerepét, nem tapasztaltál-e irigységet más fiatal román színésznők részéről, hisz biztosan sokan pályáztak erre a szerepre?*

– Nem, mivel nem kerültem ilyen helyzetbe. A film, mint műfaj, nagyon szubjektív olyan szempontból, hogy ki hogy néz ki és a rendezőnek éppen milyen arc kell az illető szerepre. Különböző szerepek, hogy nem voltam efféle reakcióknak kitéve, mert megvalloom őszintén, nem tudom, hogyan kezeltem volna a dolgot.

– *Ezek szerint a színházzal párhuzamosan továbbra is fogsz szerepelni filmekben. Mik a legközelebbi terveid, érkezett-e esetleg felkérés magyarországi rendezők részéről, hogy ottani nagyjátékfilmekben is szerepelj?*

– Legközelebb szintén egy román filmben fogok játszani, ha minden igaz és sikerül összeegyeztetni a színházi programmal. Ennek a filmnek januárban kezdődnek el a forgatási munkálatai, de sok részletet most nem mondhatok, mert én sem olvastam részletesen a forgatókönyvet, mindössze a szerep kontúrját ismerem. Magyarországról mindaddig még nem érkezett felkérés, hogy egy ottani költségvetésű filmben szerepeljek. Sőt, azt hiszem, elsősorban ennek az lehet az oka, hogy elmegyünk egymás mellett, főleg az ottani rendezők nem igazán ismerik az itt forgatott filmeket. Szerencsés esetben talán csak a filmszövetségek kerülnék közvetlen kapcsolatba a magyarországi és a romániai filmes szakemberek.

– *Erdélyi magyar színésznőként hogyan látod a szakmában jelenleg adódó lehetőségeket? Elméletileg most már mindenkinek sikerülhet az, ami neked sikerült, avagy továbbra is szükségszerű a szerencsére?*

– Én nagyon szeretem ezt az egész dolgot nyitottabbnak látni. Olyan szempontból tartozom a szerencsések közé, hogy ezek a lehetőségek egyáltalán megadattak. De a színházban dolgozom és gyakorlatilag ott élek, így látom, hogy sajnos, még most sem egyszerű az út, amely az elismeréshez vezet. Például Kolozsváron is egy nagyon tehetséges társulat van, amelynek tagjai megérdemelnék, hogy a világ minden táján megismerjék őket együtt és külön-külön, filmben és színházban. Még egyszer hangsúlyozom, hogy szerencsésnek tartom magam, mert Romániában erdélyi magyar színészként valóban nagy dolog Bukarestben filmezni. De szeretném, ha a továbbiakban ez a szerencse másoknak is kijárna, hisz mint mondtam, olyan aranybánya rejlik itt, amit ki kellene aknázni.

– *Tegyük fel, megadtna a lehetőség, hogy azzal a rendezővel dolgozhass együtt, akivel szeretnél. Két választanál?*

– Ha erre a kérdésre nagyon hirtelen kell válaszolni, akkor Lars von Trier neve jut eszembe. Úgy látszik, ez egy olyan vágy, ami ha teljesülne, akkor nagyon jól érezném magam. Engem leginkább az európai művészvilág érdekel, és ezt találok a legbizalmasabbnak. Ebbe a kategóriába belefér a francia filmtől egészen az északi-skandináv filmművészetig minden.

KINIZSI ZOLTÁN

BORCSA JÁNOS

Kísérlet kánonalkotásra

– A Pallas-Akadémia versesköteteiről –

Úgy tűnik, nemcsak a kortárs, élő erdélyi magyar költészet bemutatására, de ennél többre, újrendezésére és kanonizációjára is kísérletet tett a csíkszeredai Pallas-Akadémia Kiadó az ezredfordulóval kezdődően azáltal, hogy a kortársi költők nemcsak új, hanem válogatott versesköteteit is kínálja az olvasónak. Úgymond részesíti egy adott irodalmi-költői hagyományból, és egyúttal meghatározza, előírja ennek a hagyománynak a határait is, amint ez minden kánonalkotó tevékenységben követhető. Nyilván nem egyedüli kiadóként teszi ezt Romániában, hiszen e költészet megismertetése szintoly fontos célja a marosvásárhelyi Mentornak és a kolozsvári Erdélyi Híradónak is. A Pallas-Akadémia viszont azaz, hogy egy társművészet, a grafika adta látványlehetőséggel él – kiváló képzőművészek, grafikusok közreműködésével díszkiadású kis köteteket ad ki, úgymond cseppeket merít ki a tengerből –, még vonzóbbá teszi a verset az olvasóközön-

ség számára, sőt a kultúrafogyasztók több rétegét is meghódítja tán a látványnak köszönhetően. Más kiadók ellenben kevésbé rendszeresen s kisebb hangsúlyt fektetve áldoznak a kortársi költészetnek Erdélyben. Az utóbbi évtizedben a Pallas-Akadémia által megjelentetett új, eredeti verseskötetek alapján eléggé eklektikus és hullámzó színvonalú képet kaphat az olvasó költészetünkről. Gondolok itt például a Készülődés sorozatban megjelentetett kötetekre, illetve Létay Lajos verseinek gyűjteményére, azaz bizonytalanul induló költőktől a pálya végén tartó lírikusig terjed a skála ilyen tekintetben. Alig jelentettek megjelenésükkor tehát számottevő irodalmi eseményt az ilyen kötetek, kivételt mindenekelőtt az 1998-ban kiadott *Depressio Transsylvaniae* jelenthet, Kovács András Ferenc és Tompa Gábor közös kötete, a „kétbalkezes szonettek”.

Ha ilyen vegyes olvasói tapasztalatok után tekint vissza a kritikus az utóbbi öt évben kiadott versesköteteket, akkor kedvező fordulatról számolhat be a díszkiadású köteteknek köszönhetően. Van köztük új versekből összeállított eredeti kötet is (Farkas Árpád: *Erdélyi asszonyok*, 2000, Kelemen Hunor: *Szigetlakó*, 2001, Markó Béla: *Balkáni fohász*, 2003, Bogdán László: *Az erdélyi Madonna*, 2004, Tompa Gábor: *Lidércbánya*, 2004), van aztán egy-egy korábban keletkezett reprezentatív verses művet, versciklust tartalmazó kötet (Markó Béla: *Költők koszorúja*, 2002 és *Szerelmes szonettkoszorú*, 2002, Kányádi Sándor: *Szürke szonettek*, 2003, *Dél keresztje alatt*, 2003, Ferenczes István: *Tülexponált fényképek*, 2004) vagy éppen hagyományos vagy szokatlan válogatás az illető költő eddigi életművéből (Farkas Árpád: *Határátkelés*, 2004, Kányádi Sándor: *Noé bárkája felé*, 2004, illetve Kovács András Ferenc: *Tengerész Henrik búcsúzik*, 2003).

Ennek a költői csillagképnek, melyet a felsorolt kötetek teremthetnek meg az olvasó számára, központi bolygója Kányádi Sándor lírája. Egy olyan, a modernséggel eljegyzett közösségi, de nemcsak vallomások líra, amely képes saját magának több évtizeden keresztül kortárs lenni, függetlenül alkotója életkorától... Az 1980-as évek elején és közepén született versciklusok (*Dél keresztje alatt*, *Szürke szonettek*) ugyanis egy „meta-világirodalmi nyelven” (Pécsi Györgyi) szólaltatják meg – alkalmazva a posztmodern poétikai eszközöket és eljárásokat is – a költő legszemélyesebb töprengéseit s nemzeti

közössége sorskérdéseit. Szerencsés választás a kiadó részéről, mivel a Kányádi-kötetekkel az életműnek olyan szövegtartományait teszi jelenvalóvá az ezredfordulón, amely révén szerves kapcsolat állítható fel a 20. századi magyar líra ún. fővonulatával, de ezekkel is igazolható, hogy a Kányádi-líra befogadó jellegéből adódóan

ugyanakkor alkalmas az utómodernség irányába való nyitásra is. Híd tulajdonképpen a klasszikussá vált 20. századi képviseleti líra és irodalmi kánon, valamint a mai sokféle, esetenként „egy-más ellen élő” diskurzusok között.

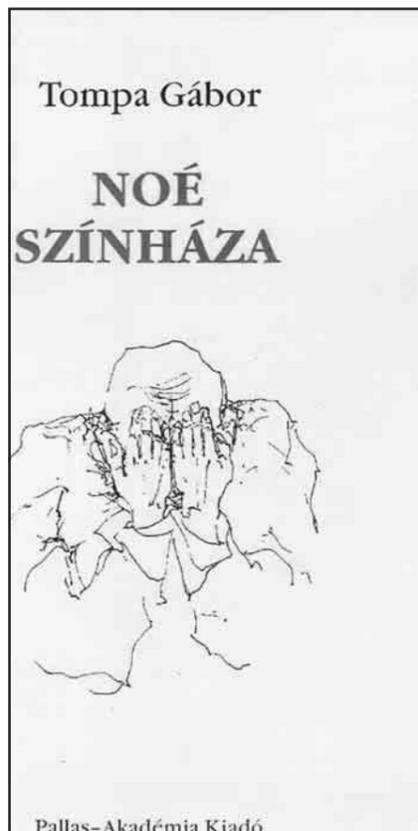
Egy a nóta, de más a dallam – mondhatjuk Kányádit parafrazálva, mikor ugyanazoknak, a magyar kisebbséget sorvasztó éveknek a költői természetét prezentáló Farkas Árpád- vagy Markó Béla-versválogatásokat vesszük számba. Megőrződött a Farkas-versek tragikus hangoltsága és szemlélete, metaforikus beszédmódja, mondhatni képi zsúfoltsága, s előnyt élvez továbbra is a körmondatban való megszólalás. S abban az esetben, ha megtalálja a költő a mértéket, azaz az igazi, hiteles témát a tragikumhoz és a gondolati súlyt a körmondatokhoz, valamint az általa használt intenzív képes beszédhez, akkor számottevő verses mű jön létre, mint amilyen az új kötet, illetve a szóban forgó alkotói periódus (1980–2000) kiemelkedő, *Ha sírokon hajt ki a remény* című szabadvers-kompozíciója, vagy az *Ének* című, az előző „hajtasáknak” felfogható, azt „mellékdalként” továbbgondoló kis dal. Nem egy esetben azonban kísért a redundancia, a stílus átsap dagályosba s az előadás retorikusba. Egyik legújabb értékelője szerint Farkas Nagy László és Juhász Ferenc költészetéből „nem annyira a polifón jelleg, inkább a hangsúlyosan ’költői’ megnyilatkozásokat veszi át.” (Balázs Imre József) Helyesnek és indokoltnak találok a hivatkozott észrevétel szempontjából is azt az arányt, amelyet a *Határátkelés* című kötet ezúttal jól érzékeltet, s ami a költő egyes alkotói szakaszainak megjelenítését célozza. Ez a válogatás ugyanis nagyobb hangsúlyt helyez – joggal – az 1960–70-es évek fordulójának a verstermésére, valamint a nyolcvanas-kilencvenes évekre, mint a közbeeső időszakéra, amelyet Farkas pályáján az *Alagutak a hóban* (1979) reprezentál.

Markó Béla igen mély gondolati és poétikai felfedezések után jutott el az 1980-as években, költői pályája klasszicizáló szakaszában egy olyan pontra, ahonnan szabadon, az autonóm alkotó személyes hitelével teremthette meg a magyar költészet arcképcsarnokát, s tett egyszersmind közvetett vallomást a magyar költő helyéről és szerepéről – sőt a *Mesterszonettet* tekintve önportrét alkotott –, illetve a szerelem és szabadság lírai szintézisét hozta létre, azaz olyan benső, alkotói szabadságot vívott ki a maga számára, hogy a diktatúra szorításának körülményei

között is bármit kimondott, mi emberi és magyar (*Költők koszorúja*, *Szerelmes szonettkoszorú*). Bölcsességről tanúskodik, amint a megbolydult világ és a férfikorban járó egyén kérdéseit felveti, vagy amint a jelenségvilágot az örökkévaló felől közelítve egyszerű, világos válaszokat fogalmaz meg a költő hol kötött versformákban, hol szabadversben. Erről győznek meg azok a versek, amelyeket az 1989-et közvetlenül megelőző hónapokban, illetve a kilencvenes évek elején írt, s amelyekből készült a *Balkáni fohász* című válogatás.

Nemcsak a kötött, klasszikus versformáknak, hanem a szerepjátszásnak s ez által korok és kontextusok közötti határok lebontásának, szövegek szabad mozgatózásának és egymásba illesztésének virtuóz mestere Kovács András Ferenc. Bizonyosság lehet erre akár a *Tengerész Henrik búcsúzik* című rendhagyó válogatás is, amely a költőnek a nyolcvanas évekből líráját bemutatva (a *Tengerész Henrik intelmei* és a *Tűzföld hava* kötetekre alapozva – 1983, illetve 1988) egy mai, a válogatás idején készült verssel zárul, s ezzel a gesztussal egyedivé teszi a szerző ezt a kis gyűjteményt is.

Ha a Kovács András Ferenc-kötetet elsősorban a versekben megmutatózó poétikai megoldások-nyitások okán érezzük ehhez a Kányádi-féle csillagképhez tartozónak, addig Bogdán László *Az erdélyi Madonna* című szonettkönyve főként témája tekintetében kér bebocsátást ebbe a kánonba. Ez a könyv ugyanis a *fejezetek egy regényből* alcímet viseli, s valóban azáltal, hogy a költő egy, az egész huszadik századot átfogó tragikus asszonyi életút főbb mozzanatait emeli ki a szonett sorozat egyes darabjaiban, egy megírandó (lélektani?) regény távlatát sejteti. Mondhatni nem is simul egybe téma és forma ezekben a szonettekben, lévén hogy a választott műforma mindenekelőtt a líraiság és a drámaiság irányába nyitott, következőképp epikum-idegen. Lehet, hogy éppen ez jelentette a kihívást ezúttal a költő számára: próbát tenni, hogy az elbeszélendő történet, egy sokat próbált asszony életregénye miképpen fér meg a szonettformával és -formában. Meglátásom szerint a szonett gondolati váza és belső arányai sérülhetnek ebből az összeférhetlenségéből (?) következően, amikor is a szonett hagyományos két egysége közötti határ elmosódik, tagolatlanul kerül az elbeszélő történet a szonett „rácsai” közé, s ebből kifolyólag a vers

gondolati szépsége, dialektikája vesz el (pl. XIV. szonett), más esetben viszont minden a helyére kerül, a tézis-antitézis-szintézis hármassága úgy ölt testet, hogy nem csorbul a szonett szépsége és szerkezete (pl. XXI. szonett).

Szonettkoszorúval van jelen a sorozatban Ferenczes István (*Tülexponált fényképek*). Amit mond, illetve közölni kíván a költő, az a választott tematikának köszönhetően pontosan illik az adott műformához, s ez a *mit* nem más, mint a férfi-nő kapcsolat, annak drámai dimenziói, hiszen Ferenczes szonettkoszorújában egy egész élet lelki és intellektuális tusái és rejtelei nyerne emlékezetes megfogalmazást.

Az ezúttal körvonalazni próbált kánon felteveli és határai közé nagyobb nehézség nélkül illeszthetők be az 1989 után indult erdélyi költői rajzából Kelemen Hunor versei. A költő *Szigetlakó* című (második) verseskötete egyike a sorozat azon könyveinek, melyek versei teljességgel az 1990-es években születtek, és első kiadású könyvben jelentek meg ezúttal. Vallo-máslírárt művel Kelemen Hunor nagy műgondal, egyénire szabott, lazán kötött versformákban. A lírai ének a világhoz fűződő érzelmei szólnak meg, de nem érzelmes ez a lírai személyiség, hanem mondhatni kegyetlen, szarkasztikus is tud lenni, ahogy a valósághoz viszonyul. Talán ebben mutatkozik meg leginkább nemzedéki hovatartozása. Ezt a vállalt kettősséget sugallja a kétosztatú könyv cikluscímeivel is: *Agy-mezők*, *Szívbeszéd*. Erkölszi szigor s a felvetett gondolat végiggondolása jellemzi ezt a költői tartást. Ettől lesz hiteles és mély a költő önszemlélete, illetve az önelemzés. Példaként hadd idézzek egy hosszabb részletet: „En sohasem érkezem, / csak folyton távozom, és persze álmodom, / hogy érkezem. Hogy van cél és értelem. / Pedig csak káosz van, csak mindigelmenés. / Ennyi távozásra egy élet is kevés. / Már olyan régen megyek el, hogy az / Észben alkonyat lett. A szívben hajnalok, / majd hamis reggelek. Kávét, cigarettát. / Félszavak és félszeg mondatok, hogy / talán lesz egy életem, amiben nem / lesz elmenés. Csak érkezés. Nem lesz / benne mindigem...” (*Szívbeszéd*, 3.)

Míg az 1989 után indult erdélyi magyar költőnemzedéke(ke)t egyedül Kelemen Hunor képviseli a kiadónak ebben a sorozatában új verseskötettel, addig a fordulat előtti nemzedékek közül – Farkas Árpád mellett – Tompa Gábor van jelen mind válogatott, mind első kiadású új kötetel. A számottevő erdélyi magyar, fiatal és középkorú lírikusok közül éppen az, aki talán legközelebb áll egy hagyományosabb költészeteszményhez, valamint az előtte járó nemzedékekhez. 1980-ban az *Ötödik Évszak* egyik legfiatalabb szerzőjeként indult mint költő, de beérkezése a fordulat évéig húzódtott. Az 1990-es évek Tompa-versei a szöveghagyományból legkevésbé az avantgárdal rezonáltak, de kritikailag kapcsolódtak a klasszikussá vált erdélyi magyar líra nyugatos és népi vonulatához is. A mostani válogatott kötet az előző három (*Óra, árnyékok*, 1989; *Készenlét*, 1990; *Aki nem én*, 1996) alapján készült, de tartalmaz az új kötetből is (Lidércbánya, 2004) néhány ide illő verset. A gondolkodó költőt mutatja be ez a kis kötetnyi vers, azt, aki az ember földi tévelygéseiről, bűnbeséséről, az élet mulandóságáról, illetve az egyszeri emberi életnek értékekkel, reménnyel, vágyal való kitöltéséről s a hitről elmélkedik többnyire kötött versformákban, gyakorta éppen szonettformát választva (*A másik út?*, *Bűvös kör*, *Kihez szólnék? Noé színháza*). Az új kötet ezzel szemben azt a költőt mutatja be, akit az előző kötetéből ismerhetett meg az olvasó: a többféle hangon, változatos hangfekvésben megszólaló, az elmélyülten, játékosan, ironikusan vagy éppen szarkasztikus gúnnyal szóló példál, illetve azt, akitől nem idegen valamely személyes, bensőséges érzés kimondása, sem valamely általános kérdés felvetése, az emberi sors végzettségének előrevetítése például. Ilyen értelemben tehát a *Lidércbánya* folytatást, a Tompa-költészet gazdagodását hozta az új évezred első éveiben. S ugyanakkor egy, a fentiekben körvonalazott kánon megszilárdítását.

A Téli Könyvvásár egyik legnagyobb érdeklődéssel várt műve Závada Pál új regénye volt, jóllehet *A fényképész utókorára* nem kellett annyit várnia a Závada-próza kedvelőinek, mint előtte a *Milotára* (2002), a *Jadviga párnája* után (1997). Závada regényeit eddig is lehetett úgy olvasni, mint a hagyományos családrégi, történelmi-társadalmi regény nagyszabású megújítási kísérleteit. A realista valóságábrázolás iránti elvárásokat is kielégítő elbeszélésmodort a posztmodern fogalomkörébe sorolt szemlélettel és ebből következő írói eljárásokkal ötvözte, a Jadvigában harmonikusabban, a Milotában problematikusabban. A *fényképész utókor* ebben a szemléleti, műfaji, formai értelemben is folytatása az előzőeknek és nem csak azért, mert a történelem egyik meghatározó helyszíné ezúttal is a délkelet-alföldi, békési soknemzetiségű vidék, középpontjában ezúttal is a Závada szülőfalujára, Tótkomlóra emlékeztető, többségben szlovákok lakta településsel, ideje pedig ezúttal is a 20. század közepe, második fele. Ugyanakkor, míg az előző regényekben a történelmi, társadalmi lét valójában csupán háttérül szolgált az individuális létkérdések, a rendkívüli és szövevényes magánemberi szenvedélyek sors szerű megjelenítéséhez, itt a történelmi folyamatok, a társadalomtörténeti jelenségek ábrázolása kerül előtérbe, azon belül is leginkább a 20. századi magyar történelem egyik legneuralgikusabb problémaköre, az ún. zsidókérdés.

Mivel regényről van szó, a szerző, természetesen igyekszik a társadalom-, politika-, eszméletörténeti kérdéseket egyéni sorsokba ágyazni, konkrét történelmi és magánemberi szituációkból, a személyiség és a külvilág konfliktusából kibontani. Sajnos éppen a legfontosabbal, a zsidókérdéssel összefüggésben lehet azonban olyan élménye az olvasónak, hogy a különböző nézetek, elméletek többnyire csak felmondanak. A magánélet és a történelem találkozásának, az egyéni és a közösségi, nemzeti sors alakulása szempontjából sem lényegtelen egymásra hatásának, megjelenítését elsősorban a tartalomban *Holtak, rabok, miniszterek* elnevezéssel megkü-

Regényesített ország-, falu-, és magántörténetek

lönbötetett fejezetekben (1., 4., 7., 10.) előadott történet szolgálja. Az életútja, politikai tevékenysége alapján Erdei Ferencre emlékeztető egykori falukutatóból kommunista miniszterre vált Dohányos László és tanítványa, segítője a zsidó származású Adler Jenő sorsa hol szorosan összekapcsolódik, hol eltávolodik egymástól (mivel Adler '44-ben a zsidóüldözéseket, az ötvenes évek elején Rákosi börtöneit, illetve kitelepítő táborait, '57 után Kádár börtönét kénytelen elszervezni, ez utóbbit tulajdonképpen Dohányos helyett). S mivel az elbeszélőknek gyakorta eszükbe jut a Buchbinder Miklós, a falu zsidó fényképésze által megörökített regénynyitó (a falukutatók és a helybeliek találkozását megörökítő) életképen szerepeltek közül más falubeliek élete további alakulásáról is beszámolni, így egyidejűen nyomon követhetjük az országos nagypolitika és a vidéki élet jellegadó eseményeit egészen 1957-ig.

Ennek a magántörténetekkel szemléltetett ország- és falutörténetnek a szaggatott előadása a regényben két másik történetzállal váltakozik: egyrészt a falubeli hetedik osztályos Koren Ádám 1968-as iskolai és iskolán kívüli kalandjainak, első szerelmi vágyának felidézésével (*Nótafák és biciklisták*: 2., 5., 8. fejezet), másrészt Koren Ádám 1977-es nyári nyugati útjának, az új, későbbi életét meghatározó szerelem megszületésének, egy férjes asszonnyal (aki, mint utóbb kiderül, Adler Jenő lánya) való megismerkedésének, s a szerelem hatására Szegedről Budapestre költöző egyetemista első (1978-as) élményeinek, filmes és művész körökbe, ellenzéki értelmiségi körökbe kapcsolódásának előadásával (*Érzelmek és iskolák*: 3., 6., 9.). A két utolsó, az időben nagyobb léptekkel haladó fejezetben (11. – 1979–82.; 12. – 1982–92.) Koren Ádám

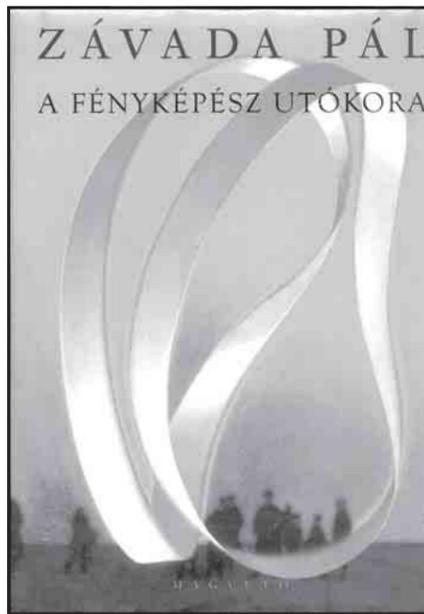
és Adler Viola kapcsolatának kibontakozása révén az első, inkább közpolitikai és a harmadik, inkább magántörténeti szál összetettségű.

A szerző egyébként is bravúrosan hozza létre ezúttal is azt a rokoni, baráti, szerelmi, kapcsolati hálót, ami a történeti mögött feszül, vagy inkább, ami a történetet keresztül-kasul szövö. E regény végére érve itt is érezheti azt az olvasó, esetleg már-már zavarhatja az, hogy itt is minden mindennel vagy legalábbis mindenki mindenivel összefügg, kapcsolatba kerül valamilyen formában (jóllehet maga nincs is tudatában ennek), aki egyszer is felbukkant az idő ködéből. Hiányzik azonban ebből a műből a rejtélyesség aurája, az előző regényekben az olvasói érdek-

lődést fenntartó, előrevívó titokfejtési láz. Talán a hiányzó nyomozás izgalmát akarta pótolni a szerző az elbeszélte történetek folyamatosságának megszakításával, a cselekmények széttördelésével, az idősíkok váltogatásával, mert a három történeti szál egybeékelésének, a regény szerkezeti töredezettségének poétikai vagy egyéb magyarázatát nehéz találni. Mint ahogy annak az értelmét, funkcióját is nehéz megmondani, hogy miért játszik rá a szerző a Koren Ádám és Adler Viola beteljesületlen szerelmi történetének előadása során Flaubert *Érzelmek iskolája* című regényére, hősei miért ismétlik meg csaknem egy az egyben Frédéric és Arnaux-né történetét a hetvenes-nyolcvanas évek Budapestjén, főként úgy, hogy ismerik az eredetét.

A szokatlan, többes szám első személyű, múlt idejű narráció többnyire a történetnél jelen lévő szemtanúk, illetve az események alakítói vagy elszennedői közé tartozó személyek beszédmódjának látszik. Ugyanakkor az elbeszélők tudása rendre akadálytalanul túllép a résztvevői szemhatáron, nemcsak a szereplők gondolatait ismerik, de olyan eseményekről is beszámolnak, ahol nem voltak, nem lehettek jelen. Egyebek mellett ez is arról árulkodik, hogy a klasszikus mintatudó szerzői narráció egy sajátosan leplezett, de leginkább csak a többes szám első személyű ragozási paradigmában megnyilvánuló változával van dolgunk. A sok kisközösségi mi-tudat együtt a nemzet „hangját” is megszólaltathatja ugyanakkor, s így az a rendkívül kritikus, önkritikus nemzetszemlélet, amely a regényben megfogalmazódik, miközben hozzájárulhat a nemzeti önismeret elmélyítéséhez, a magyar történelemről és eszméletéről komoly ismeretekkel nem rendelkező olvasót könnyen félre is vezetheti.

ELEK TIBOR

(Magvető, Budapest, 2004)

Várt, régóta esedékes és hiánypótló könyv Balázs Imre József Hervay Gizella életművét áttekintő kismonográfia, a kolozsvári Kriterion Kiadó *Közelképek* sorozatának legutóbbi kötete. A sorozat, Cseke Péter szerkesztésében azt az irodalomtörténeti vákuumot igyekszik eltüntetni, melyet a romániai magyar irodalomtörténet-írás 1989 előtti kényszerű stagnálása, illetve az azt követő évek lassúbb ocsúdása okozott.

A monográfia egy megbízható filológus és versérzékeny irodalomtörténész alapozó munkája. Balázs Imre József a modern erdélyi irodalom talán legértőbb ismerője és koncepciózus képviselője; kritikusi tevékenysége mellett könyvkiadói szerkesztői munkájával a 20. századi erdélyi magyar líratörténet egészének korszerűbb képéhez már eddig is jelentősen hozzájárult. Módszerét az utóbbi évtized irodalomelméleti, dekonstrukciós, hermeneutikai, újhistoricista tapasztalatait ötvöző, de egyikhez sem kötődő, a valamely normatív megközelítés helyett „egy gondolatmenetet töredékében hagyó, ugyanakkor viszont nyitottá tevő” esszéisztikus megközelítésként definiálja. Ez a sajátos komplex módszer a problémákat megragadó, de határozott, végleges választ nem minden esetben adó szemlélődő-dilemmás megközelítéshez vezet. Bár olvasata alapvetően szövegközpontú, ahol a műmegértés szempontjából szükségesnek látja, a részletezőbb irodalomtörténeti korrajzot is megrajzolja. Általában tartózkodik a kategorikus kijelentésektől, jóllehet lényegében folyamatosan korrekciókat hajt végre, hiszen az életmű új értelmezésével át is értelmezi a Hervay-életművet.

A magyarországi recepcióval szemben, mely az utolsó évek lírai tragédiás-balladás-zsoltáros teljesítményét értékeli teljesebbnek, Balázs Imre József – a korabeli romániai magyar recepcióval is összhangban – az életmű korábbi szakaszára,

Hiánypótló monográfia

a *Tömondatok* (1968), az *Úrlap* (1973) kötetekre, illetve a *Zuhanások* (1978) című oratóriumra helyezi a hangsúlyt, amiért „ez az életmű az erdélyi magyar líra kulcsfontosságú, kanonikus részét képezheti”. Elemzése szerint e kötetekben történetik döntő lépés az epizemológia-nyelvi önreflexió felé; a nyelv lecsupaszításával a költő a jelentés helyett a szavak jelentésképző kontextusára helyezi a hangsúlyt, s meggyőzően bizo-

nyítja, hogy Hervay költészetében a kezdeti „pozitív” élet- és létszemlélet elkomorulása, a létben való elbizonytalanodás nyelvi szinten is, vagy főleg nyelvi szinten jelenik meg.

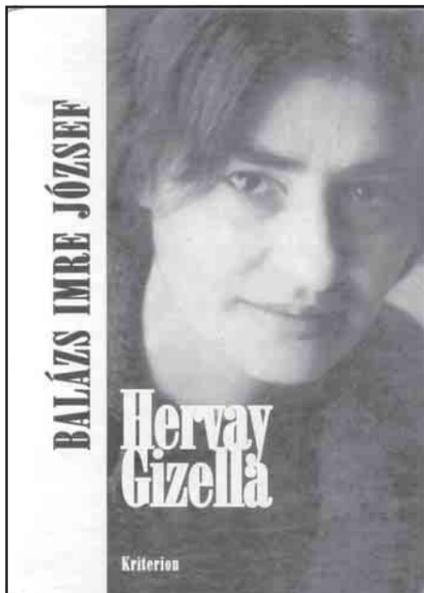
A szerző több, a recepcióban rejlő automatizmust pontosít. Cáfolja, hogy Hervay Gizella szerves önépítő alkat lett volna. „Inkább fokozatos átstrukturálódásról beszélhetünk, az idő vonala mentén haladó, többszörösen elágazó törekvésekről, amelyek részben egymással párhuzamosan, részben egymást keresztezve tűnnek fel”. Árnálja a költő ellentmondásos, kétszeri indulását, nemzedéki besorolásának problematikusságát. Cáfolja, hogy jellegzetes nagykompozícióinak építkezésére Szilágyi Domokos avantgárd montázstechnikája hatott volna. A *Tömondatok* című kötettől Hervay is tágítja a vers határait, de az mintegy a Szilágyi Domokos-i kísérlet inverze lesz: egyre töredékesebb verssegmentumok állnak össze egyre nagyobb egységekké. Szilágyi nyelvi gazdagságával szemben a nyelv lecsupaszítására tör, a nagy gesztusok helyett a lélek belső világa felé fordul, ciklikus időszemlélete szinte diametrálisan ellentéte az *Emeletek*... lineáris időkezelésének; elkülönözik létszemléletük is: „az értelem-elvvel” szemben Hervay arra döbben rá, hogy a megismerés nem feltétlenül racionális – nagykompozíciónak ezért sem intellektuális szervezethez, hanem mélysége van.

A költő irodalomtörténeti helyének pozícionálásában inkább a groteszk felé hajló Orbán Ottóhoz közelíti, s rámutat Ana Blandiana és

Hervay költészetének rokon poétikájára is, előre vetítve egy részletezőbb magyar-magyar, magyar-román komparatistikai megközelítést. (A „polgárabb” irodalmi vonzódások mellett bizonyos rokonság mutatható ki a magyarországi népi/újnapi vonulat költőivel is.) Pontosak megállapításai Hervay és a népköltészet kapcsolódási pontjait illetően is. A költő nem a folklór formai elemeit, hanem a népköltészet alustilizált versbeszédét használja ki és építi tovább. Okszerű lehet azonban a hatvanas-hetvenes évek uralkodó fogalmának, a bartóki modellnek a vizsgálata is, előrebocsátva és megkockáztatva, hogy Hervay költői képeinek olykor bizarr szürrealizmusa éppúgy a népköltészet szürrealizmusának logikájával rokonítható, ahogy Csóri Sándor esetében. Szintén további kutatást kíván Hervay jellegzetes, az egész életműben feltűnő gyakorisággal előforduló – ahogy ezt Balázs Imre József is kiemeli –, életképeinek/zsánereinek műfaj-történeti elemzése, valamint a recepcióban visszatérően használt problémás „nőköltő” terminus fogalmi tisztázása is.

Balázs Imre József szerint Hervay lírája „a költői világkép szintjén is megragadható, de egészen konkrét nyelvi-retorikai következményei vannak”, a monográfus ez utóbbira helyezve a hangsúlyt kétségtelenül mához szólóbb olvasatot adott. Kismonográfiaja hosszabb időre megalapozza a Hervay-filológiát; egyetérthetünk az életmű tagolásával, az egyes korszakok leíró jellemzésével, példásak invenciózus verselemzései (különösen a *Zuhanások* és az *A mondat folytatása* című versek), problémaérzékenysége pedig kijelöli a további Hervay-kutatások irányát. Így azokét is, amelyek módszertanilag kevésbé illeszkedtek e rövid terjedelemben (világszerűség, újszemélyesség, „etnikai” vonatkozások, „szegénység-problematika” stb.).

PÉCSI GYÖRGYI

(Kriterion, Kolozsvár, 2003)

Noha próbálkozott a kezdetektől nagyobb formákkal, Vári Attila tulajdonképpen évtizedekig tárcáíró maradt, hosszabb elbeszélései is egymásból kinövő tárcák – vö.: Matroska babák, egymásba helyezett dobozok stb. –, valósággal beleivódott a tárcaterjedelemben, ez tördeli mozaikkockákra pályakezdő kisregényét, a *Felmentést* – bár az egyes darabok között valami csoda folytán mégiscsak létrejön a kohézió –, avatja tárcaregényé a *Casanovát* s osztja sokáig páratlan futamokra Vári legjobb korai elbeszélését, a *Pletyka a negyven plátán körül*, ami akár Vári kötetében bujkál, külön még meg nem jelent nagy művének, a Vársárhelyi elégiáknak is nyitánya lehetne...

Ma már világosan látható – és a nemrég megjelent gyűjtemény, a *Sztálinvárosi idill* is bizonyítja ezt, a maga megejtő közvetlenségével, sőt bensőségességével (ezek kezdetektől Vári fő prózaírói erényei) –, hogy noha minden általa művelt műfajban, elbeszélésben, regényben, versben, esszében alkotott emlékezeteset, leginkább testhezálló műfaját a furcsa, kissé átértelmezett, az uralgós sétatémahez szabott anekdotában találta meg. A Vársárhelyi elégiák és elbeszélések Ezeregyéjszaka-színes gyűjteménye, több mint negyven éve épül, s immáron agg hősei, a hírhedt Súrlott grádics asztalánál ülő Matuzsálem korú szereplők a Vári-legendárium törzshelyéről, különféle bizarr történeteikben is körülbelül ugyanazt mesélik, egyre színesebben és állandóan bővítve a kört: *túlélésük történetét*. Azaz színesen, szépen, kellemesen hazudoznak egymásnak, akár csak Kosztolányi Dezső *A nagy család* című klasszikus novellájának holdfényben, az udvari asztal körül üldögélő hősei.

Hazudnak?

Igazat mondanak?!

Mesélnek!

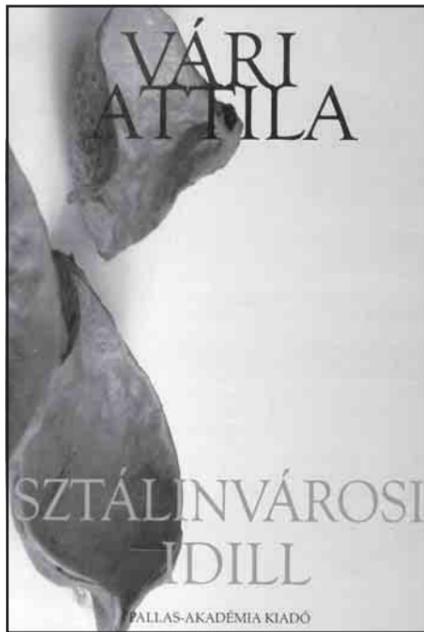
S hiába töpreng az egyik csillogó darab, a *Kupcihér* hőse egy pillanatilag borongva élete mély kútjába tekintve azon, hogy „...ebben az egész évszázadban féltém”, a mese, a műfaj arany-szabályai szerint (gondoljunk olyan remekművekre, mint *A holtak kárpótlása*, *Bodon diadala*, *A repülő zsidó* vagy az *Üldözött*) legyőzi az időt,

LEGEND(V)ÁRIUM

megszünteti a nehézségeket, átrepít gáncsokon, akadályokon és diadalmenetek színterévé avatja Vársárhelyet, amely egykor szabad magyar városként tündökölt a történetekben, és várának fala, Váritól tudjuk, azért hullámos, hogy az ostromló törökök kapjanak tengeribetegséget...

Vári a hetvenes években különös, a gyermekkort felvillantó, az örökre elveszített otthon újratereztető elbeszélésekben megpróbálja ökonomikusan növelni írásai tárcaterjedelmét, hogy milyen eredménnyel, azt mutatja a *Lassított lónézés*, *A török elefánt* vagy *A virágmadarak hajnalban lehullanak* – amely azután első regénye egyik fejezetévé lesz. Ezek az írások sajátos lég-

(Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 2004)

körökkel s módszerükkel – amelyben a Váriról mindjárt jellemző szellemi elegancia, parodisztikus pedantéria és dús önreflexió már a másik kedvenc módszerével (elbeszélései, tárcái örök szervező elvével), a nyomozással vegyül – alakítják ki azt az összetéveszthetetlen szellemi attitűdöt, amely regényeire (*Volt egyszer egy város*, 1986; *Cseléd-farsang*, 2001) is jellemző.

Regényeiben és a Vársárhelyi elégiák darabjaiban, vagy a kötet más novelláiban, elbeszéléseiben mintha minduntalan a lassított lónézés szerkezetét vetítené ki, regényeiben „nagyban”, az elbeszéléseiben a tárgyhoz szabottan. Indázó, elburjánzó, mégis ökonomikus, egyre inkább a zeneiség törvényeinek engedelmessé mondattal néha négy-öt-hat idősik is keveredik és továbbra is nagy fontossággal bír az önreflexió, kitüntetett helyet kap a nyomozás, mint cselekményszervező elv. A szerkezet leírásával kell kezdenünk, hiszen nem értése vagy rosszul értése (ami esetünkben teljesen mindegy), félreagyarázása belejárhat az értelmezésbe is – amely befolyásolhatja az értékelést és a megértést is.

Vári Vársárhelyi elégiáinak, elbeszéléseinek, regényeinek alapszituációja a *vallomás*. A vallomásokból kibomló mese hősköke, a túlélés bajnokaiávé avatja a Súrlott grádicshoz címzett kiskocsmaszínesen-kellemesen mesélgető hőseit V. Békai nyugalmazott vasúti váltóórtól a temetőig, a pedellustól a Mesztic-féle nagykereskedés regényes életű fűszeres hordáráig. Akik egész elfuserált, megpróbáltatásokkal terhelt, zátonyra futó életükben hűségesek voltak ahhoz a városhoz, ahol megszülettek, felnőttek, ahol élniük adatott s mely város – ellenségei szerint flekkenváros – anekdotakincsét annyi színes kóccal gazdagították.

Vári a város legendáriumának kiteljesítése mellett főként elveszített gyermekkorát után nyo-

moz, dacosan, vonzón és felejtethetetlenül idézi fel a kötet néhány darabjában (*Apával elmentünk havazni*, *Apja fia* vagy a kisregény-terjedelmű *A szem*) mutatva, hogy nemcsak gyermekkorát vesztette időközben el, hanem otthonát is, hazáját is – hazájaként szeretett városával egyetemben. Ahogyan *A szem* egyik vallomásában megjegyzi: „Szülővárosomban már szinte nincs olyan ember, akivel közös emlékeinket megoszthatnánk egy pohár bor vagy sör mellett. Így hát, ha otthon vagyok, nagyokat kirándulok a holtákkal szabdalat folyóparti erdőben, néha még gombászni is elmegyek a hegyek közé. Ha jó idő van, fölmászok a vártemplom tornyába, s nézem a lakótelepekkel eltorzított várost”. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy valaha is, egy pillanatilag is, egy kalandozó félmondat erejéig is hűtlen lett volna gyermekkorához, városához, világaához...

Az újabb gyűjtemény megint és újult erővel tesz kísérletet az elveszített otthon újratereztetésére. A város történetének megannyi állomása elevenedik meg ezekben a mesékben, amelyek időben a nyolcvankilences román forradalmon is túlvezetve mutatják, hogy hiába esett ránk a szabadság, ha időben nem tudunk félreugrani, minden olyan lett, mint amilyen volt, sőt még olyanabb!... Különös fényben ragyognak az újabb darabok, mintha időnként csökkenne az ellenállhatatlan jókedv is, jól megformált, jellemző történetiszálkokban jelentkeznek a keserű történelem fricskái is, az elrontott történetek miatt érzett mély bánat. „A honvágy és a hazaszeretet édestestvérei egymásnak – kezdte az okoskodást a református kollégium fáradhatatlan padellusa –, de odafentről egészen magasról lecsólt Ben Izidor: – Na ja, a honvágy... de hol van hozzá a haza?” (*A repülő zsidó*).

BOGDÁN LÁSZLÓ

Folyamatosan visszatekintő jellegű családregény, pusztulástörténet Lőrincz György új könyve (*Pusztulás*). Meghatározó alapélménye Erdély első, majd újbóli román államkeretek közé való szorítása, s a gondolat nem kiindulópont, még csak nem is a háttere a történeteknek – fokozatosan önállósul, s a maga jelenség-mivoltában válik jelen ténylegyenyé.

A különféle határhelyzeteknek/-ben való megfelelés vagy alkalmatlanság, tartás és erkölcselenség kardinális kérdései fogalmazódnak meg, s megkockáztatható, hogy éppen a jelenség (a maga sokrétűségében) a kulcsszereplő a könyvben. A Köblös család ugyanis nem a hagyományos értelemben vett főszereplője a regénynek, s a történetvezetés megközelítőleg sem kizárólagos, és teljességre törekvő az egyes családtagokat illetően. Másfelől Kenéz esperes, kilenc falu unitárius papja, az eszmék kimondója, az események tudatos kommentátora szintén egyenértékű figurája a „családregénynek”. Ő az, aki gondját viseli mindenféle értelemben a közösségnek, része a személyes drámáknak is, viszont éppen neki adatott meg az elemzés feladata, néha kínos kényszerűsége. Az egyre fogyatkozó lélekszámú falvak sorsán merengve jut a következtetésre: „De a legszomorúbb számára az volt, hogy nem a háború, a különféle nyavalyák, a pestis és tüdővész, hanem a béke pusztította el ezeket a falvakat (...) a nagy romlás nem az utakkal kezdődött, még csak nem is a föld elvételével. A pusztulás a lelkekben kezdődött, akkor, amikor hitetlenné tették a népet, megtörték a tartását, elvették önértéket, elvették a múltját, jelenét, jövőjét, csak a márt hagyták meg neki, még a szót, a beszéd örömet sem, csak a vibráló bizalmatlanságot.” (12. o.)

A regénynek egyazon értékű részei a régmúlt eseményei és a közelmúltban történtek, s a felidézés szerkezete a gondolkodás, az emlékezés logikáját követi, nincs alá- vagy fölérendelés. A nagybirtokosok elhurcolásának idézése Köblösök történetén keresztül hírt ad arról is, hogy a rendszer egymagában nem meríti ki az ember telenség fogalmát (noha úgy tűnik), hiszen a közösségen belüli apró rivalizálások lehetőségét ad-

Törvényerőre emelt embertelenség

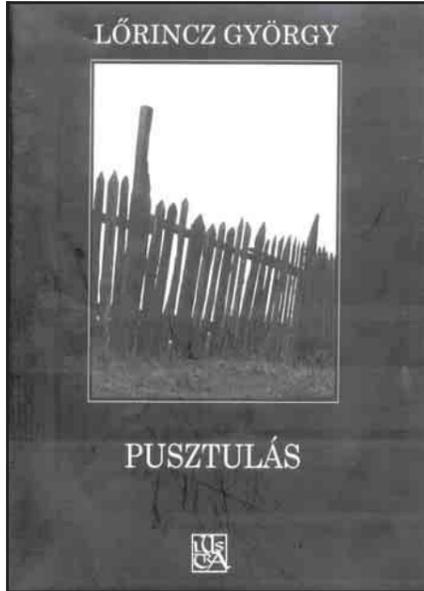
nak a legkülönfélébb, legaljasabb „törvényalkalmazásoknak”. Kenéz esperes gyakran tűnődik azon, hogy vajon mindenki rászorul-e a feloldozást hozó vigasztaló szóra – azok is, akik eláultak falustársaikat? És a kicsinyesség, a rendszer maradéktalan kiszolgálása és egyben kihasználása, a gonosz indulatú egymás ellen fordulás hogyan nyeri el büntetését, ha éppen nem tőle?

Tudja, hogy a rendszerváltás távlatából mindennek megbocsáthatatlannak kéne lennie, s ez a tudat ütöközik benne keresztény hitével. Saját családi drámájának a jelenség egy másik aspektusát adja (erre az időre az író el is fordul a családi bonyodalmak taglalásától). Amikor feleségéről kiderül, hogy rajta volt az együttműködők listáján, Kenéz összeroppan, és nem fogadja el indokként, hogy feleségét a családjával zsarolták meg, hogy utána az élete folyamatos rettegés lett. Az sem magyarázat, hogy tulajdonképpen ő menti meg a férjét a meghurcolástól, hogy így mehetnek a gyerekek egyetemre, így tudnak egyáltalán megélni, hogy megmaradt a tanítói állása, és soha senkiről nem írt feljelentést – már-már gyanúsán felettései számára. Rendhagyó istentisztelete azért nem végződött börtönnel, mert a felesége vette védelmébe az ügyet. (Egy álma sugallatára megveszi Ajtmátov *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* című regényét a városi könyvesboltban, majd egy alkalommal a Szentírásból vett példázat helyett felolvassa a templomban a könyv egy részletét a mankurttá tevés módozatairól, kíméletlenségéről, következményeiről – a történet teljes egészében a regény része: az emberi emlékezet elvételének szörnyűsége példázata: a mankurttá parancsra megöli saját anyját).

Az általában megszokott családi vonal érvényesítése elmarad. Lőrincz a rendszer szabta közelítési módokkal elemzi a családot, nincs szó a belső történetekről részletekbe menően, a gyereket majdnem nem is említi, amíg anyja (Köblös

Orsolya) hősiességeit számlálja elő, kettejük viszonya nem tűnik relevánsnak egészen a regény végéig – a rendszer szemével lát meg vagy melőz eseményeket –, s a módszer még inkább hangsúlyozza az adott társadalmi rend embertől való teljes elidegenedtségét. Az érzelmi oldalát a családi drámának Köblös Áron, az örökös összegzi: elmondja, hogy gyerekként milyennek látta a történeteket, s magyarázatát adja annak is, hogy miért nem a család mint közösség vagy személyek életéről szólt a történet, hanem egy jelenség konkrét közelképéről.

Meglehetősen kihagyásos szerkezetű a regény, bár ez leggyakrabban a befogadás javára válik. A Duna-csatornához hurcolt férjjel való kapcsolatfelvétel lehetősége fel sem vetődik – álom-

(Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005)

ban viszont gyakran jelenik meg, s egy alkalommal talán túlságosan is valószerűen –, aztán soha többé. Bizonyosként könyvelik el a halálát; nem tudni, valamilyen konkrét információ vagy a babonás jövőbelátás következménye, hogy egy misére valót küldetnek a papnak a halottért. Nyomatlanul tűnik el a történésfolyamból az anyós, Köblös Eszter vagy Kenéz esperes felesége. Lőrincz, talán tudatosan, nem varr el minden szálát, még az Epilógusban sem, megteremtve ezzel esetleges folytatás lehetőségét.

Sárfalván az utolsó magyarral halála előtt mondatja ki: „A pusztulásban nem az a szörnyű, hogy kihalunk, hanem a folyamat, amíg végigéljük azt”, s ez a kijelentés Mózes Attila *Egyedjúségek* című regényének alaphangulatával rokonítható, csakúgy, mint a bedeszakázott ablakú házak képe. A generációk egymáshoz képest is elmozdulnak, a sűrűlődsök mindennaposak és véglegesek. Köblös Áron gazdálkodási terve a változások után csődöt mond, mert az állam közvetlenül az új krumpli előtt török burgonyát importál, saját termelői ellen fordulva. Ő még csak kiábrándul, fia azonban kitelepül Magyarországra, hazátlanságot hazátlanságra cserélve. A sárgó földiekben is elveszti reményét: részegesek, kéregetők lettek, s a régi idők mulatásai közönséges és csendes berűgásokra egyszerűsödtek a vidéken. Az emberek hitevesztettek, jövőtlenek.

Az utószóíró Pomogáts Béla Thomas Mann, Roger Martin du Gard és Makszim Gorkij klasszikus „családregényei” közé sorolja a művet, csakúgy, mint főhősét, Köblös Orsolyát az erdélyi magyar történelem nagyformátumú, legendás asszonyhősei mellé.

Az utolsó kérdés nem pusztán a pesszimizmusé, hanem a predestinációé: megszabhatja-e az ember sorsát a születése?

FARKAS WELLMANN ÉVA

„Földiekkel játszó égi tünemény”

200 éve, 1805. január 28-án hunyt el „ifjan és elsorvadottan” (Ady) a magyar líra – Janus Pannonius és Balassi Bálint utáni – harmadik „csúcsa”, Csokonai Vitéz Mihály. Helye, értéke valóban a legnagyobbak között van.

Jelentősége nemcsak annak tulajdonítható, hogy – amint azt két évszázada bizonyítják az irodalomtörténetben jártasak – a magyar felvilágosodás legnagyobb költője, jöllehet ezt a ténny sem akarja senki – nem is volna értelme – vitatni. A kuruc szabadságharcok bukása utáni elhallgattatás és / vagy elkedvetlenedés miatt kissé megkésett, de a XVIII. század harmadik felében (a mintegy 60 éves részleges stagnálást pótolandó) teljes bőséggel és választékkal fellépő magyar szépirodalom (Bessenyei, Batsányi, Kazinczy, Kármán művei, hogy csak a legjelentősebbeket említsük) csúcsán álló Csokonai a felvilágosodás korabeli eszmei- és stílusáramlatainak zseniális összegezője, egyszersmind továbbfejlesztője volt. Költészetében megvalósul a stílusok szintézise, azoké a stílusirányzatoké, amelyek túlnyugatabbra – az előbb említett okok miatt – valamivel korábban jelentkeztek, de nagyrészt éppen Csokonai jóvoltából nálunk szimultán érvényesülnek ebben az időszakban. Gondolhatunk itt elsősorban a felvilágosodás századát (XVIII.) jellemző francia és német klasszicizmusra, vagy a francia nyelvterületen már ezt megelőzően jelentkező rokokó stílusra, vagy a klasszicizmust közvetlenül követő szentimentalizmusra (amely így Magyarországon is idejében jelentkezett, bár nem elsősorban Csokonainál). Csokonai mindezzel tisztában volt – elsősorban Rousseau-ért lelkesedett –, de nem másolta le a nyugati mintákat, és nem is elégedett meg ennyivel. Az egyéni, merészen megújított formában alkalmazott egyetemes korstílusok, stílusirányzatok mellett jól ismerte – mint valamennyi művelt kortársa – az ókori klasszikusokat, Kelet költészetét és nem utolsósorban a magyar népdalkincset is. Formakészletének ez a gazdag változatossága, a hangnemek sokfélesége költészetében a maga idejében egyedülálló volt, és beszédesen jelzi rövid életútjának mozgalmaságát, a teljes életre vágó egyéniségét, kényeszerű, de méltósággal fogadott magányát, élet-

röme, vidámságra termett, de keserű csalódásoktól megtört személyiségét. A formai elemek, stílusirányzatok keveredése, egyidejű alkalmazása így sohasem válik nála öncélú, tartalmatlan lírai játékká, bravúrrá. A csillogás mögött ott van az érző, szerető, gondolkodó, szenvedő, reménykedő és végül mindig csalódó ember.

Érzelmének ezt a sokszínűségét, rapszodikus váltakozását talán legjobban rokokó elemekkel fűszerezett jól ismert (később megzenésített) A reményhez című költeményében figyelhetjük meg. E négyszakos vers alap gondolata a költőnek az allegorikus fogalomhoz, a reményhez szóló panasza, sőt számonkérése, amiért e „földiekkel játszó égi tünemény” mindig csak „kecsegtette” őt, de megtagadta tőle mindazt, ami értelmet adott volna életének: a beteljesült, vizionált szerelmet és a költői dicsőséget (életművének jelentős hányadát már a költő halálának évében megjelentette a „hálás utókor”, de Csokonai ezt már nem érte meg). Az érzelme gazdag, rapszodikus csapongó, ám mégis fegyelmezetten szimmetrikus felépítésű költeményben az egykori reményteljes, boldog várakozás időszakát szimbolizáló üde tavaszi színeket a vers második szerkezeti egységében az őszi hervadás képei váltják föl, hiszen a „csalfa, vak remény” nemcsak a „gyöngykoszorúkat”, azaz a költői sikert tagadta meg tőle, hanem életének ezen is túlmutatató értelmét, egyetlen nagy szerelmét is elrabolta.

Az önmaga számára teremtett remény így véglegesen elhagyja: „Érzem: e kétségbe / Völt erőm elhagy, / Fáradt lelkem égbe, / Testem földbe vágy. / Némek már a réti himetlen, / A mező kiszült. – / A zengő liget kietlen / A nap éjre dült.”

Klasszicista műgonddal és világossággal, logikai fegyelmezettséggel fogalmazott gondolati lírájából kikövetkeztethető, hogy a szerzőnek a felvilágosodás eszméiben is csalódnia kell, hiszen azokat hazájában még csírájában elfojtották (a magyar jakobinus mozgalom letörésének, a véres megtorlásnak állítólag Budán szemtanúja volt a költő). A Rousseau-i eszméket azonban bátran hirdeti az utókorok nagy bölcselő költeményeiben, elsősorban Az este címűben. Az idillikus formában megrajzolt, rokokó elemekkel dí-

szített alkonyi kép a sötétség beálltával félelmetessé válik, mivel a „setét éj komor órái” a költő komor gondolatait is meghozzák. Az ember és ember, a gazdag és szegény közötti áthidalhatatlan szakadék keseríti el, s bár jómaga egyértelműen az utóbbiak közé tartozik, számára mégis maradt valami vigasz, amitől nem fosztják meg soha:

„Óh, áldott természet! óh, csak te vagy nekem
Az a tetőled nyert birtokom s vidékem,
Melynek én örökös földesura lettem,
Mihelyt teáttalad embernek születtem.”

Embernek érezheti magát akkor is, amikor csapongó kedéllyel és fiatalon (hiszen mindössze 32 évet élt), olykor a korabeli kényes ízlés szerint durva és szemérmetlen, mai szemmel derűs, tréfás műveiben a félszázaddal később jelentkező népiesség – vagy mondjuk ki konkrétan – Petőfi előfutára volt. Ide sorolhatjuk Dorottya című vígposztát vagy Petőfi bordalainak közvetlen előzményeként a Szerelmedal a csikóbőrös kulacs-hoz pajzán sorait. Legsikerültebb zsánerekében (Szegény Zsuzsi a táborozáskor) nemcsak a nép nyelvét, kifejező eszközeit, hanem – ami ennél is jelentősebb – a népi szemléletet, az egyszerű lélek rezdüléseit képes visszaadni a hosszú időre, talán örökre búcsúzkodó falusi szerelmesek élethelyzetének bemutatásakor:

„A lélkem is sírt belőlem,
Mikor búcsút véve tőlem:
„Isten hozzád!” többet nem szólt,
Nyakamba borult, s megcsókolt.”

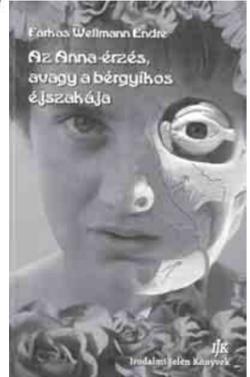
1905-ben, a költő halálának 100. évfordulóján Ady Endre így emlékezik meg Csokonairól: „A nagyképu írástudók akkoriban javították és rontották a nyelvet. Ő dalolt, s mert lelke rengeteg, gazdag és sokszínű volt: feszítette, edzette, pótolta, díszítette, nőttette szegény magyar nyelvnek iromba és szűk kereteit. És vált természetesen a legpompásabb nyelvújítóvá, kinek emléke előtt hálával kell leborulnunk mindannyiunknak, akik gondolatainkat, érzéseinket magyar szavakba öltöztetjük.”

Találhatunk-e ma, újabb 100 év elteltével, idősebb szavakat a magyar felvilágosodás legnagyobb költőjének jellemzésére?

BRAUCH MAGDA

Megjelent az Irodalmi Jelen Könyvek új verseskötete

IJK

Az Anna-érzés, avagy a bérgyilkos éjszakája

Farkas Wellmann Endre új kötete a bérgyilkos alteregó és attitűd szemszögéből tesz kísérletet a múlt történéseinek újraértelmezésére. A szerző négy éve nem jelentetett meg új könyvet, jelen munkája e tekintetben is érdekességnek számít. Aki ott állt a vers mögött / a múlt rajzolta foltos vásznon / visszatartja a színeket / s kontúrja átút a hiányon – áll ajánlásként a kötet hátlapján.

Megfeszítettség és harmónia

Részegh Botond grafikáiról

Részegh Botond, a csikszeredai születésű fiatal erdélyi grafikus – szinte hihetetlen – már huszonöt éves korában megérett az önálló tárlatra. Szülővárosában a Képzőművészeti Líceumban képezte magát, s ez volt az az alap, amire a bukaresti Képzőművészeti Egyetemen, mesterének, Mircea Dumitrescunak az irányításával, biztos lehetett építeni. S hogy a grafikai tanszéken bent maradhatott gyakornoknak – önmagát mesterré képezve, és másokat ehhez hozzásegítve –, mindennél jobban árukkodik az ifjú művész pedagógiai hajlamáról s a sokszorosított grafikát, mint műfajt meghódítani akaró eltökéltségéről.

Több csoportos, főképp könyvkiállításon vett részt munkáival: 2000-ben Frankfurtban, az ezt követő évben Párizsban és Budapesten (itt épp

az Ady Endre-illusztrációkkal), idén pedig romániai grafikustársaival egyetemben Svédországban. Amiből merít, az egyszerre több is és kevesebb is, mint a román vagy magyar grafikai hagyomány. Több, mert a legtermészetesebb módon ötvözi az egymástól elég távol álló (csak földrajzi értelemben, de színvonalat tekintve nem) „földrészeket” – például a kolozsvári idősebb Feszt László és a már régen halott budapesti Kondor Béla művészetének a jellel absztrahálódó világmindenség motívumvilágát. És kevesebb is, mert az egyetlen áramlatban való élés és ténykedés, főként, ha nem bolyong ide-oda, az övétől jellegben is távol élő térrétegek a szem, könnyen elvesztheti a távlat esélyeit.

SAKOLCZAY LAJOS

HIRDESSZEN az

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.

IRODALMI JELEN-ben

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
E-mail: ij@nyugatijelen.com
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)
Occident Média Kft.

IRODALMI JELEN

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Igazgató: **Szöke L. Mária**

Szerkesztőség és kiadó: 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 100 000 lej/ 680 Ft/ 2,50 €
+ kézbesítési díj

egy évre: 180 000 lej/ 1250 Ft/ 5 € + kézbesítési díj

Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes, Nagyálmós Ildikó (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Színház, Művészetek), Irházi János (Kaleidoszkóp, Levélváltás), Eszteró István, Sántha Attila (Főmunkatársak).

Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 10 584 példányban jelent meg, ebből az előfizetők száma 5584.

Hírek a regénypályázatra beérkezett munkákról

Felhívjuk az Irodalmi Jelen regénypályázatra benevezett szerzők figyelmét, hogy a beküldött művekkel kapcsolatos híreket – milyen jellegű pályamunkák érkeztek, megfelelnek-e a feltételeknek, elfogadta-e a zsűri a munkákat stb. – az Irodalmi Jelen honlapján (www.ij.nyugatijelen.com) olvashatják. Honlapunkról azok a szerzők, akiknek pályamunkáját valamilyen formai ok miatt nem fogadta el a zsűri, még időben értesülhetnek erről, és újra elküldhetik a követelményeknek megfelelő változatot.

Az IRODALMI JELEN REGÉNYPÁLYÁZATA

Az Irodalmi Jelen irodalmi havilap pályázatot hirdet magyar regény megírására. A pályázatra, témától függetlenül, minden magyar nyelven írt regény benyújtható, amely még nem jelent meg nyomtatásban és közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. A beküldött pályamű terjedelme legfeljebb 600 ezer karakter (leütés) lehet.

I. díj: 20 000 USA dollár
II. díj: 10 000 USA dollár
III. díj: 5 000 USA dollár

A fentiekben kívül három pályázati mű egyenként 1666 USA dolláros különdíjban részesül.

A díjtételek oszthatatlanok, de a bírálóbizottságnak jogában áll, minőségi okokból, egyes díjakat nem kiadni. A díjazott művek kizárólagos publikálási joga 8 évig az Irodalmi Jelennek illeti meg, amely azokat az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatában jelenteti meg.

Beküldési határidő: 2005. november 30. (postabélyegző dátuma). A beérkezett pályaműveket neves megbízott iro-

dalmárok bírálják el, 2006. április 30-ig. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jellegű feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. májusában adják át Aradon.

A pályázat jellegű: az író nevét, címét, elérhetőségeit külön lezárt borítékban kell a pályaműhöz mellékelni. A jogi félreértések elkerülése végett a pályázónak ugyanebben a borítékban mellékelnie kell az Irodalmi Jelen honlapjáról (www.ij.nyugatijelen.com) letölthető, aláírt nyilatkozatot is. A pályamunkákat kizárólag *Regénypályázat* feliratú postai küldeményként lehet az Irodalmi Jelen címére (310085 Arad, str. Eminescu nr. 55-57., Románia) eljuttatni. A művet CD-re rögzítve (Word formátumban) fogadjuk el, amelyhez mellékelni kell a 2 példányban kinyomtatott szöveget is. A begépelésre a pályázat kiírójának nincs lehetősége, a kinyithatatlan CD a pályamunka kizárását vonja maga után.

Az elismerésben nem részesült pályamunkák kéziratát nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

Az Irodalmi Jelen kiadója

Kulturális hírek

Király Zoltán a Bretter-körön

A kolozsvári Bretter György irodalmi körön januárban mutatják be Király Zoltán harmadik verseskötetét. A tervek szerint a kör vendége lesz György Attila prózaíró, a Székelyföld szerkesztője.

Átadták a Füst Milán-díjakat

Borbély Szilárd költőnek, egyetemi oktatónak és Deák László költőnek, az Orpheus Kiadó vezetőjének adták át az idei Füst Milán-díjakat, amelyet az író özevege alapított, és 1975 óta minden évben két alkotót ismernek el vele.

Kötet Dr. Klopfer Ferencről

A *Sorsalanság Doktora* című könyv, amely dr. Klopfer Ferenc életéről szól, decemberben jelent meg a Pallas Kiadó gondozásában. A könyvet a szerző, Vincze Attila Tamás Kertész Imre *Sorsalanság* című regényének egyik valós személynél mintázott szereplőjéről írta annak visszaemlékezései alapján, Nemere István közreműködésével.

A kötet csak néhány töredék a tábor megjárta és túlélt orvos feljegyzéseire és visszaemlékezéseire alapozva.

Jelinek művei nem lettek népszerűbbek Ausztriában

December 10-én Stockholmban, a svéd királyi pár jelenlétében átadták az idei Nobel-díjakat. Egyedül Elfride Jelineknek nem tudták személyesen átadni a rangos elismerést, mert már az odaítéléskor közölte, hogy nem veszi át, mert attól tart, hogy ez teherként jelentene a számára. A kritikusai szerint viszont azért nem vette át személyesen a díjat, mert nem akarta, hogy a neki járó dicsőségből Ausztriának is jusson. A díjátadó ünnepségen videofelvételről sugározták az ez alkalomra írt beszédét. A történet után Horace Engdahl, a Svéd Akadémia titkára Bécsbe utazik a héten, hogy hazája ottani nagykövetségén átnyújtsa az idei Nobel-díjat Elfride Jelineknek.

Spanyol író első regénye a világsiker küszöbén

Carlos Ruiz Zafón, a negyvenéves spanyol író első, felnőttnek írt regénye, *A szél árnyéka* novemberben jelent meg paperbackben angolul, s azonnal elindult a világsiker felé, miután Joschka Fischer német külügyminiszter kezébe vette az idei frankfurti könyvvásáron, majd elmesélte a német televízióban, hogy nem tudta letenni a könyvet. A könyv, amely három évvel ezelőtt látott napvilágot spanyolul, azóta is vezet a spanyol bestseller listákat.

Könyvbemutató Tandori Dezső születésnapján

A *Parzival* a középkori német költészet kiemelkedő alkotása, a kor legolvasottabb lovagregénye volt. Első teljes magyar nyelvű kiadása Tandori Dezső fordításában jelent meg. A lovagregény és a főhős Parzival azt a kort tárja elénk, amelyben a lovagság volt a világ támasza. A Kláris Kiadó gondozásában megjelent, Malgot István Parzivalhoz készült grafikáival illusztrált kötet bemutatóját decemberben, Tandori Dezső 66. születésnapján tartották.

Az MKA pályázata

A Magyar Könyv Alapítvány pályázatot hirdet elsősorban a művelődéstörténet, bölcséleti irodalom és a szépirodalom különféle válfajaihoz sorolható magyar nyelvű művek támogatására. A pályázatok leadási határideje: 2005. január vége.

Pályázni pályázati úrlapon lehet, mely az Alapítvány székhelyén (1146 Budapest, Hermina út 57-59.) és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (1077 Bp., Wesselényi u. 20-22.) ügyfélszolgálatán szerezhető be.

Borban újra van szobra Radnótinak

Radnóti Miklós halálának 60. évfordulójára újra felállították a kelet-szerbiai Bor városában a magyar költészet kiemelkedő alakjának szobrát, amelyet három évvel ezelőtt loptak el ismeretlenek.

Januárban eredményhirdetés

Hiller István kulturális miniszter a Magyar Dráma Napja alkalmából meghirdette az *Édes anyanyelvünk* pályázat második fordulóját, amelyre az elkülönített miniszteri keretből 2004-ben is százmillió forint állt rendelkezésre. A kulturális tárca vezetője négy kategóriában hirdetett pályázatot: az 55 millió forintos keretösszegű Katona József drámaírói pályázatot drámaírók, színházak és színpadi szerzők részére, a 13 és 12 millió forintos nyelvészeti témájú, valamint a 20 millió forintos, *Örökhagyók* elnevezésű életmű pályázatot. A tavalyi kategóriák közül nem írtak ki pályázatot a vers, próza és gyermekirodalom számára. Az eredményeket a magyar kultúra napján, január 22-én hirdetik ki.

Díjak az erdélyi kultúráért

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) Szentgyörgyi István-díjjal tüntette ki többek között Ferencs István költőt és a stockholmi Erdélyi Könyv Egylet Kolozsváron. Az EMKE az évente átadott díjakkal a kultúra különböző ágazataiban kiemelkedő tevékenységet nyújtó személyeket, intézményeket díjazza.

Prima Primissima ötvenezer euróval

A magyar értelmiség kimagasló eredményeinek megőrzéséért, a kultúra, művészet és tudomány fejlesztésének erősítéséért alapította Demján Sándor, a Vállalkozók Országos Szövetségének elnöke tavaly nyáron a rangos elismerést. Többek között Juhász Ferenc költő (magyar irodalom) és Jókai Anna költő (közönségszűz) vehette át az ötvenezer euróval járó díjat.

Megalakult a József Attila Emlékbizottság

Megtartotta alakuló ülését a József Attila Emlékbizottság Gyurcsány Ferenc kormányfő elnökletével. A testület tagjai a tanácskozás után ellátogattak a költő IX. kerületi szülőházához és koszorút helyeztek el az alkotó emléktáblájánál.

Ismeretlen Nemes Nagy Ágnes-regény

Az 1991-ben elhunyt Nemes Nagy Ágnes költő egyetlen, eddig ismeretlen regényét jelenteti meg a szegedi Tiszatáj Alapítvány. Az *öt fenyő* című, 78 gépelt oldalas regényt 1945 nyarán írta Nemes Nagy Ágnes az akkori férje, Lengyel Balázs emlékei szerint. A keletkezésének 60. évfordulóján megjelenő regény azért érdemel nagy figyelmet, mert szerzőjének tisztán lírai az életműve, csak versek és költészeti témájú esszék ismertek tőle. „Ezért mondhatjuk talán joggal a műről, hogy irodalomtörténeti csemege, szenzáció” – közölte Balogh Tamás szegedi irodalomtörténész, aki a művet sajtó alá rendezi.

A Székelyföld nívódíjsai

A Székelyföld folyóiratban megjelent irodalmi alkotásaiért Gagyai József társadalomkutató, valamint Vida Gábor és Nagy Koppány Zoltán prózaírók vehették át a Székelyföld kulturális folyóirat idei nívódíjait. Az idén immár hetedik alkalommal átadott Székelyföld-díjak mellett a szerkesztőség Székely Bicskarend-díjjal tüntette ki Bella István magyarországi költőt.

Láng Zsolt kapta az Írószövetség díját

Láng Zsoltot a Romániai Írók Szövetsége díjjal tüntette ki. A Marosvásárhelyen élő szerző a szövetség díját *A szomszéd nő* című novelláskötetért kapta, mely 2003-ban jelent meg.

Magyar Művészetért – tizennyolcadszor

Tizennyolcadik alkalommal adták át a Magyar Művészetért elismerést. A rangos elismerésben többek között Csoóri Sándor költő, Király László költő, Püski Sándor könyvkiadó, Sánta Ferenc író, Tözsér Árpád költő részesült, a Magyar Művészetért Posztumusz Díjat Dohnányi Ernőnek és Wéres Sándornak ítélték oda. Az 1987-ben létrehozott Magyar Művészetért elismerést az alkotóművészek és a klasszikus magyar alkotások megbecsülése végett hozták létre.

Lapszámunk szerzői

Bodor Pál – 1930-ban született Budapesten, író, költő, szerkesztő, volt az Utunk belső munkatársa, az Irodalmi Könyvkiadó magyar részlegének főszerkesztője, ő indította meg a bukaresti televízió magyar nyelvű adását. Jelenleg Budapesten él, számtalan kötete jelent már meg.

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen. Kritikus, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Méliusz József* (2002).

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön. Költő, író, újságíró, a Háromszék szerkesztője. Számtalan kötete jelent meg, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott.

Brauch Magda – 1937-ben született Temesváron, nyelvész, verselemző, sajtómunkatárs. Legutóbbi kötete: *Közös anyanyelvünkért* (2003).

Elek Tibor – 1962-ben született Nyíregyházán. Irodalomtörténész, kritikus, a békéscsabai Bárka főszerkesztője. Legutóbbi kötete a *Fényben és árnyékban* (2004).

Farkas Wellmann Éva – 1979-ben született Székelyudvarhelyen. Legutóbbi kötete: *Itten ma donna választ*. 2003-ban Méhes György-ösztöndíjat kapott.

Ferencz Zsuzsanna – 1947-ben született Kolozsváron, író, újságíró. Legutóbbi kötete 2003-ban jelent meg *Kik és Mik* címmel.

Térey János – 1970-ben született Debrecenben. Író, költő, műfordító, tíz könyve jelent meg, legutóbbi 2002-ben *Platina* címmel. Számos díj mellett József Attila-díjjal is kitüntették.

Kántor Zsolt – 1958-ban született. Költő, a békéscsabai TEVAN Könyvkiadó igazgatója. Több kötete jelent meg.

Kinizsi Zoltán – 1979-ben született Marosvásárhelyen, a kolozsvári BBTE bölcsészkarának hallgatója, a kolozsvári rádió riportere.

Láng Zsolt – 1958-ban született Szatmárnémetiben. Prózaíró, a Látó szerkesztője. Nyolc kötete jelent meg, a legutóbbi 2004-ben *Berlinév* címmel.

László Noémi – 1973-ban született Kolozsváron, költő. Legutóbbi kötete: *Százegy* (2004).

Márton Adél – 1980-ban született Kolozsváron. Történelem-művészettörténelem szakot végzett Kolozsváron, 2002-től sajtótanácsos az RMDSZ bukaresti elnöki hivatalában.

Máthé Éva – 1948-ban született Marosvásárhelyen. Újságíró, a Duna Televízió munkatársa. Kötetei: Kilyén Károly – Máthé Éva *Fennmaradni* (interjúkötet, 1997), *Lohinszky* (2004).

Mátyus Attila – 1965-ben született Miskolcon. A MÁV Rt. alkalmazottja. Számos magyarországi lap közölte verseit.

Morocz Enikő Tünde – 1981-ben született Kolozsváron, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Karának IV. éves vallás-magyar szakos hallgatója.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszántóon. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Könyvpiac főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Olvasáspróbák 2* (2003).

Szakolczay Lajos – 1941-ben született, József Attila-díjas irodalomtörténész, művészetkritikus. Első kötete 1984-ben jelent meg *Dunának és Oltnak* címmel.

Varga Anikó – 1980-ban született Nagybányán, teatológia szakot végzett Kolozsváron. Jelenleg Budapesten él.

Zöldi László – 1945-ben született Dunapatajon. Újságíró, kritikus, médiatörténetet tanít több felsőoktatási intézményben. Eddig nyolc kötete jelent meg.